

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

На правах рукопису

СТРІЛЬЧУК ВІТАЛІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 94:304.4(477+438) «19/2»

**УКРАЇНА – ПОЛЬЩА: ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО
У КУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ
(90-ТІ РОКИ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)**

07.00.01 – історія України

**Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук**

**Науковий керівник:
Добржанський Олександр Володимирович,
доктор історичних наук, професор**

Луцьк – 2015

З М І С Т

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4 – 5
ВСТУП	6 – 13
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	14 – 40
1.1. Стан наукового вивчення проблеми	14 – 28
1.2. Джерельна база	28 – 40
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА У КУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ	41 – 67
2.1. Юридично-правове забезпечення	41 – 52
2.2. Інституційні складові транскордонної співпраці	53 – 67
РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ ОСНОВНИХ НАПРЯМКІВ КУЛЬТУРНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	68 – 113
3.1. Наука та освіта	68– 84
3.2. Молодіжна політика і спорт	84 – 97
3.3. Культура та мистецтво	97 – 112
РОЗДІЛ 4. МІЖНАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖЛЮДСЬКІ ВЗАЄМИНИ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО ПРИКОРДОННЯ	113 – 171
4.1. Туризм, як засіб зближення народів та культур	113 – 129
4.2. Проблеми узгодження трактування спільної історії, опіки над місцями національної пам'яті та еволюція суспільних стереотипів у свідомості українців та поляків	129 – 153

4.3. Українська меншина в Польщі та польська меншина в Україні у культурному транскордонному співробітництві	153 – 170
ВИСНОВКИ171 – 179
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ180 – 219
ДОДАТКИ220 – 236

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ААН	Архів актів нових (Варшава, Республіка Польща)
АЄР	Асамблея європейських регіонів
АЄПР	Асамблея європейських прикордонних регіонів
АРР	Агенство регіонального розвитку
ВООЗ	Всесвітня організація охорони здоров'я
ВР	Верховна Рада (України)
ВТО	Всесвітня туристична організація
ВУСМО	Всеукраїнська спілка молодіжних організацій
ЄКПіУУ	Європейський колегіум польських і українських університетів
ЄС	Європейський Союз
ЄТП	Міжнародна федерація спортивного туризму
ЄФРР	Європейський фонд регіонального розвитку
ЗМІ	Засоби масової інформації
КЄ	Карпатський єврорегіон
ККП	Консультаційний Комітет Президентів
КОТУП	Культурно-освітнє товариство поляків в Україні
МЗС	Міністерство закордонних справ
МОЗ	міністерство охорони здоров'я
МТСС	Міжнародна туристично-спортивна спілка
НУО	Неурядові організації
ОМСВ	Органи місцевого самоврядування
ОУН	Організація українських націоналістів
ОУП	Об'єднання українців Польщі
ПАН	Польська Академія Наук
ПАУСІ	Польсько-американсько-українська ініціатива про Співпрацю
РЄ	Рада Європи
РП	Республіка Польща

СНУ	Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
СПУ	Спілка поляків України
СУП	Союз українців Польщі
СФУЖО	Світова федерація українських жіночих організацій
ТКР	Транскордонний регіон
ТКС	Транскордонне співробітництво
ТПКЛ	Товариство польської культури Львівщини
УКУ	Український Католицький Університет
УНКМО	Український національний комітет молодіжних організацій
УПА	Українська повстанська армія
УСКТ	Українське суспільно-культурне товариство
ФПОУ	Федерація польських організацій в Україні
ЦЄІ	Центральноєвропейська ініціатива
ЦСЄ	Центрально-Східна Європа
TACIS	Tacis Programme (Програма допомоги ЄС державам ЦСЄ та Центральної Азії)

ВСТУП

З виникненням у Європі нової геополітичної ситуації, пов'язаної із розширенням Європейського Союзу (ЄС), роль транскордонного співробітництва (ТКС) дедалі зростає. Зважаючи на активну участь у ньому України, наукове осмислення цієї проблематики набуває особливої **актуальності**. Відомо, що курс України на інтеграцію з ЄС був закріплений в Основних напрямках зовнішньої політики 2 липня 1993 року і підтверджений у Зверненні українського парламенту до Європарламенту та парламентарів країн-членів Євросоюзу 20 червня 2004 року. Фактично, весь період незалежного розвитку Україна перебуває у процесі європейської інтеграції, а її головною складовою є транскордонне співробітництво, яке в свою чергу має низку складників: економічну взаємодію, культурне співробітництво, соціальний аспект.

Події останнього десятиліття відкрили нові можливості для України на міжнародній арені, продемонстрували серйозність намірів нашої держави на відновлення позитивного міжнародного іміджу та європейської ідентичності, що разом із виникненням спільного українсько-євросоюзівського кордону після «великого» розширення ЄС у 2004 – 2007 роках об'єктивно зумовило сприятливу ситуацію для активізації зусиль в реалізації євроінтеграційної стратегії України. Республіка Польща, як одна із найближчих сусідів України, країна-член ЄС, яка має найбільшу протяжність кордону з нашою державою, та, як стратегічний партнер України, одночасно, є і найважливішим міжнародним партнером з точки зору реалізації Україною транскордонного співробітництва, зокрема, його невід'ємної частини – культурної взаємодії.

Поряд із іншими складовими транскордонне співробітництво України та Республіки Польща у культурній сфері є тим засобом, за допомогою якого сусідні держави більшою мірою здатні вирішувати власні політичні та економічні завдання в умовах нових геополітичних реалій. За таких обставин

взаємне погодження до вирішення спільних гуманітарних проблем, спільний пошук шляхів до їх перетворення на позитивний чинник розвитку міждержавних та міжнаціональних взаємин стає дедалі актуальнішою проблемою, особливо в світлі того, що ситуація в Європі та світі змушує Україну та Польщу у багатьох випадках спільно підходити до формування і реалізації своєї зовнішньої політики, політики добросусідства.

Українсько-польське транскордонне співробітництво у культурній сфері набуває сьогодні дедалі більшої актуальності як у теоретичному аспекті (оскільки фундаментальні розробки в галузі транскордонних досліджень гуманітарної сфери практично не ведуться), так і з погляду практичних результатів для України, оскільки після останньої великої хвилі розширення ЄС саме транскордонне співробітництво виступає одним із найдієвіших інструментів європейської інтеграції.

Беззаперечно, проблема українсько-польського ТКС у вітчизняній історичній науці не нова, її розробляли представники української і зарубіжної історичних шкіл. Серед них: В. Гарагонич, Є. Кіш, М. Долішній, В. Колесник, Н. Мікула, Р. Коцан, С. Писаренко, Г. Зеленько та ін. Українсько-польське співробітництво у галузі культури, як найбільш результативна та масова форма спілкування завжди викликала інтерес. Серед дослідників двосторонніх культурних взаємин слід виділити: В. Лишко, Н. Медведчук, Ж. Тоценко, Н. Завітневич. Однак, особливості українсько-польських контактів у культурній сфері транскордонного регіону не стали предметом окремого комплексного дослідження. Тому, запропонована робота є першим узагальнюючим аналізом історії становлення, здобутків, проблем та перспектив українсько-польського ТКС у культурній сфері.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана згідно із положенням Регіональної програми розвитку культури, мистецтва і туризму у Волинській області на період 2011 – 2015 років, затвердженої рішенням Волинської обласної ради від 3 березня 2011 року, № 3/13; Регіональної програми соціально-культурного розвитку національних

меншин на 2013 – 2017 роки, затвердженої рішенням Волинської обласної ради від 21 грудня 2012 року № 14/12. Виконання дисертації здійснювалося в межах програм історичного факультету СНУ імені Лесі Українки з вивчення регіональної історії України, зокрема за науковими програмами, що розробляються на кафедрах нової та новітньої історії України та всесвітньої історії. Окрім того, представлена робота є частиною держбюджетної теми, яка виконувалася на історичному факультеті Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки «Культурна спадщина західних етнічних українських земель: проблеми вивчення та збереження ХІХ – ХХІ століття» (номер державної реєстрації 0110U000024).

Мета дисертації полягає у виявленні об'єктивних закономірностей та особливостей процесу становлення і розвитку українсько-польського транскордонного співробітництва у культурній сфері, аналізі його проблем та перспектив. Відповідно до задекларованої мети автором ставляться такі **наукові завдання:**

- дослідити основні тенденції процесу становлення, розвитку та розширення транскордонних українсько-польських контактів, охарактеризувати механізми їх реалізації;
- визначити організаційно-правове та інституційне забезпечення сучасного двостороннього транскордонного співробітництва у культурній сфері;
- узагальнити особливості українсько-польської культурної взаємодії в транскордонному регіоні;
- розкрити роль національних меншин, та громадсько-культурних організацій у транскордонному співробітництві;
- з'ясувати перспективи розширення ТКС у культурній сфері між Україною та Польщею.

Об'єкт дослідження – Україна та Республіка Польща у процесі здійснення транскордонного співробітництва у культурній сфері.

Предметом дослідження є становлення, розвиток, форми та методи ТКС у культурній сфері між Україною та Республікою Польща наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття.

Хронологічні рамки дисертації охоплюють проміжок часу з 1991 року, коли Україна, здобувши незалежність, розпочинає здійснювати самостійну зовнішню політику і до листопада 2013 року, коли в Україні розпочинається революція гідності, яка започаткувала якісно новий етап розвитку нашої держави.

Територіальні межі дослідження охоплюють прикордонні території України та Республіки Польща, а саме: Львівську, Волинську, Закарпатську області України та Люблінське і Підкарпатське воєводства Польщі.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням транскордонного українсько-польського співробітництва у культурній сфері.

вперше:

- віднайдено та введено до наукового обігу близько сотні нових архівних документів, на основі яких відтворено цілісну картину транскордонного українсько-польського співробітництва у культурній сфері;
- здійснено комплексне дослідження міждержавної транскордонної співпраці у культурній сфері;
- розкрито якісні зміни в системі міжрегіональних зв'язків України та Республіки Польща в мовах безпосереднього сусідства України та ЄС;
- на основі аналізу сучасного стану національних меншин: української в Польщі та польської в Україні, визначено основні проблеми суспільно-політичного та культурного життя національних меншин та запропоновано можливі шляхи врегулювання цих проблем;
- сформульовано пропозиції, спрямовані на інтенсифікацію розвитку українсько-польського туристичного партнерства;

уточнено:

- уточнено і з'ясовано інститути, що виступають суб'єктами здійснення регіональної міждержавної політики, і будують відносини України із Республікою Польща на конституційних засадах у форматі загальноєвропейських вимог інтеграції на сучасному етапі;

- характер рівнів і підрівнів системи європейської інтеграції;

отримали подальший розвиток:

- положення щодо суті, характеру, основних напрямів, видів і форм міжрегіонального співробітництва;

- принципи системного підходу до характеристики міжнародного співробітництва регіонів як невід'ємної складової частини процесу загальноєвропейської інтеграції;

- практичні рекомендації щодо поглиблення та вдосконалення транскордонного українсько-польського співробітництва у культурній сфері.

Методи дослідження головним чином обумовлені науковою доцільністю. Дисертант вважав за доцільне подати та проаналізувати українсько-польське транскордонне співробітництво у культурній сфері в динаміці його розвитку, наголошуючи на певних особливостях його становлення. Саме тому в основу дисертаційної роботи покладено проблемно-хронологічний підхід, що дало можливість показати розвиток та еволюцію культурної співпраці між Україною та Республікою Польща поетапно, зосереджуючись на поглибленому аналізі найбільш показових проблемних питань.

В основу дослідження покладено наукові методи та принципи, що властиві історичній науці: порівняльно-історичний, порівняльно-правовий методи, а також індуктивний метод та методи системного аналізу. Методологічну основу склали принципи історизму, наукової об'єктивності, системності, конкретності. Використано також хронологічний та історико-генетичний методи.

Нині в методології історичної науки, як і загалом у історіографії, відбувається рух до методологічного плюралізму, який передбачає: розширення кола раціональності, а не обмеження лише аналітичними методиками; уявлення

про методологію, як спосіб поєднання та уніфікації методів і їх інтерпретації; визнання можливості різних методів та їх оптимізації для результатів пізнання. Сучасна методологічна ситуація в історіографії України, які, власне, Польщі, характеризується переходом від уніфікованої, єдино дозволеної, «одержавленої» радянської методології до різноманітних методологічних засад, парадигм, підходів. Уже сьогодні можна зафіксувати позитивні результати такої методологічної тенденції, втілені зокрема, у переосмисленні «класичних» і запровадженні нових понять вітчизняної загальнотеоретичної історіографії [318, 18 – 19], що більш детально викладено у підрозділі 1.1 «Стан наукового вивчення проблеми».

З іншого боку, необхідне і чітке усвідомлення того, що методологічний плюралізм не повинен перетворюватися на методологічний анархізм, перекручування чи викривлення історичних фактів, нерозбірливість тощо. Цьому можна запобігти об'єктивною обумовленістю вибору методів дослідження, та спроможністю дослідницького методу наближати розкриття соціальної сутності явищ, що вивчаються, а не зводити до приховування їх.

Зважаючи на вищесказане, теоретико-методологічну основу дослідження становлять діалектичні принципи наукового пізнання і принципи історизму, науковості й об'єктивності, що створило умови для розгляду українсько-польського транскордонного співробітництва у культурній сфері на тлі міждержавної взаємодії та інтеграції.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх застосування у діяльності:

- відповідних органів влади та місцевого самоврядування;
- освітніх, медичних установ, громадських товариств та інших організацій;
- науково-дослідній та науково-педагогічній сферах.

Органи державної влади та місцевого самоврядування, що займаються розробкою і впровадженням двостороннього транскордонного співробітництва у культурній сфері, їх договірно-правовим супроводом, а також плануванням

видів та обсягів культурного співробітництва в українсько-польському транскордонному регіоні, можуть використовувати напрацьовані аналітичні матеріали дисертації та практичні рекомендації розроблені автором.

Проаналізований досвід наукового, освітнього, медичного співробітництва, двосторонніх взаємин на рівні молодіжних, спортивних та громадських організацій може бути використаний для інтенсифікації та структурної організації транскордонного співробітництва у гуманітарній сфері.

У науково-дослідницькій сфері можуть бути використані фактологічний матеріал та висновки зроблені автором, для подальшої розробки та поглиблення прикладних засад українсько-польського транскордонного співробітництва у культурній сфері з метою вдосконалення його інституційного та організаційно-правового забезпечення. Узагальнення дисертації можуть бути використані, також, при підготовці комплексних досліджень з сучасної історії України та Польщі, а також для підготовки відповідних розділів підручників, навчальних програм, спецкурсів з історії України, історії окремих регіонів України та Польщі.

Особистий внесок здобувача. У монографії «Інституційні складові українсько-польських гуманітарних взаємин і співробітництва» опублікованій у співавторстві з Л.В. Стрільчук, внесок автора становить 50%.

Апробація результатів дослідження. Усі сформульовані положення та висновки дослідження апробовані автором під час виконання й обговорення його на засіданнях кафедри всесвітньої історії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, на засіданні кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Теоретичні висновки та узагальнення сформульовані у дослідженні розглядалися та обговорювалися під час виступів на міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференціях, зокрема: Минуле і сучасне Волині і Полісся. Шацьке поозер'я у світовій та українській історії. Матеріали XLV Міжнародна наукова історико-краєзнавча конференція (Луцьк–Шацьк, 2013); Міжнародна науково-практична конференція «Науковий парк та

інноваційна інфраструктура університету як основа розвитку освіти і науки» (Луцьк, 2013); XIV Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та докторантів «Інноваційні процеси у реформуванні вищої освіти України крізь призму інтеграції у європейський та міжнародний освітній науковий простір» (Будапешт, 2013), IX Буковинська Міжнародна історико-краєзнавча конференція, присвячена 95-й річниці Буковинського народного віча (Чернівці, 2013); Міжнародна наукова конференція під патронатом президента міста Замость пана Мартіна Замойського «Варшавське князівство в 1813 році» (Замость, 2013).

Публікації. Основні положення дисертації викладені у 12 наукових статтях та одній монографії. Шість публікацій зроблено у фахових виданнях, перелік яких затверджено міністерством освіти і науки України, дві статті у зарубіжних виданнях, чотири – як матеріали наукових конференцій.

Структура дисертаційної роботи обумовлені її предметом, метою та завданнями і побудовані за проблемно-хронологічним принципом. Дослідження складається зі вступу, чотирьох розділів, поділених на дванадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (392 позицій), додатків. Обсяг тексту дисертації складає 179 сторінок, загальний обсяг – 236 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан наукового вивчення проблеми

Українсько-польське транскордонне співробітництво в культурній сфері у досліджуваних хронологічних рамках через складну для аналізу часову наближеність спонукає нас розглядати наукову проблему з позиції дослідника, який знаходиться, так би мовити, «всередині» процесу, що вивчається і змушений осмислювати їх в режимі «онлайн» – реального часу.

Огляд літератури з означеної проблеми свідчить, з одного боку, про те, що курс на європейську інтеграцію став пріоритетом державної політики України і це, в свою чергу, зумовило активний інтерес вітчизняних та зарубіжних вчених і політиків. З іншого боку, слід визнати кризовий стан історичної науки на рубежі тисячоліть, що призвело до пошуку нових парадигм, здатних підвищувати прогностичну функцію історії. А між тим, слід визнати, що євроінтеграція, на сьогодні, стала внутрішньополітичним феноменом України своєрідним доповненням її сучасної національної ідеї. Тому, аналізуючи стан наукового вивчення проблеми у вітчизняній та зарубіжній (в основному польській) історіографії, ми дійшли висновку про те, що наукову літературу, яка є базою для проведеного дослідження можна умовно поділити на чотири найважливіші групи.

До першої, умовно виділеної нами групи, ми відносимо теоретичні праці істориків, політологів та культурологів загального характеру, у яких українсько-польське транскордонне співробітництво у сфері культури згадується побіжно. Однак, узагальнення та оцінки зроблені їх авторами дозволяють скласти цілісну картину українсько-польських міждержавних взаємин загалом та зрозуміти значення і причини багатьох процесів у транскордонних взаєминах двох країн на сучасному етапі.

До другої групи ми відносимо наукові дослідження, які безпосередньо стосуються культурних взаємин України та Польщі в транскордонному регіоні. Чималий обсяг інформації з досліджуваної проблеми дозволяє вдатися до поглибленого та цілісного аналізу проблеми в усіх її складових. У цій групі є чимало робіт, які мають спільні риси: усі вони, як правило, висвітлюють окремі складові українсько-польського культурного співробітництва: наукову, інформаційну, гуманітарну співпрацю чи взаємодію на рівні національних меншин, або ж розглядають культурну взаємодію України та Республіки Польща в цілому, не виділяючи окремо регіонального та транскордонного співробітництва.

Третя, умовно виділена нами група, це, так звана «регіоналістика» – окремий напрям наукових досліджень, що набула особливого розвитку та популярності в останні десятиліття і який досить активно розробляється не лише істориками, але й політиками, міжнародниками, політологами, економістами та юристами. Тривалий час вивчення регіоналізму проводилося виключно на ґрунті західноєвропейських процесів регіоналізації, однак, тепер предметом активних досліджень виступають регіони ЦСЄ, зокрема України та Республіки Польща.

Четверта група історіографії, яку ми умовно виділяємо, це дослідження зарубіжних вчених, в нашому дослідженні, особливий акцент зроблено на доробку польських науковців, політиків, політологів.

Тож, характеризуючи першу групу історіографії, слід найперше звернути увагу на ряд комплексних досліджень, зокрема: на колективну монографію В. Ткаченка, О. Реєнта «Україна на межі цивілізацій: історико-політологічні розвідки» [323], В.Ткаченка, О. Реєнта, В. Головатюка «Україна: проблеми самоорганізації: начерки новітньої доби» [324], С. Лотоцького, С. Трохимчука «Україна у світовому геополітичному просторі» [236], О. Івченка «Україна в системі міжнародних відносин: історична ретроспектива та сучасний стан» [199], Л. Дещинського А.Панюка «Міжнародні відносини України: історія і сучасність» [171]. Автори згаданих робіт надають важливого значення розвитку

відносин України з країнами ЦСЄ та Республіки Польща зокрема, вбачаючи у них поступ держави в напрямку євроінтеграції, прогнозують розвиток українсько-польських взаємин на передбачувану перспективу, аналізують особливості двосторонніх відносин та проблемні аспекти співпраці. Більшість вітчизняного політикуму розглядає європейський інтеграційний вектор як пріоритетний, такий, що найповніше відповідає національним інтересам країни.

Величезний науковий доробок, що різноаспектно ілюструє сучасні українсько-польські взаємини належить С. Трояну [330; 329] та С. Стоєцькому [304]. Зокрема С. Троян досліджує українсько-польські міждержавні відносини в контексті розвитку міжнародних відносин у Європі та особливості нової геополітичної архітектури. Дослідник у численних статтях та монографіях вивчає регіональне, транскордонне співробітництво України та РП, аналізує процеси політичної трансформації на пострадянському просторі [331; 332; 333].

С. Стоєцький аналізує проблеми формування та розвитку двосторонніх українсько-польських взаємин, вивчає стратегічне партнерство сусідніх країн, аналізує вплив розширення Європейського Союзу на міждержавні відносини, характеризує регіональне співробітництво, зауважує асиметрію польсько-українського партнерства [303; 305].

Доктор історичних наук, професор В.Марчук [373 – 375] у своїх працях аналізує українсько-польські взаємини крізь призму сучасних євроінтеграційних процесів, розвитку і реалізації двостороннього партнерства та співробітництва, питань безпеки. Серед проблем, які посідають важливе місце у дослідженнях В. Марчука є, також, питання пов'язані із розширенням українсько-польського співробітництва в межах євро регіону «Карпати» [374], аналітичні прогнози щодо майбутньої діяльності євро регіону та розширення ТКС.

Дослідженням окремих складових українсько-польських міждержавних відносин займалися Д. Базів [133], О. Палій [269], О. Соскін [298], С. Толстов [325], В. Шахов [351]. Наукова цінність перелічених робіт для нашого дослідження полягає у тому, що їх автори виокремлюють, з поміж інших,

гуманітарний вектор міждержавного співробітництва і сходяться на думці, що культурні взаємини між Україною та Польщею великою мірою впливають на розвиток політичного діалогу між офіційними Варшавою та Києвом.

Соціально-економічну та політичну трансформацію України і Польщі вивчали Г. Зеленько [196], В. Струтинський [319; 320] В. Дем'янець [170]. Наприклад, монографія Г. Зеленько «Навздогінна модернізація: досвід Польщі та України» [194] цікава тим, що авторка намагається проаналізувати причини невдач однієї держави та успіхи іншої і простежити, який досвід польських реформ може бути застосований в Україні. Чималий масив інформації із згаданої монографії стосується налагодження регіонального транскордонного співробітництва.

Аналізуючи другу, умовно виділену нами групу історіографії, яка складається з праць, що безпосередньо досліджують культурні взаємини України та Польщі в транскордонному регіоні і транскордонні взаємини, як такі, найперше слід виділити праці докора історичних наук В. Гарагонича [160 – 162]. Часто цитованою у нашому дослідженні є його монографія «Транскордонне співробітництво України: мости через кордони» [163], у якій обґрунтовується сутність і значення транскордонного співробітництва в реалізації Україною євроінтеграційної стратегії в період 1991 – 2011 років. Охарактеризовано регіональний рівень європейської інтеграції, стратегічний підхід до розвитку взаємодії регіонів України та країн ЦСЄ після розширення Європейського Союзу, проаналізовано роль єврорегіонів у транскордонному співробітництві в контексті сучасного регіонального розвитку України.

Серед наукових праць, що є тематично дотичними до нашого дослідження слід виокремити роботи Є. Кіш [209 – 211], Г. Зеленько [195], О. Лисенка [229], Р. Офіцинського [265; 266], Н. Коніщевої [218; 219]. Наприклад, науковий доробок доктора історичних наук Є. Кіш налічує близько сотні публікацій, у тому числі кілька монографій, у яких авторка обґрунтовує теоретико-методологічні засади євроінтеграційних процесів на регіональному рівні, геополітичну роль нових, розширених кордонів ЄС, розглядає вплив

розширення Європейського Союзу на відносини з сусідніми країнами. У монографії Р. Офіцинського здійснено спробу з'ясувати суть парадигми «європейська ідентичність», роль ідеї Європи та її місця в історичному виборі незалежної України.

Помітним явищем української історико-політологічної історіографії став вихід колективної монографії «Україна в сучасному геополітичному просторі» за редакцією Ф. Рудича [337]. У ній здійснено вдалу спробу сформулювати модель відносин України зі стратегічними партнерами і, найперше, з Республікою Польща.

Процес розвитку українсько-польського міжрегіонального співробітництва на межі ХХ – ХХІ століть та його роль в реалізації євроінтеграційної стратегії Української держави розглядається у праці Н. Буглай «Польща в реалізації євроінтеграційного курсу України: міжрегіональне співробітництво (1999 – 2008 рр.)». Автором висвітлено основні етапи та проаналізовані зміст, характер та основні напрями, види і форми українсько-польської міжрегіональної взаємодії.

Доктор економічних наук А. Гальчинський опублікував монографію «Україна – на перехресті геополітичних інтересів» [159]. В науковому дослідженні міститься аналіз питань складного комплексу геополітичних прагнень у контексті проголошення та реалізації євроінтеграційної стратегії України.

Грунтовним науковим дослідженням є монографія О. Бабак, яка укладена на основі її дисертаційного дослідження. У монографії «Українсько-польські відносини (від 1980-х років до 2005 р.)» [132], авторка, поряд з іншими проблемами, аналізує етнокультурні аспекти українсько-польських взаємин, розкриваючи при цьому історичний контекст розвитку української культури, проблемні питання української меншини у Польщі, а також вплив польської діаспори в Україні на українсько-польські взаємини.

Сучасне українсько-польське співробітництво аналізує Л. Стрільчук у монографії «Україна – Польща: від добросусідства до стратегічного

партнерства (кінець ХХ – початок ХХІ століття)» [318]. Окрім політичних та економічних аспектів двосторонньої співпраці авторка чималу увагу відводить гуманітарній сфері та регіональному і транскордонному співробітництву країн, аналізує роль української національної меншини в Республіці Польща та польської національної меншини в Україні у справі налагодження та зміцнення міждержавних зв'язків.

В. Колодяжна [216; 217], О. Обухова [261], та Л. Стрільчук [315 – 317] опублікували ряд статей, що стосуються різноманітних аспектів транскордонного співробітництва від правничо-юридичного унормування до економічного та гуманітарного співробітництва. Статті згаданих авторів є широко цитованими у нашому дослідженні. Питання сучасного стану, проблеми та перспективи розвитку українсько-польського транскордонного співробітництва на прикладі Львівської області досліджував О. Антонюк [128].

В останнє десятиліття в Україні та в Республіці Польща активно розробляються питання пов'язані із становищем національних меншин. Критично-порівняльний аналіз цих праць дозволяє стверджувати, що у них поєднано історичний, політологічний, етнополітичний аспекти. Такі наукові розвідки відбивають культурно-духовне, соціальне життя національних меншин, особливості їх розселення. Саме такою є монографія О. Калакури «Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті» [204]. О.Калакура опублікував ряд статей, присвячених культурному життю польської національної меншини в Україні[203; 205].

Дослідженням проблем польської національної меншини в Україні займалися Л. Васильєва, М. Горний, Ф. Заставний, Ю. Покальчук, С. Попик, О.Биков, О. Рафальський, Т. Єременко, В. Євтух, М. Панчук, В. Наулко, Д.Горун, В. Палько, Н. Победа, О. Муравський та ін. Зокрема, львівський дослідник О. Муравський [253; 254] досліджував питання діяльності польських організацій у західному регіоні України, полонійний осередок Львівщини. О. Муравський акцентував увагу на тому, що здатність до самоорганізації польської меншини, стала тим визначальним фактором, який вплинув на темпи

створення громадських об'єднань, їх чисельність та діяльність. Він одним із перших охарактеризував первинні напрями роботи польських національних товариств у транскордонному регіоні, серед яких виділив збереження мовного середовища, відродження культури тощо.

Вивченням організації та діяльності української меншини у Республіці Польща в історичній ретроспективі займалися, П. Тима [322], Н. Завітневич [189], Ю.Макар [240; 241], В. Кирилич [208], А. Леонова [228], С. Швидюк [353], О. Рафальський [286].

Важливими з точки зору з'ясування сутності організації та діяльності національних меншин є праці польських дослідників Г. Бабінського, Й.Бичковського, К. Кваснєвського, Г. Януша, Т. Броварека [362], та ін.

В останні десятиліття проведено ряд досліджень гуманітарних та культурних взаємин України та Республіки Польща, які представлені дисертаціями з історичних, політичних наук та культурології.

Наприклад, В. Лишко у дисертації «Українсько-польські зв'язки в галузі культури 1991 – 1999 рр.» [232] та ряді наукових статей досліджує розвиток співпраці між Україною та Республікою Польща у культурній сфері в перше десятиліття державної незалежності. Дослідницею зібрано значний фактичний та документальний матеріал галузевих архівів. В. Лишко аналізує проблеми, пов'язані із збереженням та поверненням культурних цінностей, проблем опіки над місцями національної пам'яті українців та поляків, аналізує гастрольну, фестивальну та виставкову діяльність в культурному обміні України та Республіки Польща.

Двосторонню співпрацю у гуманітарній сфері періоду кінця 80-х – 90-х років ХХ століття проаналізувала у своїй дисертації волинська дослідниця Н.Медведчук [244]. Авторка опублікувала низку статей, у яких розглядає освітнє співробітництво, співпрацю в сфері охорони здоров'я та інформації на загальнодержавному рівні, порівнює польську та українську систему освіти та охорони здоров'я [245; 246].

Цікавою є доробок Н. Завітневич, зокрема її дисертація «Гуманітарний чинник в українсько-польських міждержавних відносинах» [189], захищена з політичних наук, та наукові статті. Дослідниця зосереджує головну увагу на громадсько-культурному житті національних меншин: української в Республіці Польща та польської – в Україні, а також аналізує проблеми нелегальної і трудової міграції в сучасних українсько-польських взаєминах. Авторка у своїх наукових розвідках досліджує і транскордонне співробітництво між сусідніми Україною та Польщею.

Однією з найновіших у часі є праця Ж. Тоценко «Співпраця в галузі культури як складова українсько-польських гуманітарних відносин» [326]. Авторка аналізує договірно-правову базу українсько-польських культурних взаємин, розвиток співпраці в сфері науки та освіти, зупиняється на культурно-просвітницькій діяльності громадських об'єднань національних меншин. Дослідниця відтворює українсько-польські взаємини в гуманітарній сфері у загальнодержавних масштабах, і у ній абсолютно відсутні приклади транскордонного співробітництва у культурній сфері. Авторка не виділяє окремо, і взагалі не розглядає регіональне співробітництво, що на нашу думку є суттєвим упущенням.

Дослідження О. Знахоренко «Стратегічне партнерство в українсько-польських відносинах» [198] стосується аналізу українсько-польського співробітництва у гуманітарній сфері, вплив історичних стереотипів на сучасні міжнаціональні взаємини. Перелічені проблеми аналізуються крізь призму політичних відносин.

Темою дисертаційних досліджень стало безпосередньо і транскордонне співробітництво між Україною та Республікою Польща. Дисертація В. Колодяжної «Становлення та розвиток договірно-правової бази українсько-польського транскордонного співробітництва (90-ті рр. ХХ – поч. ХХІ ст.)» [215], захищена з юридичних наук у 2008 році розкриває особливості та проблеми формування договірно-правової основи українсько-польських міждержавних взаємин на рівні транскордонного співробітництва. Авторка

здійснює кодифікацію нормативних документів, порівнює вітчизняне та польське законодавство.

Цікавим з точки зору аналізу транскордонного співробітництва є праця О. Обухової «Польсько-українське транскордонне співробітництво: становлення та розвиток (90-ті роки ХХ – поч. ХХІ століття)» [260]. У опублікованих авторкою наукових статтях окрім політичних та економічних аспектів ТКС, здійснено розгляд євроінтеграційних зв'язків Республіки Польща та України, проаналізовано роль органів місцевого самоврядування у становленні, розвитку та забезпеченні транскордонного співробітництва України та Польщі [261].

Дослідженню особливостей становлення та розвитку транскордонного українсько-польського співробітництва присвячена дисертація Р. Коцана «Становлення та розвиток транскордонного співробітництва на українсько-польському прикордонні», захищена з політичних наук [222]. Автор на основі широкої джерельної бази розкриває ТКС в українсько-польських євро регіонах «Буг» та «Карпати», аналізує проблеми та окреслює перспективи.

Проаналізованими дослідженнями не вичерпується історіографічний огляд досліджуваної проблеми. Але, саме зазначені роботи є найбільш близькими до предмету нашого дослідження і частково опираються на ті ж самі наукові праці – цим і пояснюється їх виокремлення із великого масиву наукових напрацювань, які розкривають сучасні українсько-польські взаємини.

Третя група історіографії – це, так звана, регіоналістика. Регіоналістика – міждисциплінарна наука, що вивчає об'єктивні процеси регіоналізації (географічної, політичної, економічної, культурної). Особливу увагу приділяє вивченню регіоналізації міжнародних відносин під впливом факторів глобалізації. У даному випадку предметом регіоналістики виступають регіони ЦСЄ, тобто України та Республіки Польща. Виділяючи дану групу, ми маємо на меті проаналізувати наукові праці істориків, політологів, соціологів, культурологів в галузі регіональної політики та регіональних досліджень.

Прикордонні регіони України, їх розвиток та взаємодія з відповідними регіонами сусідніх держав розглядалася багатьма вітчизняними науковцями.

Академіки НАН України А. Амоша, М. Долішній, професори П. Беленький, Ю.Макогон, М. Янків аналізували у своїх працях стратегічні напрямки розвитку ТКС в контексті активізації внутрішньополітичної діяльності регіонів та розвитку підприємництва в прикордонних регіонах і його впливу на прискорення інтеграційних процесів, в тому числі культурних.

У публікаціях І. Бураковського, О. Павлюка, Г. Немирі [142], розглядаються соціальні наслідки міждержавного регіонального співробітництва. Автори сходяться на думці, що головні наслідки регіонального транскордонного співробітництва України та Польщі зводяться до підвищення рівня життя та добробуту жителів прикордоння, наближення до європейських стандартів освіти, охорони здоров'я, якості інформації, сфери обслуговування, екології, вільного руху робочої сили. У культурно-цивілізаційному аспекті – це входження до ритму єдиної європейської сім'ї народів, наближення до європейських культурних традицій.

У статтях Б. Гаврилишина [156], А. Гальчинського [158] обстоюється теза про те, що тільки через доручення до процесу євроінтеграції, шляхом тісних прикордонних контактів, забезпечить Україні плюралізм думок, індивідуальну свободу, культурне збагачення та усвідомлення своєї європейської ідентичності.

Останні два десятиліття стали багатими на публікації, у яких досліджується участь регіонів України у реалізації її національних і геополітичних інтересів на сучасному етапі. Означені проблеми розглядаються, головним чином, в контексті міждержавного і міжрегіонального співробітництва. Так, геополітичну роль Західної України в міжнародному житті Української держави аналізує Т. Возняк [150]. К. Хом'юк [346] вивчає найважливіші напрямки реалізації програм євро регіону «Буг», уже згадувана вище Є. Кіш [210], розглядає особливості розвитку транскордонного співробітництва прикордонних територій України після розширення Європейського Союзу. М. Долішній [179] визначає актуальні завдання інтенсифікації соціально-економічного розвитку регіонів України у зв'язку з

транскордонним співробітництвом, Н. Перстньова [274] характеризує перший український досвід єврорегіонів і транскордонної співпраці у соціальній та культурній сферах.

Великий науковий доробок з питань регіонального співробітництва належить М. Долішньому, який у співавторстві з С. Злупком і С. Вовканичем здійснили, на нашу думку, досить вдалу спробу науково обґрунтувати механізми регіональної політики, у тому числі й транскордонного співробітництва у колективній монографії «Регіональна політика і механізми її реалізації» [287]. Опублікував М. Долішній ряд статей, у яких досліджує організаційне та правове забезпечення регіональної політики в Україні, особливості та перспективи регіонального польсько-українського співробітництва [177; 178].

Важливе місце в виченні регіоналістики займають наукові статті та монографії Н. Мікули, В. Лажніка, П. Луцишина, С. Писаренко, С. Дрозда. Наприклад, Н. Мікула [250] досліджує суть та наслідки процесів міждержавної взаємодії, що відбувається на прикордонних українсько-польських територіях, механізми та особливості транскордонного співробітництва. Б. Клімчук, П.Луцишин [212] аналізують особливості та проблеми розвитку польсько-українського співробітництва у єврорегіоні «Буг». С. Дрозд [180] аналізує сучасний стан та перспективи транскордонного співробітництва між Україною та Республікою Польща.

Четверта, умовно виділена нами група історіографії, представлена рядом праць західних дослідників міжнародних відносин, загалом, та українсько-польського співробітництва, зокрема. Безпосереднє сусідство України з новим розширеним Євросоюзом вмотивовує дослідників розглядати українсько-польські відносини в контексті євроінтеграційних і глобальних світових процесів, враховуючи міжнародну ситуацію. Саме такий підхід є характерним, передусім, для західних і польських дослідників – З. Бжезінського [136 – 138], С. Буранта [143; 365: 366], В. Гілла [369], М.Гроніцькі [169] та ін..

Серед перших монографічних робіт, присвячених полько-українським взаєминам слід виділити спільну роботу В. Гілла та Н. Гілла «Відносини Польщі з Україною в 1989 – 1993 роках» [369]. Праця побачила світ у 1994 році, тому включає огляд польсько-українських взаємин за досить короткий період, але в ній зібрано значний фактичний матеріал початку 90-х років ХХ століття, чимало інформації вміщено по національних меншинах та культурному міждержавному співробітництву. Автори досить оптимістично оцінюють стан українсько-польських взаємин початку 90-х років ХХ століття і не менш оптимістичні роблять прогнози, щодо подальшого розвитку двосторонніх відносин, особливу важливість вбачаючи у розвитку культурної співпраці.

Двосторонні польсько-українські відносини стали предметом досить ґрунтовного аналізу у монографії познанського дослідника К. Федоровича «Україна у польській східній політиці 1989 – 1999 рр.» [368]. Для нашого дослідження ця робота стала особливо цікавою завдяки величезному фактичному матеріалу, який там уміщено. Автор піддав критиці повільність і непослідовність реформ, що проводилися в Україні у 90-х роках ХХ століття, і саме в цьому вбачає відставання України від Європи в процесах євроінтеграції. К. Федорович вбачає пряму залежність активності польсько-українського співробітництва від урядів, які перебували при владі в Республіці Польща. Цю думку він проводить крізь все дослідження аналізуючи польську «східну політику» щодо України.

Важливе місце в історіографії польсько-українських відносин посідають концепції відомого польського експерта Т. Ольшанського [382; 383,] – керівника Українського відділу Варшавського Центру східних досліджень. В його працях міститься глибокий аналіз і добре систематизований виклад історичних фактів з історії становлення та розвитку польсько-українських міждержавних взаємин у тому числі і транскордонного співробітництва.

Зокрема Т. Ольшанський піддає гострій критиці ідею створення єврорегіону «Карпати» у тому вигляді, в якому її було реалізовано, вважаючи,

що географічно-ландшафтний чинник, у даному випадку гори Карпати, радше виступають роз'єднувачим бар'єром, створюють проблеми для активного співробітництва. Саме цим фактором Т. Ольшанський і пояснює недостатньо активну взаємодію сусідніх країн у межах транскордонного регіону.

Праці Т. Ольшанського містять добре систематизований виклад фактів і різнобічний аналіз українсько-польських взаємин на рівні прикордонних регіонів і загальнодержавного співробітництва. Однак, на нашу думку, вчений висловлює надміру скептичні погляди щодо перспектив і можливостей подальшої співпраці України та Республіки Польща.

Вагомі дослідження провели польські вчені на предмет польсько-українського пограниччя, його ролі у міждержавній взаємодії, існування на порубіжних землях суспільних та національних стереотипів. Серед польських дослідників, які розробляли дану проблематику слід найперше згадати А. Міщука [377], Д. Вояковського [391], Е. Будаковську [363], З. Ясінські [371].

Наприклад, А. Міщук у своїх публікаціях оперує різноманітними статистичним даними, щодо кількості українців у прикордонних у Україною воєводствах РП, аналізує розуміння та рівень популярності прикордонного співробітництва серед пересічних поляків польсько-українського прикордоння, порівнює дані по різних воєводствах. Публікації А. Міщука, на нашу думку, більше тяжіють до соціологічного аналізу.

Міжетнічні відносини на польсько-українському прикордонні є предметом зацікавлення Д. Вояковського. Автор порівнює трансформацію міжнаціональних стереотипів наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть та визначає причини, які на його думку позитивно вплинули на дану трансформацію. Д. Вояковський оптимістично сприймає подальший розвиток міжетнічних відносин на порубіжних польсько-українських територіях.

З. Ясінські досліджує молодіжну політику на прикордонні і притримується думки, що саме молодь, є тією соціальною. Групою, яка здатна найшвидше змінювати свій світогляд, відкидати негативні історичні стереотипи, які існують у суспільній свідомості, і саме молодь, на його думку,

повинна стати головним рушійним елементом культурної взаємодії на прикордонні.

Е. Будаковська досліджує діяльність національних меншин: польської – в Україні та української – в Республіці Польща. Культуру національних меншин досліджує у своїх публікаціях і Б. Дубер [367]. Окрім того, Б. Дубер значну увагу приділяє розвитку культури та національних традицій на прикордонні та репрезентацію цих традицій та культури назовні.

Проблеми національно-культурного відродження поляків на Україні, зокрема у транскордонних регіонах, аналізує Г. Стронський [388], досліджуючи польські національно-культурні товариства Західної України, їх розвиток, діяльність, контакти з материнською державою. Схожі проблеми аналізує і Б.Сурмач [389] з тією увагою, що авторка піднімає проблеми національних меншин у загально-державних масштабах.

Підсумовуючи огляд історіографії українсько-польського транскордонного співробітництва у культурній сфері хочемо наголосити, що для проаналізованих праць характерним є поєднання трьох основних методів – опис, оповідь і аналіз, які поєднуються у різних комбінаціях. Цим частково пояснює величезне багатоманіття досліджуваних тем, як і різноманіття літературних форм, які зустрічаються. Дослідники це пояснюють тим, що оповідь та опис слугують намаганням відтворити, а аналіз – витлумачити минуле [163, 45].

Загалом аналіз історіографії дозволяє зробити ряд висновків:

по-перше, процес українсько-польського транскордонного культурного співробітництва розглядається переважною більшістю українських та польських вчених як об'єктивний, хоча, іноді, і суперечливий процес;

по-друге, вивчення наукових напрацювань з проблеми дослідження засвідчує успіхи істориків, політологів, правознавців у різноаспектному вивченні проблеми з використанням різноманітних науково-методичних принципів і підходів;

по-третє, українсько-польська транскордонна співпраця у галузі культури є найменш дослідженою у порівнянні з політичними та економічними аспектами міждержавного співробітництва.

1.2. Джерельна база

Вивчення українсько-польського транскордонного співробітництва у культурній сфері періоду 90-х – років ХХ – початку ХХІ століть передбачає використання цілого ряду вітчизняних та зарубіжних джерел. Документальну базу представленої дисертації складають матеріали архівів, неопубліковані та опубліковані документи офіційних установ, нормативні документи, концептуальні розробки представників відповідальних державних інституцій, статистичні матеріали, періодична преса тощо.

Умовно джерельну базу дослідження можна поділити на кілька груп. До першої, виділеної групи ми відносимо документи, що зберігаються у фондах архівів, неопубліковані документи. Друга група представлена опублікованими, відомими широкому загалу документами: документами національного законодавства досліджуваних країн та документами дипломатичних представництв (угоди, протокольні зустрічі дипломатів, матеріали участі урядових і неурядових делегацій у переговорних процесах, інформаційно-аналітичні довідки). Третя група – матеріали суспільно-політичного життя в Україні та Республіці Польща представлені у періодичній пресі, статистичні дані, довідкові матеріали, інтерв'ю політиків та посадових осіб тощо.

Перша група джерел представлена у дисертації документами чотирьох архівів: Поточного архіву управління культури і туризму Волинської державної адміністрації, Поточного архіву управління інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Волинської обласної державної адміністрації, Поточного архіву управління охорони культурної спадщини Львівської

обласної державної адміністрації, та Архіву актів нових, що у Варшаві (Республіка Польща).

Характеризуючи першу, умовно виділену нами групу джерел, слід перш за все звернутися до документів, що зберігаються у фондах Поточного архіву управління культури і туризму Волинської державної адміністрації [2 – 12] та Поточного архіву управління інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Волинської обласної державної адміністрації [1]. Документи даного архіву вперше вводяться до наукового обігу. Матеріали, що містяться у згаданих поточних архівах дозволяють прослідкувати участь Волинської області у транскордонному співробітництві, зокрема у сфері культури, мистецтва, туризму, охорони місць національної пам'яті та ін. Особливо цінними для нашого дослідження стали тексти договорів та угод укладених Волинською державною адміністрацією з воєводським органами влади та окремими організаціями. Згадані документи ніде досі не публікувалися і, наразі, не є доступними широкому загалу. Завдяки документам характеризованого поточного архіву нам вдалося прослідкувати динаміку культурної співпраці на прикордонні, проаналізував кількісний і професійний склад учасників транскордонного культурного співробітництва.

Важливою складовою джерельної бази дослідження стали фонди Поточного архіву управління охорони культурної спадщини Львівської обласної державної адміністрації [13 – 15]. Документи вперше вводяться до наукового обігу і допомагають проілюструвати співпрацю Львівської обласної державної адміністрації та Національного центру досліджень та документування пам'яток Республіки Польща щодо збереження пам'яток культурної спадщини: відтворення палацового парку у Підгірцях, відтворення замкового парку у Жовкві, реалізація дослідно-реставраційної програми «Резиденції Яна III Собеського в Польщі та Україні», реалізація дослідно-реставраційної програми «Замки та палаци Львівської області», реалізація дослідно-реставраційної програми «Дерев'яна сакральна архітектура польсько-українського порубіжжя» [13]. Група документів поточного архіву відтворює

пошуки пам'яток культури, які польська сторона могла б реставрувати, взаємодопомогу сторін у наданні архівних матеріалів та інших відомостей необхідних для пошуку, реставрації та популяризації пам'яток культури обох народів на порубіжних землях [15]. Важливим документальним доповненням до джерельної бази роботи стали також договори, які містяться у поточному архіві, наприклад, договір про наміри співпраці в галузі охорони та збереження важливих для культур Польщі та України пам'яток, розташованих на територіях Львівської області та Підкарпатського і Люблінського воєводств, та ін. [14].

За допомогою матеріалів поточних архівів проаналізовано культурне співробітництво у єврорегіонах «Буг» та «Карпати», а також діяльність органів місцевого самоврядування і їх роль у забезпеченні міждержавного транскордонного співробітництва. Документи поточних архівів використані також при дослідженні взаємин на рівні національних та громадських організацій у транскордонному українсько-польському регіоні.

У дисертації широко використані фонди Варшавського архіву актів нових (ААН), що у місті Варшава РП (Archiwum Aktów nowych w Warszawie). Зокрема, нами досліджено та залучено до написання роботи вісім фондів архіву, усі документи з даних фондів вперше вводяться до наукового обігу.

Оскільки хронологічні межі дослідження є впритул наближеними до сьогодення архівні фонди з проблеми дослідження перебувають, головним чином, у процесі формування та укладання. Зокрема, це стосується українських архівів. У Республіці Польща процес формування архівних фондів є дещо швидшим аніж в Україні, саме цим і пояснюється наявність великого масиву документів, які є нещодавно укладеними та представленими як архівні фонди для користування широкого загалу. Наприклад, шість із восьми представлених у дисертації фондів Архіву актів нових укладені наприкінці 2013 року, тож новизна використаних і введених до наукового обігу джерел є очевидною.

Найширше використаний у дослідженні фонд ААН «Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej „Instytut Adama Mickiewicza”» («Центр

міжнародного культурного співробітництва «Інститут Адама Міцкевича»») [16 – 29]. Документи, що зберігаються у фонді хронологічно належать до періоду 2000 – 2006 року, фонд містить 293 справи, більшість із яких містить інформацію про культурне співробітництво РП з Україною, справи 273 – 290 – безпосередньо стосуються України, так як містять матеріали стосовно проведення у Польщі року України і проведення року Республіки Польща в Україні.

В фонді «Центр міжнародного культурного співробітництва «Інститут Адама Міцкевича»» знаходимо листування між українськими та польськими установами, щодо обміну виставками; організацію концертів та гастролей діячів культури; газетні публікації про культурні заходи, що відбулися; проекти проведення року України у Республіці Польща та року Польщі в Україні; статистичні звіти; кошториси; списки осіб, які займалися підготовкою та організацією культурних заходів на території сусідньої країни; маршрути гастрольних поїздок творчих колективів; спільні проекти щодо видання буклетів і іншої літератури; інформації та звіти відповідальних осіб про проведені заходи. Аналіз документів фонду дозволяє зробити висновок, що між сусідніми країнами, Польщею та Україною, відбувалося постійне активне та різностороннє співробітництво в усіх сферах гуманітарного сектору: культури та мистецтва, виставкової діяльності, освіти, туризму, молодіжній сфері тощо. Усі документи, що використані із даного фонду у дисертації вперше введено до наукового обігу.

Ще два фонди, які є досить близькими за документальним наповненням «Urząd Kultury Fizycznej i Sportu w Warszawie» («Уряд фізичної культури і спорту в Варшаві») [65 – 71] , «Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki w Warszawie» («Уряд фізичної культури і туризму в Варшаві») [72 –91] містять документи, які ілюструють співпрацю між Польщею та Україною у сфері спорту та туризму. У фондах зустрічаємо листування між відомствами двох країн; плани спортивних змагань та списки спортсменів, які виїжджали чи приїздили до сусідньої країни; кошториси та фінансові звіти; вирізки з преси, що висвітлювали проведення

змагань; стенограми прес-конференцій. даних польськими та українськими спортсменами; протоколи зустрічей посадовців; угоди підписані між Польщею та Україною і сфері туризму; плани спільних туристичних маршрутів; буклети; програми спільних конференцій тощо. У характеризованих фондах зустрічається багато документів укладених, представниками влади прикордонних з Україною польських воєводств та українських областей. Усі документи, що залучені із вищеназваних фондів вперше введені до наукового обігу.

Великий масив документів почерпнуто із фонду «Stowarzyszenie «Wspólnota Polska» Ośrodek ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego poza Granicami Kraju» («Асоціація «Спільнота польська» культурної спадщини за межами краю») [42 – 62]. Фонд включає документи 1996 – 2007 років і складається із 126 справ, з яких лише вісім не стосуються України. У аналізованому фонді зібрано документи, що стосуються польської культурної спадщини за кордоном. Основний масив документів – це детальні реєстри польських кладовищ, місць польської національної пам'яті. Усі реєстри включають у себе детальний опис об'єктів, карти з вказанням місцезнаходження об'єктів і фотографії, найчастіше, кольорові. Документи фонду складені по населених пунктах України, наприклад справи 2 – 7 містять інформацію по місту Дрогобич, справи 15 – 22 систематизують документи по місту Борислав і т.д. Всі прикордонні з Польщею області України мають свої реєстри місць польської національної пам'яті. Величезний документальний матеріал фонду засвідчує, що польською стороною було проведено грандіозну кропітку роботу по розшуку цих об'єктів і їх документуванню. Матеріали фонду можуть слугувати фундаментом для окремого наукового дослідження, тим більше, що автор був першим користувачем фонду.

Становлення та розвиток прикордонного регіонального співробітництва в сфері культури ми вивчали також на основі документів фонду «Polska Agencja Rozwoju Regionalnego» («Польська агенція регіонального розвитку») [31 – 33]. Серед документів фонду найбільш цікавими для нас стали кошториси

витрат на регіональний розвиток, зокрема закладів культури та проведення різноманітних імпрез; плани розвитку прикордонних воєводств Польщі; проекти розвитку спортивної та туристичної інфраструктури східних польських воєводств; програми та проекти реалізовані на польсько-українському прикордонні тощо.

Цікаві документи знаходяться у фонді «Roczne plany i sprawozdania. Sprawozdania statystyczne za 2001– 2004 rr.» («Річні плани та статистичні звіти за 2001 – 2004 рр.») [40; 41]. Фонд досить великий за обсягом документів, але лише поодинокі із них стосуються співпраці Республіки Польща у сфері культури з Україною. Тут, наприклад, зустрічаємо фінансові звіти витрат, щодо репрезентації польської культури в Україні під час заходів в рамках року Польщі в Україні, а також супровідні документи щодо організації виставок польських митців за кордоном, у тому числі в Україні і т. ін.

Чимало документів використано у дисертації із фонду «Telewizja Polska S.A.» («Польське телебачення S.A.») [63; 64]. Фонд величезний за обсягами, містить 582 справи і хронологічно укладений по 2009 рік включно. У даному фонді зібрано усі матеріали, які висвітлювалися польським телебаченням, у тому числі українська проблематика та питання польсько-українського співробітництва, як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях. Кілька томів фонду стосуються безпосередньо України, так як містять підбірку документів: «Polska – Ukraina» («Польща – Україна»). Саме ці матеріали є широко цитовані у нашому дослідженні. З матеріалами фонду автор працював першим, тож усі документ фонду є нововведеними до наукового обігу.

Матеріали про українсько-польське культурне співробітництво зустрічаємо і у фонді «Centralny Urząd Planowania» («Центральний уряд планування») [30]. Тут зібрано матеріали, що ілюструють міждержавну співпрацю у першій половині 90-х років ХХ століття: проекти та тексти міждержавних договорів, протоколи зустрічей профільних міністрів двох країн, кореспонденція міністерств і відомств, статистичні дані, фінансові звіти, інформаційні довідки. З даним фондом працювала чимала кількість

дослідників, однак, величина фонду дає підстави вважати, що не всі документи є вивченими.

Другу, досить об'ємну, групу джерел складають опубліковані документи. Оскільки ця частина джерельної бази є надзвичайно широкою та різноплановою і включає в себе міжнародні договори, акти, заяви чи пропозиції (так звану договірну ініціативу представницьких органів та органів виконавчої влади), а також національне законодавство досліджуваних країн, вважаємо за доцільне скористатися уже розробленою українськими дослідниками схемою кодифікації джерел правового регулювання міждержавних відносин України та РП [262], яка включає у себе договірну ініціативу, міжнародні домовленості, міжнародні договори, міжнародне співробітництво, транскордонне співробітництво, імплементація та дозволяє у логічній послідовності охопити аналізом головні моменти правового регулювання двостороннього співробітництва.

Найперша стадія утворення нормативно-правової бази відносин між державами – договірна ініціатива. Головною передумовою для неї є спільність інтересів щодо встановлення взаємовигідного співробітництва. Договірна ініціатива включає у себе декларації, протоколи, конвенції, ноти й інші види діяльності, які на основі міжнародних домовленостей і договорів визначають юридичні норми міждержавної співпраці. До таких документів, наприклад, відноситься Декларація про принципи й основні напрямки розвитку українсько-польських відносин (Київ, 13 жовтня 1990 року) [94, 27 – 30], перший основоположний документ, що був прийнятий ще до встановлення дипломатичних відносин між Україною та Республікою Польща.

Поряд із Декларацією, яка започаткувала організаційно-правове забезпечення законодавчого процесу двосторонніх відносин, слід назвати також Протокол про консультації між Міністерством закордонних справ Української РСР і Міністерством закордонних справ Республіки Польща (Київ, 7 вересня 1991 року) [115, 29 – 30], та Консульську Конвенцію між Україною та Республікою Польща (Варшава, 8 вересня 1991 року) [102, 47 – 54]. Згадані

договори лягли в основу широкоформатного міждержавного Договору між Республікою Польща та Україною про добросусідство, дружні відносини та співробітництво, що був підписаний в ході офіційного візиту Президента України Л. Кравчука до Варшави у травні 1992 року.

Українсько-польський договірний процес було започатковано Декларацією про принципи та основні напрямки розвитку українсько-польських відносин, підписаною у Києві 13 жовтня 1990 року. Політичну та міжнародну значимість цього акту підкреслює стаття 1, проголошуючи, що «обидві держави заявляють про утвердження між ними, як суверенними державами, добросусідських відносин і підтримання та розвитку взаємовигідного співробітництва, що відповідає їхнім національним інтересам і є конкретним внеском у зміцнення регіонального співробітництва...» [94, 27 – 30]. Декларація відкрила конкретні перспективи щодо заснування дипломатичних відносин між двома сусідніми державами у новому форматі [260, 24 – 26].

Досить чисельна група, що має безпосередній стосунок до нашого дослідження складається із договорів, які регулюють питання міжрегіонального, прикордонного та транскордонного співробітництва, а також спільного обслуговування українсько-польського Державного кордону. Особливістю укладення даних договорів є той факт, що участь у їх формуванні приймали не лише центральні державні інституції, а й місцеві самоврядні структури (обласні та районні адміністрації, міські ради воєводські і повітові осередки влади, органи регіонального управління, прикордонної, митної служби і т.ін.) [142, 46 – 52]. Так, наприклад, Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща про регіональне співробітництво від 24 травня 1993 року приймалася на вищому рівні, а більшість договорів про транскордонну співпрацю прикордонних областей і воєводств розроблялися і підписувалися головним чином на місцевому рівні [120, 88 – 90]. Що ж стосується правових документів про спільне обслуговування Державного українсько-польського кордону, то вони, зазвичай, приймалися на найвищому державному рівні і у

відповідності із Європейською рамковою конвенцією про основні принципи транскордонного співробітництва, Рекомендаціями Ради митного співробітництва.

Широко цитованими у дослідженні є і такі нормативні документи, як: Закон РП «Про систему освіти», Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про збереження місць пам'яті та поховання жертв війни і політичних репресій, Угода про принципи співробітництва між Україною та Республікою Польща по забезпеченню прав національних меншин. В усіх цих документах розкрито механізми та форми міждержавного культурного співробітництва сусідніх країн.

Розробка та прийняття відповідних договірних актів була здійснена на основі чинного законодавства України та Республіки Польща з питань міжрегіонального, прикордонного і транскордонного співробітництва. У нашому дослідженні введені у науковий обіг та проаналізовані найбільш важливі документи: Закони України, Укази Президента України, Постанови кабінету міністрів України, які визначають зміст і характер цього процесу, спрямовують його і контролюють хід та виконання. Аналізуючи цю групу джерел слід виділити Рішення Сенату Республіки Польща «До українського народу з нагоди проголошення суверенності української держави» прийняте 27 липня 1990 року [124, 112] і рішення Сейму республіки Польща «Про незалежність України» від 6 грудня 1991 року [125, 99] – ці документи декларували визнання і підтримку молодій Українській державі і заклали основи майбутньої співпраці.

Еволюцію розвитку транскордонних взаємин між Україною та Республікою Польща, а також аналіз специфіки транскордонної взаємодії регіонів країн можна ретельно дослідити, використовуючи матеріали поточного (електронного) архіву МЗС Польщі. Зокрема, автор опрацював доступну базу між країнами, міжнародними спеціалізованими організаціями, що в свою чергу дало можливість відстежити й проаналізувати відносини між ними у сфері розвитку транскордонного культурного співробітництва. Особливо слід

відзначити офіційні дипломатичні документи, міждержавні договори на урядових та регіональних рівнях. Наявність електронних архівів у країнах ЦСЄ, зокрема в Польщі, свідчить про високий рівень їхньої відкритості та доступу.

Важливим джерелом для дослідження є протоколи засідань ВР України. Зокрема, особливий інтерес становлять матеріали щодо ратифікації Верховною Радою Мадридської конвенції від 1980 року та двох додаткових протоколів до неї [98], а також документальні матеріали щодо формування основних положень Закону України «Про транскордонне співробітництво» від 24 червня 2004 року [111]. Серед чималої групи законодавчих актів слід виокремити також укази Президента України «Про концепцію державної регіональної політики» від 15 червня 2002 року № 312, «Про спеціальну економічну зону «Інтерпорт Ковель»» від 22 червня 1999 року № 702; постанови Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо реалізації Концепції державної регіональної політики» від 13 вересня 2001 року № 212, «Про Програму розвитку євро регіонів і утворення Міжвідомчої комісії з питань транскордонного співробітництва та єро регіонів» від 29 квітня 2002 року № 587, «Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2007 – 2010 роки» від 27 грудня 2006 року № 1819, Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 року № 1001 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» і т. ін. документи. Доповненням до правової бази транскордонного співробітництва, що виступає джерелом дослідження, є комплекс спеціальних міжурядових угод України з Республікою Польща щодо транскордонного співробітництва.

На регіональному рівні важливим комплексом документальних джерел з транскордонного культурного співробітництва можемо виділити, з однієї сторони, угоди між регіонами України та Республіки Польща, з іншої – це програми транскордонного співробітництва прикордонних областей України.

Найважливіші нормативні документи, на які опирається дослідження, опубліковані у збірниках матеріалів «Україна на міжнародній арені»,

«Офіційний вісник України», «Закони України», «Регіональна політика України». Досить великий масив матеріалів містять науково-інформаційні видання, наприклад, видання Євросоюзу з питань регіональної політики «Інфорегіон», інформаційно-аналітичні розвідки Асоціації європейських транскордонних регіонів, інформаційне видання Представництва Європейської Комісії «Євробюлетень», бюлетень Інституту регіональних досліджень «Транскордонне співробітництво», видання секретаріату Карпатського єврорегіону «Інформаційний бюлетень Карпатського єврорегіону» [163].

Окрім того, як джерело, нами використано також інформаційно-аналітичні матеріали парламентських слухань на тему: «Про інтенсифікацію співробітництва України з Європейським Союзом у рамках єврорегіонів та перспективи транскордонного співробітництва», збірники матеріалів парламентських слухань «Про взаємовідносини та співробітництво України з Європейським Союзом» тощо.

Надзвичайно важливу категорію джерел становлять матеріали періодичних видань, газет, журналів з актуальних проблемних питань транскордонного співробітництва. Це публікації на сторінках таких видань національного рівня «Урядовий кур'єр», «Голос України», «Дзеркало тижня», «Політика і час» та інших. З польського боку це – «Газета Виборча», «Реч Псполіта», «Впрост».

Принципово новий вид джерел, з нашої точки зору, складають концепції і стратегії, програми і проекти розвитку транскордонного співробітництва. Слід визнати, що згадані програмні документи, головним чином, мають білатеральний характер. Проте, як зазначає В. Гарагонич, дослідник транскордонного співробітництва, в останні роки було здійснено вдалі спроби формування три- і більше сторонніх стратегій з розвитку транскордонного співробітництва європейських регіонів, розроблених за участю України. Наприклад, це документи стратегічного характеру «Стратегія транскордонного співробітництва «Карпати 2004 – 2011» [117], міждержавна «Стратегія українсько-польського міжрегіонального і прикордонного співробітництва»

[118] (запропонована у 2004 році), міжрегіональна українсько-польська стратегія транскордонного співробітництва між Львівською і Волинською областями та Люблінським і Підкарпатським воєводствами Республіки Польща [116] (вироблена у 2004 році) тощо.

Ще одним важливим джерелом інформації щодо різноманітних аспектів українсько-польського транскордонного співробітництва у культурній сфері стали часті поїздки автора роботи до Республіки Польща, безпосередня робота по налагодженню українсько-польського культурного співробітництва, укладання угод різного рівня, тривале перебування і спілкування з чиновниками різних рангів, які є відповідальними за здійснення культурного обміну з Україною, особисті спостереження і враження від налагодження та здійснення транскордонного співробітництва у галузі культури, участь у різноманітних мистецьких та інформаційних заходах по обидва боки українсько-польського кордону.

Джерелом для вивчення культурних взаємин українців та поляків є видання довідникового характеру, що в останні десятиліття побачили світ. Серед них слід виділити «Довідник українсько-польської співпраці у сфері освіти для органів влади та громадських організацій України та Польщі» (Ужгород, 2009), виданий у рамках проекту «Впровадження інноваційних методик формування та розвитку людських ресурсів у прикордонних регіонах»; Програма добросусідства «Польща – Білорусь – Україна 2004 – 2006 рр.»; «Довідник з питань участі громадян у формуванні культурної політики європейських міст» (Київ, 2007).

Завершуючи аналіз джерельної бази дослідження, не можна лишити поза увагою й інші групи джерел, до яких ми звертаємося у даному дослідженні. Серед них щорічні звіти працівників центрального апарату міністерств і відомств про хід виконання домовленостей, зафіксованих у вищеназваних угодах, а також матеріали засідань міжвідомчої комісії з питань розвитку транскордонного співробітництва, єврорегіонів. До цієї групи ми також

відносимо інформаційно-аналітичні матеріали відповідних управлінь та відділів облдержадміністрацій прикордонних областей.

Таким чином можна підсумувати, що джерельна база, використана для дослідження українсько-польського транскордонного співробітництва від початку його становлення, розвитку і сучасного стану в культурній сфері, є досить широкою та інформаційно насиченою. Її різноманітність дозволила документально підкріпити аналітичні висновки щодо характеру українсько-польського транскордонного співробітництва у сфері культури, яке від початку 90-х років ХХ століття почало будуватися на принципово новій основі.

Неопубліковані архівні джерела, опубліковані документальні матеріали з питань розвитку українсько-польського культурного транскордонного співробітництва загалом представляють досить широку документальну базу, яка дозволяє комплексно та об'єктивно вивчити задекларовану наукову проблему. Окрім того, аналіз джерел дозволив дослідити не лише історію становлення та еволюцію культурного транскордонного співробітництва між Україною та Республікою Польща, але й виділити та проаналізувати сучасні проблеми ТКС з огляду на нові геополітичні координати, за умов розширення Євросоюзу на схід.

РОЗДІЛ 2. ПРАВОВІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА У КУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ

2.1. Юридично-правове забезпечення

Нові геополітичні координати пострадянської Центрально-Східної Європи поставили на повістку денну перед новоутвореними незалежними демократичними країнами пошук оптимальних шляхів розвитку та побудови новітньої системи міжнародних відносин. Саме на початку 90-х років ХХ століття для України набула актуальності проблема розвитку прикордонних територій, адже чимала її частина отримала статус прикордонних регіонів, сформувавши так звану зону «нового прикордоння» [275, 38].

В сучасних реаліях для розвитку транскордонного співробітництва Україна має значний потенціал: унікально зручне географічне положення, значний історичний досвід співпраці із сусідніми країнами, чималий транзитний потенціал, привабливий туристичний імідж тощо. Тобто, Україна має усі передумови для розвитку транскордонного співробітництва, у тому числі у сфері культури. Однак, існують і значні перешкоди, до яких слід віднести: недосконалу і неадаптовану до європейських норм та стандартів законодавчу базу; суттєві відмінності в податковому і митному законодавстві; низький рівень соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів; недостатній рівень розвитку транспортної інфраструктури; відмінності в адміністративно-територіальному устрої України і сусідніх держав, зокрема, Польщі; низький рівень зацікавленості обласних і місцевих адміністрацій у співпраці; відсутність належної державної підтримки; обмеженість регіональних та місцевих ресурсів і бюджетів, і т. ін.

Аналіз джерел та літератури з проблеми засвідчує, що нинішня євроінтеграційна стратегія України базується не лише на реаліях і викликах

сьогодення, а й на історичних традиціях народу у тому числі правових. З огляду на останній факт по-особливому виділяється актуальність дослідження проблематики правового регулювання транскордонного співробітництва України, як засобу євроінтеграційного поступу. Слід разом із тим визнати, що проблема транскордонного співробітництва знайшла певне відображення у науковій літературі [163; 265; 172; 215; 260], проте ніша вивчення цих питань є далеко не заповненою.

Зовнішньополітичні ініціативи України початку 90-х років ХХ століття базувалися на принципах добросусідства, рівноправних та взаємовигідних відносин з усіма сусідніми державами. Саме такі формулювання містилися у Постанові Верховної Ради України від 2 липня 1993 року «Про основні напрямки зовнішньої політики України», згідно із якою Україна намагалася проводити активну, збалансовану та гнучку зовнішню політику. Як наслідок, відбулися якісні зміни у розвитку українсько-польських двосторонніх міждержавних відносин, розширення участі України у регіональному європейському співробітництві.

Відомо, що Республіка Польща стала першою країною, яка одразу після референдуму, уже 2 грудня 1991 року визнала незалежність України. Це стало одним із чинників динамізму у розвитку двосторонніх взаємин і фундаментом стабільності співробітництва.

Серед основних інструментів прикордонного і транскордонного співробітництва України з європейськими державами-сусідами найбільшого поширення набули такі: єврорегіони, білатеральні організації, договори про співробітництво у визначених сферах між суміжними і не суміжними територіями, що передбачають створення інститутів координації дій і такі, що не передбачають створення відповідних координаційних інституцій [130, 228].

Законодавчою базою, яка регламентує транскордонне співробітництво України та Республіки Польща є Конституція України, нормативно-правові акти, європейські конвенції, хартії, багатосторонні та двосторонні угоди [260, 32]. У даному підрозділі ми маємо за мету проаналізувати становлення,

розвиток та функціонування договорів, як специфічного інструменту регулювання відносин між суб'єктами господарського і суспільного життя України та РП у 90-х рр. ХХ - на поч. ХХІ століття в рамках транскордонного співробітництва, а також встановити особливості цих договорів, порівняти співвідношення юридичної сили нормативно-правового договору й інших джерел права в реалізаційній практиці на міжрегіональному рівні, зокрема, ТКС в рамках єврорегіонів «Карпати» та «Буг», виділивши ту нормативно-правову базу, яка забезпечує українсько-польські взаємини у сфері культури.

Як уже зазначалося, на початку 90-х років ХХ століття було започатковано якісно новий етап розвитку усіх форм ТКС, що знайшли свою реалізацію в умовах Української незалежної держави і демократичної РП. Так перший міждержавний акт – декларація про принципи та основні напрямки розвитку українсько-польських відносин, від 13 жовтня 1990 року, підтверджував прагнення договірних сторін до всебічного сприяння безпосередньому співробітництву. ТКС, як один із важливих напрямів інтенсифікації українсько-польських відносин, отримало власну правову підставу і можливість широкої законотворчості в цьому напрямку.

Формування нормативно-правової бази українсько-польських відносин було особливо динамічним на початку 90-х років ХХ століття. Тільки протягом 1991 – 1993 років було підписано близько 50 міждержавних документів, що стосувалися організаційного забезпечення та правових питань налагодження регіональної, транскордонної та галузевої співпраці. Гостра потреба формування нової нормативно-правової бази та нових форм організації міждержавних контактів, на початку 90-х років ХХ століття, була пов'язана із зміною зовнішньої політики східноєвропейських держав та глибокою економічною кризою, що охопила ці країни, і, як результат – призвела до розриву усталених економічних, політичних і культурних зв'язків. І саме українсько-польське співробітництво на рівні регіонів і міст, яке тривалий час залишалося невикористаним резервом, на даному етапі могло дієво заповнити вакуум, який утворився у взаємовідносинах двох країн [260, 32 – 33].

Під час першого офіційного візиту Президента України Л. Кравчука до РП, 18 – 19 травня 1992 року, було підписано Договір про добросусідство, дружні взаємини і співробітництво між Україною та Республікою Польща. Даний документ заклав головні підвалини подальшої співпраці сусідніх країн, у тому числі транскордонного співробітництва у культурній сфері. Зокрема, обидві держави висловили бажання сприяти співпраці в галузі культури, освіти та науки, вони домовилися розширювати культурний обмін, співробітництво між культурними установами та організаціями, підтримувати безпосередні контакти між митцями, сприяти обміну науковими працівниками, викладачами, студентами, аспірантами і стипендіатами та здійснювати спільні науково-дослідні роботи [97]. Окрім того, договором декларувалася домовленість сторін про створення умов для взаємного вільного розповсюдження інформації про всі сфери громадського та культурного життя народів.

Досить важливою і часто цитованою у нашому дослідженні є стаття 11 Договору про добросусідство, яка визначає право членів польської національної меншини в Україні і української національної меншини у Республіці Польща на збереження, вираження та розвиток своєї етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності.

Важливою складовою культурного співробітництва між Україною та Польщею є взаємодія у справі реституції культурних цінностей. Зокрема, стаття 13 Договору регламентує, що сторони вживатимуть заходів, спрямованих на виявлення і повернення культурних та історичних цінностей, які були втрачені, незаконно вивезені або іншим нелегальним шляхом опинилися на території другої сторони.

Саме Договір про добросусідство, дружні взаємини і співробітництво між Україною та Республікою Польща від 18 травня 1992 року є основним міждержавним документом на основі якого здійснюється співпраця в усіх сферах суспільного життя, включаючи і транскордонне культурне співробітництво.

Транскордонне співробітництво визнано в Україні одним із пріоритетних напрямків державної регіональної політики. Розбудова нової єдиної Європи без роз'єднуючих кордонів робить проблематику транскордонного співробітництва особливо актуальною, а після розширення ЄС у 2004 та 2007 роках і впровадження політики добросусідства надає їй цілком сучасного звучання. За останні роки Верховна Рада України ратифікувала такі важливі правові документи Ради Європи, як Європейську хартію місцевого самоврядування, Європейську рамкову конвенцію про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, підписану 21 травня 1980 року в Мадриді, та два додаткові протоколи до неї. Україна приєдналася до цієї Конвенції у 1993 році, а у 2005 році – до додаткових протоколів Конвенції.

Головним законодавчим документом, на сьогодні, у сфері транскордонного співробітництва є закон України «Про транскордонне співробітництво», затверджений Верховною Радою України 24 червня 2004 року [101]. Згідно із Законом ТКС розглядається, як «спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади України та територіальними громадами, відповідними органами влади інших держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством» [101]. По суті, Закон «Про транскордонне співробітництво» визначив мету та принципи державної політики у сфері ТКС, повноваження суб'єктів ТКС України, принципи та форми державної підтримки транскордонного співробітництва та його фінансове забезпечення.

Продовженням та розширенням правового поля ТКС стало прийняття 21 січня 2010 року Верховною Радою України Закону № 1833 «Про внесення змін до Закону України «Про транскордонне співробітництво»». Згідно із ним координацію ТКС здійснює спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань економічної політики за участю МЗС та центрального органу виконавчої влади з питань регіональної політики [163, 91].

На виконання вимог Закону «Про транскордонне співробітництво» було розроблено Державну програму розвитку ТКС на 2007 – 2010 роки, яка була затверджена у грудні 2006 року Постановою Кабінету Міністрів України № 1819. Програма не лише визначила заходи щодо розвитку ТКС на окреслений період, але й передбачила державну фінансову підтримку основним проектами ТКС. Метою прийнятої Програми була активізація зовнішньоекономічної діяльності регіонів, розвитку малого і середнього підприємництва та соціальної сфери та ін. [95, 37 – 39].

Впродовж 90-х років ХХ століття Україна та Республіка Польща уклали близько сотні угод, що регулюють різноманітні аспекти транскордонного співробітництва, як, наприклад, особливості перетину кордону, економічну співпрацю в євро регіонах, здійснення спільної транспортної політики тощо. У даному дослідженні ми зупинимося на тій частині нормативно-правової бази України та РП, яка регулює транскордонне співробітництво у культурній сфері.

З врахуванням структури юридичної значимості нормативних актів сучасна система юридичних норм України, тобто визначені джерела права, які регулюють правове поле, зокрема і у сфері транскордонного співробітництва, в тому числі у культурній сфері, виглядає так:

- міжнародно-правові акти і угоди, що підписані і ратифіковані в установленому порядку в Україні;
- закони України;
- підзаконні нормативно-правові акти, підписані Президентом України, Урядом України тощо;
- підзаконні акти місцевого рівня.

Таким чином, така система встановлює пріоритетність норм, яка регулює певну сферу суспільних відносин. Отже, в Україні діє примат міжнародного права, а система національних нормативно-правових актів у відповідності до діючих міжнародних норм, покликана розширяти, розвивати і адаптувати вимоги міжнародних норм до особливостей і відмінностей країни [280, 29].

Особливе значення для розвитку культурних контактів у транскордонному українсько-польському регіоні мала підписана у травні 1993 року міжурядова Угода про міжрегіональне співробітництво. Згідно документу співпраця в рамках Угоди включає в себе діяльність регіональних органів державної адміністрації та органів місцевого самоврядування і спрямована на здійснення та розвиток дружніх відносин. Того ж року було утворено Спільну координаційну раду з питань міжрегіонального співробітництва [232, 47 – 48]. Подальша реалізація на практиці культурного співробітництва між регіонами, адміністративно-територіальними одиницями та містами України і Польщі здійснювалося на основі укладених договорів та угод. Приклади їх укладення та реалізації широко наводяться у наступних розділах дисертації.

Ще одним визначальним документом для розвитку українсько-польських культурних взаємин, у тому числі в транскордонному регіоні, стали Основи законодавства України про культуру затверджені ВР України 19 лютого 1993 року та Постанова Кабінету Міністрів України від 22 лютого 1996 року «Про стан та заходи щодо розвитку української культури» [104]. На основі цих документів було розроблено Комплексну програму основних напрямів розвитку культури України до 2005 року, у якій особлива увага зосереджувалася на співпраці України з зарубіжними країнами, при чому, головна роль у культурному співробітництві відводилася прикордонним регіонам.

У 1994 році наша держава приєднується до Європейської культурної конвенції, а у 1995 році вступає до Ради Європи що, безумовно, досить позитивно позначилося на динаміці міждержавної культурної співпраці [183, 12]. Саме тоді, головними пріоритетами України в царині міждержавного культурного співробітництва було задекларовано входження України у європейський культурний простір [232, 61]. За посередництвом культурної взаємодії з Республікою Польща створювалися відповідні умови для відновлення попередніх і налагодження нових зв'язків з європейською цивілізацією, запозичення кращих європейських традицій та можливість репрезентувати власну культуру. Головні акценти у середині 90-х років ХХ

століття поступово зміщуються із урядових кіл сусідніх країн на групи вузьких фахівців, за посередництвом яких відбувалося безпосереднє налагодження контактів у галузі культури та здійснювалося доповнення і удосконалення правової бази співпраці.

Важливим інструментом у здійсненні українсько-польських культурних взаємин у транскордонному регіоні стало утворення двох єврорегіонів за участю України та Республіки Польща. Так, 14 лютого 1993 року було утворено єврорегіон «Карпати» [207], а 29 вересня 1995 року – єврорегіон «Буг» [317, 156]. Ці два транскордонні об'єднання, будучи, безумовно, у першу чергу, суб'єктами економічного співробітництва, значно спростили культурну взаємодію на українсько-польському прикордонні.

Для розвитку співпраці неурядових організацій у червні 1996 року було створено громадське об'єднання Українсько-Польський (Польсько-Український) Форум. Головним завданням Форуму стало сприяння втіленню науково-дослідних проектів молодих людей, які мають на меті поглиблення українсько-польських відносин та покриття частини видатків, пов'язаних з обміном організованими групами молоді України та Польщі. Тому, згідно із правовими нормами України та Польщі Форум гарантував вплив відповідних державних органів на осіб, що відповідали за виділення і координацію коштів з державного бюджету [339, 6 – 7].

У травні 1997 року між Урядом України та Урядом РП було укладено Угоду про співробітництво в галузі культури, науки і освіти, яка містила 26 пунктів. Угода укладалася строком на п'ять років, після чого підлягала автоматичному продовженню, якщо не виникає заперечень жодної із сторін. Україна та Польща декларували прагнення надавати усесторонню підтримку розширенню та поглибленню прямого співробітництва між науково-дослідними установами, вищими учбовими закладами, окремими вченими, в галузі мистецтва, літератури, кінематографії тощо.

У преамбулі Угоди до договірно-правової бази стосунків між Україною та РП вперше було включено документи загально-континентального значення:

Заключний Акт Наради з питань безпеки і співробітництва у Європі, Паризьку Хартію для нової Європи, Документ Краківського симпозіуму з питань культурної спадщини, Європейську культурну конвенцію від 19 грудня 1954 року. Головними принципами українсько-польського гуманітарного співробітництва, відповідно до Угоди, визначено:

- усвідомлення етнічної і культурної близькості українського і польського народів, а також визнання значного внеску, який роблять ці народи у розвиток обох держав та їх культур;

- виявлення волі до розвитку взаємовигідного співробітництва в галузі культури, мистецтва, науки, освіти та інформації;

- надання особливого значення безпосереднім контактам між людьми [326, 84].

Окрім того, за умовами аналізованої Угоди, Україна та Польща зобов'язувалися забезпечувати права національних меншин щодо вивчення мови, історії, культури. Також було погоджено взаємне сприяння у здійсненні туристичного обміну задля ознайомлення з історією та культурою сусідів.

Важливою віхою в розвитку українсько-польських взаєминах став 1999 рік. 4 лютого Міністерство культури та мистецтва Республіки Польща та Міністерство культури і мистецтва України підписали Протокол про співробітництво [87], яким підтверджували наміри розвивати культурне співробітництво. Протокол декларував, що культурний обмін між країнами буде відбуватися за трьома головними принципами: обмін делегаціями; обмін художніми колективами та музейними виставками, організація виставок сучасного мистецтва та фестивалів.

Весною 1999 року в РП було створено Фонд сприяння реалізації українсько-польської програми місцевого самоврядування. У травні того ж року у м. Кельце (РП) відбувся Польсько-Український Форум за участю президентів обох країн з питань місцевого самоврядування, який завершився підписанням Декларації про співробітництво між Асоціацією міст України та Спілкою міст Польщі. А. Квасневський поставив перед кожним воєводством та

повітом республіки завдання: знайти в Україні партнерів та налагодити з ними тісне співробітництво. Особливо активно така співпраця була налагоджена на прикордонних українсько-польських територіях. Згідно статистики, до кінця 90-х років ХХ століття тридцять міст України та Польщі підписали договори про співпрацю [338, 2].

Постановою Кабінету Міністрів України № 897 від 2 серпня 1996 року було утворено, як постійно діючу при Кабінеті Міністрів України, Державну міжвідомчу комісію у справах увіковічення пам'яті жертв війни та політичних репресій [232, 51]. Головним її завданням стало створення нормативно-правової бази та розробка програми пошуку збереження необлікованих місць пам'яті поховань жертв війни і політичних репресій наших співвітчизників на території України та за її межами. З польської сторони цими питаннями опікувалася Рада охорони пам'яті боротьби та мучеництва [326, 76 – 77].

У першій половині 90-х років ХХ століття на перший план гуманітарних українсько-польських взаємин виходить розв'язання проблем національних меншин. Окрім Договору про добросусідство, дружні взаємини і співробітництво між Україною та Республікою Польща дане питання розглядається на офіційному рівні у травні 1993 року під час утворення Консультаційного Комітету Президентів (ККП) України та Республіки Польща, при якому було утворено відповідну комісію. Зусилля обох сторін були спрямовані на розробку правових норм, які мали б забезпечити функціонування дієвих механізмів співробітництва між державами у питаннях етнічних меншин на всіх рівнях – урядовому та міжособистісному [272, 101].

У 1999 році Державним комітетом у справах національностей та міграцій України було доопрацьовано проекти Законів «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про національні меншини в Україні»», «Про реабілітацію та забезпечення прав осіб з числа національних меншин, що зазнали репресій та були депортовані з території України», «Про розвиток і застосування мов в Україні». Також Комітетом були здійснені заходи реалізації державної етнополітики стосовно українців зарубіжжя у рамках Державної програми

«Українська діаспора на період до 2000 року». Постановою Кабінету Міністрів України від 1 березня 1999 року було затверджено широкомасштабні комплексні заходи з розвитку культур національних меншин України на період до 2001 року [153, 11].

Паралельно тривала робота із створення українсько-польської комісії з питань забезпечення прав національних меншин. Указом Президента України в квітні 2000 року було утворено Раду представників громадських меншин при Президентові України. Для забезпечення прав національних меншин у регіонах зусиллями місцевих органів виконавчої влади були відкриті центри культур національних меншин [326, 72].

Зв'язки з українцями за кордоном, зокрема в Польщі, здійснювалися відповідно до державної програми «Українська діаспора на період до 2000 року», якою було передбачено сприяння правовому захисту українців, які проживають за межами України, розв'язання проблем їх національно-культурного відродження та залучення їх до процесів державотворення в Україні [243, 9]. Це зумовило необхідність зміцнення українсько-польських взаємин, де паритетними є умови етнокультурного розвитку національних меншин як в Україні так і в Республіці Польща.

Наведені вище факти свідчать, що напрацювання з точки зору договірно-правової бази українсько-польських транскордонних контактів у сфері культури є досить суттєвими. Адже, уже на середину 90-х років ХХ століття між державами було укладено базові документи відносин, а на початку ХХІ століття нормативно-правова база українсько-польських культурних взаємин наблизилася до кращих європейських зразків. Поряд із цим, слід визнати, що не вдалося оминати і певних проблем: вимагала удосконалення структура управління міжрегіональною діяльністю на всіх рівнях; не завжди враховувалися і виділялися необхідні кошти в бюджетах усіх рівнів на достатнє фінансування культурного регіонального співробітництва; існувала різниця в організації та підготовці кадрів, які займалися розробкою та укладанням нормативно-правових документів, та кадрів у регіональних органах влади; на

момент створення та початку функціонування єврорегіоні «Карпати» та «Буг» жоден закон України не визначав категоріального апарату щодо регіональної співпраці і особливостей функціонування прикордонних регіонів, а також не прописував повноважень регіонів у транскордонному співробітництві.

Підсумовуючи, слід констатувати, що у 90-х роках ХХ століття, головним чином, була напрацьована законодавчо-правова основа сучасного українсько-польського транскордонного співробітництва у галузі культури. На початку ХХІ століття існуюча договірна база доповнювалася та розширювалася з врахуванням реалій та потреб двосторонніх відносин, що дозволило українсько-польському культурному співробітництву на транскордонному рівні стати одним із головних складників сучасних міждержавних взаємин.

Планомірне здійснення заходів у напрямках, визначених в двосторонніх угодах сприяє розвитку та поглибленню добросусідських та партнерських відносин між Україною та Республікою Польща, і, як результат, наближає обидві країни в досягненні головної мети – взаємної інтеграції до європейського культурного співтовариства.

За час незалежності Україна виробила власну позицію, яка відповідала її національним інтересам та враховувала інтереси інших країн, зокрема, сусідньої Польщі і зуміла напрацювати відповідну нормативно-правову базу, яка стала основою для здійснення курсу на зближення з Європою. Через репрезентацію своєї культури та тісну взаємодію із Польщею Українська держава набула репутації важливого чинника миру та стабільності в регіоні Центрально-Східної Європи продемонструвавши готовність і здатність будувати свою зовнішню політику у відповідності до міжнародно-правових норм, взявши за основу кращі зразки європейського права.

2.2. Інституційні складові транскордонної співпраці

Серед особливостей становлення та розвитку українсько-польських культурних взаємин у транскордонному регіоні слід виділити: утвердження України та Польщі як рівноправних учасників міждержавних взаємин; поступову еволюцію зовнішньополітичних векторів та акцентів у внутрішній політиці правлячих кіл обох держав на зближення і взаємовигідне ділове партнерство; проведення економічних реформ та створення нової моделі господарювання, від якої напряду залежала ситуація у гуманітарній сфері сусідніх держав.

Усі перелічені фактори є складниками єдиного процесу комплексної трансформації суспільства, а спрямованість політичних, економічних та соціально-культурних змін у житті українців та поляків має загалом виразний культурно-гуманітарний характер. Зміна політичних реалій веде до переміни у системі цінностей, а відтак, переосмислюється місце та роль культурної складової суспільного життя і посилюється її значення у державній політиці.

Становлення та розвиток українсько-польського транскордонного співробітництва у культурній сфері в досліджуваний період мало всезростаючу позитивну динаміку. З моменту постановня Республіки Польща та України як незалежних держав і до утворення у 1993 році першого спільного єврорегіону «Карпати» проходить активний підготовчий процес, який виявився у переговорах, узгодженні позицій та законодавства сусідніх країн, створенні відповідних інституцій, що мали забезпечувати здійснення ТКС, налагодженні співробітництва на міждержавному рівні.

Якісно новим етапом двостороннього культурного транскордонного співробітництва став період з 1993 до 2004 років, коли на практиці було реалізовано сотні проектів культурного співробітництва. Завдяки активному ТКС було подолано негативні суспільно-історичні стереотипи минувшини у свідомості обох народів, відбулося міжнаціональне примирення і зближення. Після набуття Польщею членства у Євросоюзі двостороннє транскордонне

співробітництво продовжило динамічно розвиватися, набувши при цьому нових рис, притаманних європейській спільноті, що наблизило Україну до інтеграції у загальноєвропейський культурний простір. Саме через Республіку Польщу найбільш активно було репрезентовано українську культуру та національні особливості для Заходу.

Є усі підстави говорити про те, що сучасні українсько-польські взаємини у культурній сфері мають найвищий інституційний рівень. Інститут (інституційні основи, засади – від лат. *Institutum* – устрій, організація, установа) – форма організації та регулювання суспільних відносин (в т.ч. міждержавних) і діяльності людини з властивими цій формі метою, функціями та засобами впливу на життя суспільства або окремих його частин; найзагальніший елемент соціальної структури.

Отже, «інститут» – це, по-перше, комплекс організацій, установ, індивідів, що володіють певними засобами, ресурсами і виконують конкретні правові, соціальні, політичні функції; по-друге, – це спосіб організації політичної, економічної, культурної, соціальної, правової та іншої діяльності людей через чіткий поділ функцій.

Таким чином, суспільство становить сукупність інститутів, що задовольняють потреби людей та є продуктами їх діяльності. У юридичній науці це поняття означає комплекс норм, що регулюють соціально-правові відносини (в т.ч. міждержавні) [154, 696].

Міждержавна співпраця України та Республіки Польща у культурній сфері представлена сукупністю інститутів та галузей, що сприяють задоволенню гуманітарних інтересів людей і, водночас, спрямовані на подальше піднесення сфери освіти, науки, охорони здоров'я, культури тощо. Україна та Польща сприймають розширення культурних зв'язків як свідчення політичного порозуміння та запоруку сталості економічних відносин.

Розрізняють загальноєвропейський, державний, регіональний та локальний рівні інституційної співпраці. Особливості та характер

інституційного забезпечення українсько-польського співробітництва на кожному із рівнів має свою специфіку.

Інституційне забезпечення співробітництва України та країн Європейського Союзу, у тому числі і з Республікою Польщею визначено Стратегією інтеграції України до ЄС, іншими рішеннями Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України [202].

Угодою про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами передбачено створення спільних органів між Україною та ЄС – Ради та Комітету з питань співробітництва, Комітету з парламентського співробітництва.

Верховна Рада України визначає засади внутрішньої і зовнішньої політики (Конституція України). Верховною Радою України утворено Комітет з питань європейської інтеграції та Комітет у закордонних справах, визначено їх повноваження. Діє Українська частина Комітету з парламентського співробітництва між Україною та ЄС, яка формується з народних депутатів, що представляють різні депутатські фракції та групи у Верховній Раді України.

Президент України:

- здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави (Конституція України);
- здійснює керівництво Стратегією інтеграції України до ЄС.

Президент України щорічно бере участь у Саміті Україна – ЄС, який є механізмом регулярного політичного діалогу на найвищому рівні.

Рада національної безпеки і оборони України:

- координує і контролює діяльність центральних та місцевих органів виконавчої влади у сферах національної безпеки і оборони (Конституція України);
- вносить пропозиції Президентові України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони; розробляє, розглядає на своїх засіданнях, подає пропозиції Президентові

України щодо проектів державних програм, міжнародних договорів, інших нормативних актів та документів з питань національної безпеки і оборони.

Кабінет Міністрів України:

- забезпечує реалізацію внутрішньої і зовнішньої політики держави, організовує і забезпечує провадження зовнішньоекономічної діяльності (Конституція України);

- забезпечує реалізацію Стратегії інтеграції України до ЄС.

Прем'єр-міністр України є головою:

- Української частини Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС;

- Координаційної ради з адаптації законодавства України до законодавства ЄС.

Перший віце-прем'єр-міністр України є:

- першим заступником голови Української частини Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС;

- заступником голови Координаційної ради з адаптації законодавства України до законодавства ЄС;

- головою Координаційного центру з виконання плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України.

Діяльність керівництва Кабінету Міністрів у сфері європейської інтеграції забезпечує Департамент з питань асоціації та інтеграції в ЄС Секретаріату Кабінету Міністрів. Департамент також забезпечує організацію роботи української частини Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС.

Визначено окремі міністерства, які відповідно до своєї компетенції здійснюють міжвідомчу координацію процесу інтеграції України до ЄС [202].

Проте, інституційне забезпечення українсько-польського співробітництва у загальнодержавних масштабах, не є предметом нашого дослідження, тому ми зупинимось більш детально на інституційному забезпеченні транскордонного співробітництва.

Як уже йшлося вище, на регіональному рівні, на якому реалізується міждержавне транскордонне співробітництво з урахуванням інтересів держави та регіональних інтересів, здійснюється відповідна координація із регіонами сусідніх країн. Головними інституціями у цьому випадку, виступають регіональні органи влади, а також допоміжні інституції, які втілюють у життя державну регіональну політику й укладають дво- і багатосторонні угоди регіонального рівня ТКС у межах своєї компетенції, визначеної національним законодавством відповідно до інтересів прикордонних регіонів [318, 174]. Наприклад, укладення відповідних угод між обласними державними адміністраціями прикордонних із Польщею областей України і воєводськими органами влади про впорядкування кладовищ, місць національної пам'яті, чи угод про обмін студентами та викладачами для обміну досвідом між вищими навчальними закладами українсько-польського прикордоння – є проявом вище згаданих угод.

Одними із головних інститутів, що забезпечують сучасне українсько-польське транскордонне співробітництво є єврорегіони «Карпати» та «Буг». Саме ці транскордонні утворення і найдієвішими механізмами у реалізації усіх напрямів двосторонньої взаємодії прикордонних територій України та Республіки Польща.

Науковці виділяють ряд ознак, що характеризують єврорегіони, серед них:

- географічна, суть якої полягає у тому, що єврорегіони є територією, яка має конкретне географічне розташування;
- політична – частина цієї території знаходиться під юрисдикцією суверенних держав, які мають спільний кордон;
- адміністративна – єврорегіон утворюють прикордонні регіони держав із спільним кордоном; функціональна – єврорегіон є формою транскордонного співробітництва.

Поряд із цим, єврорегіони мають і інші особливості, серед них:

- історична особливість. Оскільки єврорегіони охоплюють території, що мають спільне історичне минуле, а у випадку України та Польщі, тривалий історичний період входили до складу одних і тих же держав, більше того, порубіжні землі, у недалекому минулому, мали так званий «спірний статус», тобто право володіння такою територією, що належала одній державі, оскаржувалася іншою сусідньою країною;

- багатонаціональний склад населення єврорегіону. У випадку українсько-польських євро регіонів «Буг» та «Карпати», на суміжних прикордонних територіях мешкають представники досить чисельної національної меншини, яка репрезентує більшість країни розташованої по інший бік кордону;

- периферійність, щодо адміністративних національних центрів;

- існування спільних соціально-економічних проблем, для успішного і швидкого розв'язання яких необхідно поєднати зусилля територіальних громад або місцевих органів влади сусідніх держав [163, 222];

- культурна та мовна близькість, які виступають, як правило, однією із найбільш сильних зв'язуючих ланок між жителями прикордоння.

Головною метою інституційно-правового забезпечення міждержавної взаємодії на локальному рівні – є реалізація різноманітних проектів транскордонного співробітництва. Реалізація ТКС на цьому рівнів відбувається за допомогою місцевих органів влади та спільних агенцій регіонального розвитку. Правове забезпечення українсько-польської взаємодії на локальному рівні відбувається на основі дво- та багатосторонніх угод між місцевими владами та компетентними органами [179, 438].

Отже, на сучасному етапі розвитку особливої актуальності набуває необхідність ефективної регіональної політики. Адже саме від неї напряду залежить якість та швидкість здійснення реформ, які в результаті і забезпечать можливість євроінтеграційного поступу України.

Вирішення проблем регіонального розвитку, становлення місцевого самоврядування та вдосконалення відносин «центр – регіони» залежить, перш за все, від інституційного та правового поля, від розробки та реалізації

державної регіональної політики, чіткого розподілу функцій та координації діяльності державних органів [201]. Проблему розбудови інституційної бази державної регіональної політики України слід розглядати у контексті її євроінтеграційного курсу. Якщо говорити про європейський досвід, то слід визнати, що саме в інституційному забезпеченні різноманітних аспектів регіональної політики міститься джерело її ефективної та успішної реалізації.

Регіональна політика є багаторівневою і здійснюється як центральними державними органами, так і органами влади регіонів та органами місцевого самоврядування (ОМСВ). Раніше основну роль у розробці й реалізації регіональної політики відігравали центральні органи виконавчої влади, нині все активнішу участь у процесах регіонального розвитку беруть органи місцевого та регіонального самоврядування. В останні роки роль центрального уряду, що є головним елементом в інституційній інфраструктурі регіональної політики все більше зводиться до розробки концептуальних засад та розроблення і узгодження на міжнародному рівні нормативно-правової бази. Поряд із цим неухильно зростає роль ОМСВ, приватних структур та громадських організацій, які представляють та обстоюють інтереси регіонів, громад, і, які все частіше виходять з-під впливу центральних органів влади та політичних сил. Українсько-польські єврорегіони «Карпати» та «Буг» є яскравим цьому підтвердженням.

За сучасних умов розвитку інтеграційних процесів України ТКС має можливість пришвидшити процеси вирівнювання якості життя населення прикордонних регіонів до середньоєвропейського, забезпечити взаємне культурне проникнення, а отже і згладження негативних стереотипів історичної минувшини, забезпечити культурну інтеграцію. Транскордонне співробітництво сприяє мобілізації місцевих ресурсів та підвищенню ефективності їх використання, робить можливим об'єднання зусиль для вирішення спільних проблем у транскордонному регіоні. Аналіз ТКС та його трансформаційних змін свідчить, що визначальними складовими даних процесів є їх інституційне та фінансове забезпечення.

Особливістю усіх європейських країн є той факт, що в кожній із них є чітке законодавче визначення функцій, повноважень і відповідальності кожної з інституцій, що беруть участь у розробленні й реалізації державної регіональної політики та координації й узгодженості їх діяльності. Чого, нажаль, не можна сказати про Україну. До того ж, негативним досвідом у здійсненні регіональної політики в Україні тривалий час було те, що регулювання регіонального розвитку досить суттєво залежало від суб'єктивних чинників, зокрема політичних процесів, що не завжди відповідало офіційно визначеним пріоритетам та завданням у сфері регіонального розвитку й регіональної політики, а також, так зване, ручне управління регіонами тощо.

Непрозорість процедури прийняття рішень, певна суб'єктивність вищих посадових осіб, дозволяла, ще донедавна, впливати центральним державним органам на керівників регіонального рівня. За таких обставин формування інституційного й законодавчого забезпечення діяльності з регулювання регіонального розвитку не вирізнялося системністю підходів. Наслідком, також, стало те, що на сьогоднішній день в Україні є і досі до кінця несформованою система інституцій (органів влади місцевого рівня, установ), які спроможні були б координувати регіональну політику і ефективно взаємодіяти між собою [268, 258].

Окремо слід звернути увагу і на проблему відсутності чіткого розподілу відповідальності у сфері регіонального розвитку між різними гілками влади (центральної влади, органами виконавчої влади і ОМСВ). На загальнодержавному рівні в Україні відсутній центральний орган виконавчої влади з достатніми повноваженнями для проведення регіональної політики. Чинним законодавством не визначено окремого органу, який би мав повноваження комплексно вирішувати проблеми регіонального розвитку. Натомість вирішення питань регіональної політики покладено на Міністерство економіки України [107]. Серед його завдань визначено «участь у формуванні державної регіональної політики, організація роботи, пов'язаної з її проведенням» [107]. Окрім того, у структурі Міністерства економіки України

функціонує департамент регіонального розвитку, основна увага якого спрямована на вирішення питань аналізу, прогнозування та планування соціально-економічного розвитку.

Поряд із цим окремі функції щодо регулювання регіонального розвитку розосереджені по різних міністерствах, які мають свої регіональні підрозділи, що входять до складу місцевих органів виконавчої влади. Через це постає проблема координації діяльності неспеціалізованих органів влади і консолідації їхніх дій у руслі загальнодержавної політики.

Задля покращення скоординованості дій уряду та виконавчої влади у регіонах під час розв'язання нагальних питань соціального та культурного розвитку регіонів створено Раду розвитку регіонів [109] та затверджено Положення про Раду [108].

Питання регіональної політики постійно перебувають у полі зору найвищих керівників країни. Так, у 2005 році при Президенту України було створено Національну раду з питань місцевого самоврядування і регіонального розвитку. Вже через рік, у 2006 році, її було перейменовано у Національну раду з питань державного управління та місцевого самоврядування та затверджено положення про Національну раду [122].

На нашу думку, проблема інституційного забезпечення державної регіональної політики на регіональному і місцевому рівнях пов'язана з незавершеністю формування на цих рівнях системи державного управління і місцевого самоврядування. Сьогодні відсутнє чітке розмежування повноважень і відповідальності та координації діяльності між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування на регіональному і субрегіональному рівнях. Місцеві органи влади не мають належного законодавчого забезпечення та фінансової бази для вирішення проблем регіонального і місцевого розвитку [201].

В. Гарагонич вважає, що транскордонне співробітництво є організованою, і, як правило, інституціолізованою формою транскордонних потоків. У системі

відносин Схід – Захід ТКС на новому східному кордоні Європейського Союзу виконує три основні функції: практичну, комунікаційну та геополітичну.

Реалізація першої – практичної функції пов'язана із вирішенням конкретних економічних, соціальних, екологічних, культурних та інших проблем жителів прикордонних територій. Вона зорієнтована на щоденні турботи людей, їхні інтереси, здоров'я, благополуччя, задоволення національних та релігійних інтересів.

Транскордонне співробітництво виконує і другу не менш важливу функцію – комунікаційну, спрямовану на наведення свого роду містків між Сходом і Заходом, в даному випадку між українцями та поляками, встановлення між цивілізаційного діалогу, взаємонаближення культур тощо.

Втілення третьої, геополітичної функції, спрямоване на попередження конфліктів, формування у громадян по обидва боки кордону взаємного неупередженого ставлення, як по відношенню одні до одних, так і до Європейського Союзу загалом [163, 219].

Відзначимо, що ТКС у сфері культури хоч і є в цілому ефективним засобом вирішення багатьох регіональних проблем, однак, попри все, воно може бути лише допоміжним, доповнюючим фактором регіонального розвитку. З нашої точки зору, це важливо усвідомлювати й тому, що, як показує практика, у частини регіональних еліт і населення по обидва боки українсько-польського кордону, часто спостерігаються завищені очікування щодо результатів та ефективності транскордонного співробітництва, яке асоціюється, доволі часто, із свого роду панацеєю від усіх проблем, універсальним засобом виходу регіону із кризових ситуацій.

Інституційну основу ТКС складають єврорегіони, у даному випадку «Карпати» та «Буг», які виступають однією із потенційно найдієвіших форм транскордонного співробітництва адже володіють значними можливостями. Їх роль і місце в системі сучасних міжнародних відносин, що динамічно розвиваються і змінюються, вимагають глибокого наукового вивчення з врахуванням реалій сьогодення і стратегічної перспективи України [163, 219].

Інтеграція України у європейський культурний простір, європейські структури потребує розробки та реалізації такої моделі взаємовідносин з регіонами й управління ними, котра б відповідала принципам регіональної політики ЄС та сприяла запровадженню нових форм співробітництва. За таких обставин, фундаментом регіонального розвитку має стати самостійність регіонів щодо визначення цілей свого розвитку та можливості фінансування заходів для їхньої реалізації передусім за рахунок власних джерел та залучених інвестицій.

Серед гострих потреб регіонів є необхідність підвищення якості професійної підготовки кадрів для системи управління регіонального і місцевого рівнів. Це важлива передумова підвищення ролі місцевих органів влади у зміцненні регіонального та місцевого потенціалів та його ефективному використанні. А отже, потребує розвитку відповідна система навчальних закладів і центрів, а також формування й запровадження чітких вимог щодо кваліфікаційних характеристик працівників місцевих органів виконавчої влади й місцевого самоврядування. Для ефективної реалізації державної регіональної політики необхідним є створення мережі недержавних інституцій регіонального і місцевого розвитку. Такі інституції покликані підвищити роль і відповідальність територіальних громад, приватних підприємців та кожного громадянина за піднесення відповідних територій, забезпечити їм можливість реальної участі і впливу на вирішення важливих проблем регіонального і місцевого розвитку. Такою інституцією може стати мережа Агентств регіонального розвитку з репрезентуванням державних, громадських, приватних інтересів. Потенціал такої моделі дуже великий, а головне – вона виправдала себе в країнах Європейського Союзу, у тому числі в Польщі, що є кращим свідченням її апробації [201].

В останні десять років в обласних та деяких районних центрах прикордонних із Польщею областей України створені та успішно функціонують Агентства регіонального розвитку. Наприклад, лише у м. Львові та Львівській області таких Агентств функціонує більше двадцяти. Однак, слід

визнати, що рівень інституційного забезпечення підтримки транскордонного співробітництва, особливо в сфері культури, далекий від рівня сусідніх європейських країн.

В сфері інституційного супроводу ТКС регіонів України на сьогоднішній день розвивається за декількома напрямками. Перший – в межах двосторонніх контактів регіонів на основі підписаних міжрегіональних угод між ОМСВ та державної влади. Другий – на основі взаємодії та співробітництва відповідних інституцій по обидва боки українсько-польського кордону, насамперед, Агенцій регіонального розвитку. Третім компонентом системи сучасного ТКС є діяльність громадських організацій, включаючи реалізацію проектів та програм двосторонньої співпраці. В більшості випадків згадані проекти спрямовані на формування громадянського суспільства на східних кордонах ЄС та подолання негативних історичних і культурних стереотипів у свідомості мешканців прикордоння [318, 175 – 176]. Саме означений третій компонент системи сучасного транскордонного українсько-польського співробітництва є головною підвалиною, на якій базується наше дослідження.

За період 90-х років ХХ століття між Україною та Республікою Польща було укладено ряд двосторонніх угод у галузі науки, культури, туризму та інших пріоритетних напрямів співробітництва. Польща, на цей час, мала уже позитивний досвід вирішення труднощів інституційно-правового характеру, тотожні з тими, з якими зіштовхнулася Україна. Тож наша країна, запозичила чимало аспектів польського досвіду у вирішенні проблем інституційного забезпечення ТКС, частково наділивши додатковими повноваженнями ОМСВ, а частково, надавши певних повноважень, громадським організаціям та організаціям національних меншин.

На початку нового тисячоліття, після набуття Республікою Польща членства в Європейському Союзі, частина міждержавних українсько-польських угод втратили свою чинність. В березні 2003 року комісія Євросоюзу прийняла нові документи, що визначали характер відносин з Україною. Наприклад, у Посланні «Ширша Європа – сусідство: нові рамки взаємовідносин з нашими

східними та південними сусідами» [288], Комісія чітко проголосила, що метою утворення зони процвітання добросусідства – є формування кола друзів, з якими вона матиме тісні мирні стосунки та співробітництво. Для цього потрібно створити відповідне правове поле, створити та забезпечити нові конкретні інструменти та інститути для втілення намічених планів.

Відповідно до положень комунікацій Європейської комісії від 1 липня 2003 року «Прокладаючи шляхи до нового інструменту сусідства» [176] та згідно із Стратегією та індикативною програмою прикордонного співробітництва TACIS, затвердженими Європейською комісією 21 листопада того ж року, програма TACIS трансформувала 12 програм сусідства. Перша із них Україна – Польща – Білорусь (бюджет фінансування з боку TACIS та ЄС), Друга – Транснаціональна програма GADSES.

Влітку 2006 року Європейський парламент ухвалив ряд документів, які і стали основою для реалізації окремих напрямів транскордонного співробітництва з країнами сусідами Європейського Союзу. Наприклад, розпорядження № 5, що запровадило Європейську групу територіального співробітництва стосувалося спрощення механізмів та полегшення транскордонного, транснаціонального співробітництва через регіональні і місцеві органи влади. Для реалізації програм територіального співробітництва за основу було взято конвенційну угоду між зацікавленими національними, регіональними, місцевими та іншими громадськими органами влади [318, 182]. У зв'язку із цими рішеннями 21 липня 2006 року Постановою Кабінету Міністрів України було затверджено Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2015 року. Прийняття цього документу не просто узгодило інститути та інструменти транскордонної співпраці, але стало важливим етапом з точки зору удосконалення інституційного забезпечення регіонального розвитку.

Таким чином, на другу половину першого десятиліття XXI століття, Україна та Республіка Польща привели у відповідність інституційне забезпечення транскордонного співробітництва, у культурній сфері в тому

числі. Наша держава ще далека від рівня інституційного забезпечення ТКС притаманного для країн Євросоюзу, але ті заходи, що були вжиті у досліджуваний період вселяють певний оптимізм.

В процесі подальшої європейської інтеграції польський досвід може бути корисним для України і у плані активізації громадянської активності населення в умовах реалізації євроінтеграційної стратегії держави. Наприклад, в Республіці Польща проводилася послідовна політика розвитку громадянського суспільства шляхом заохочення формування і функціонування громадських організацій за європейським зразком. Зокрема, в активізації та поліпшення якості інституційного забезпечення польсько-українського гуманітарного співробітництва беруть участь такі неурядові організації Польщі, як Польсько-американська фундація свободи (програма міжрегіональних ініціатив RITA (region intransition), стипендіальна програма ім. Л. Кіркланда), Польсько-українська фундація співпраці (PAUCI), Фундація С. Баторія (програми: «Партнерство суспільних ініціатив», «Схід-Схід», «Меморія», «Громадянські ініціативи у Східній Європі»), Студії Східної Європи Варшавського університету (освітні програми для стипендіатів з країн Східної Європи) [318, 178].

Проаналізувавши проблеми та недоліки інституційного забезпечення реалізації державної регіональної політики загалом та транскордонного співробітництва України і Республіки Польща в культурній сфері зокрема, зазначимо наявність в Україні інституційної невпорядкованості розробки і реалізації державної регіональної політики, не сформованість ефективного механізму взаємовідносин центру з регіонами та регіонів між собою, що напрями впливає на інтенсивність ТКС. На нашу думку, проблема інституційного забезпечення державної регіональної політики на регіональному і місцевому рівнях пов'язана з незавершеністю формування на цих рівнях системи державного управління і місцевого самоврядування. За такої ситуації держава зобов'язана посилити увагу до питань регіональної політики, до проблем транскордонного співробітництва та створити дієву систему

інституцій, які б могли працювати на забезпечення сталого розвитку окремих територій та напрямів співпраці.

Специфіку перетворення регіонального управління на сучасному етапі визначає показова тенденція до використання все більшої кількості різновидів організаційних нововведень на рівні основної ланки управління регіоном (сьогодні це місцеві державні адміністрації), запровадження нових структурних підрозділів, допоміжних структур, широкої розмаїтості сфер і способів їхнього впливу. Суб'єкт управління намагається якомога більше відповідати об'єкту. Це підтверджує висновок, що в кожному регіоні вдосконалення систем управління має бути досить специфічним, враховувати конкретні умови функціонування та розвитку. Отже, в управлінні регіоном і його поділу має враховуватися відповідна переорієнтація від типізації використовуваних форм і методів управління до їхнього різноманіття та дієвості [202].

Дослідження засвідчило, що за сучасних умов глибоких ринкових перетворень та соціальних зрушень управління територіальним розвитком стає визначальною ланкою механізму державного управління, що формується під впливом багатьох факторів, певна сукупність яких створює фундамент його теоретичних засад і посилення регіональних і місцевих впливів. Проте, існують проблеми управління розвитком територій, зумовлені складним взаємопроникненням природних, просторових, культурних, політичних, економічних та соціальних суперечностей, що на пряму пов'язано із значною неоднорідністю територій країни та великою поліструктурністю територіальної організації влади. При цьому спостерігаються протиріччя та конфлікти інтересів між зацікавленістю учасників місцевого розвитку та фактичною компетенцією органів виконавчої влади та ОМСВ, задоволенням територіальної громади в управлінських послугах і можливостями щодо забезпечення їхньої якості тощо.

РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ ОСНОВНИХ НАПРЯМКІВ КУЛЬТУРНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

3.1. Наука та освіта

Реалізація Україною євроінтеграційної стратегії передбачає залучення до цього процесу якнайширшого кола інституцій та громадян з метою формування у них почуття європейськості. Оскільки транскордонне співробітництво є не лише засобом розвитку контактів між сусідніми територіями двох країн і формою поживлення загальноєвропейських інтеграційних тенденцій, то вивчення його різних аспектів має особливу актуальність. Важливе місце в цих процесах належить гуманітарному вектору, який найбільш повно проявляється та реалізовується через науково-освітнє співробітництво.

Світ на початку XXI століття переживає інтенсивний розвиток інтеграційних процесів, які потребують відповідної форми регіональної політичної та економічної організації. Сучасні демократичні тенденції вимагають від громадянина не лише політичної активності, а й усвідомлення власної ролі та значення в житті суспільства, тому важливими умовами демократичного суспільства є громадянська освіченість, компетентність, вміння знаходити компроміси. Інтеграційний процес, на нашу думку, полягає у впровадженні європейських норм і стандартів в освіті, науці й техніці, поширенні власних культурних і науково-технічних здобутків в ЄС. У кінцевому результаті ці кроки спрацюватимуть на підвищення в Україні європейської культурної ідентичності та інтеграцію до загальноєвропейського інтелектуально-освітнього та науково-технічного простору.

Сьогодні ставить перед діячами науки та освіти України та Республіки Польща головними завданнями пошук механізмів і можливостей зближення обох суспільств. Адже саме еліта, у тому числі наукова, формує певний стереотип у свідомості суспільства про сусідній народ, його історію, культуру, політичні традиції. Через проведення спільних конференцій, симпозіумів,

узгодження текстів підручників, подання повної та різнобічної інформації про сусідню державу формується її імідж, сприйняття у сусідньому суспільстві. А тому роль наукових та освітніх контактів в українсько-польських відносинах є невід'ємною й важливою складовою. Саме через наукове та освітнє співробітництво відбувається євроінтеграція України у європейський науковий та освітній простір.

Українсько-польське транскордонне наукове та освітнє співробітництво відбувається як в рамках загальнодержавних угод та договорів, так і на основі окремих угод укладених між науковим установами, освітніми закладами тощо. Серед найважливіших документів, що регулюють двостороннє співробітництво у досліджуваній сфері слід виділити ряд нормативно-правових актів між Україною та Республікою Польща які, сьогодні складають основу міждержавної взаємодії у сфері науки та освіти. Базовим документом українсько-польських взаємовідносин став Договір між Республікою Польща і Україною про добросусідство, дружні відносини і співробітництво від 18 травня 1992 року [96, 12]. Перспективи розвитку міждержавної співпраці у науковій та освітній галузях визначає стаття 14 Договору, окреслюючи контакти між школами, науковими установами, навчальними закладами, у тому числі в галузі обміну науковими працівниками, викладачами, студентами, аспірантами, а також у здійсненні спільних науково-дослідницьких робіт. Договором закріплено можливість укладення відповідних договорів між окремими міністерствами, відомствами, науковими та навчальними установами.

Наступним кроком на шляху налагодження співпраці стало підписання у квітні 1994 року Протоколу про наукове співробітництво між НАН України та Комітетом наукових досліджень Польщі. Наслідком реалізації положень даного документу стало те, що уже станом на кінець 1995 року діяло 87 прямих угод з питань проведення спільних досліджень, у яких взяли участь 39 українських інститутів та 62 організації Польської академії наук і мистецтв [36, арк. 183]. Було розроблено низку спільних наукових проектів, зібрано обширну

інформацію, проведено ряд дискусій, конференцій у галузі технічних, гуманітарних та природничих наук [314, 31].

У вересні 1995 року було підписано нову Угоду про співробітництво між міністерствами освіти Польщі і України [297, 345]. У березні 1996 року Україну з робочим візитом відвідав міністр освіти Республіки Польща Є. Вятр. Переговори польського та українського галузевих міністрів засвідчили динаміку процесу співробітництва: сторони домовилися про внесення змін та доповнення до Угоди про міждержавну співпрацю. Зокрема, нові пропозиції стосувалися збільшення квот обмінів студентами, аспірантами, викладачами, вчителями; створення змішаної комісії для розробки та узгодження нормативно-правової бази в галузі освіти; прискорення процесу підготовки та підписання міжурядової угоди про визнання документів про освіту всіх рівнів, вчених ступенів та звань [167, 49]. Міністри освіти України та Польщі обговорили також питання задоволення освітніх проблем національних меншин.

Аналіз Угоди між Урядом Республіки Польща та Урядом України про співробітництво в галузі культури, науки та освіти від 20 травня 1997 року дозволяє визначити головні пріоритети міждержавної співпраці. Серед них: обмін науковою інформацією; навчально-наукове співробітництво; проведення спільних досліджень у різних галузях науки, спільних конференцій, симпозіумів, семінарів; організація практики стажування іноземних викладачів, вчителів, студентів, учнів; публікація статей закордонних колег у фахових виданнях, переклад монографій; сприяння освіті національних меншин; налагодження партнерства на безпосередній основі між окремими вузами [244, 8].

У період 1995 – 2011 років Міністерство освіти, науки, молоді та спорту України на основі міжнародних документів з питань демократії, гуманізації в галузі освіти, зокрема Загальної декларації прав людини (ст. 26), міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права (ст. 13), Протоколу до Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, здійснило ряд

масштабних заходів щодо створення нової нормативно-правової бази національної вищої освіти України [217, 78]. Запроваджені в Україні документи пройшли апробацію на міжнародному рівні і сьогодні складають основу освітньої політики нашої держави.

Науково-технічна співпраця між Україною та Польщею розвивається на основі двостороннього Договору про співробітництво у сфері науки і технологій, укладеного 12 січня 1993 року. На виконання статті 3 цього Договору було створено українсько-польську комісію, яка визначила пріоритетні напрями українсько-польського науково-технічного співробітництва та форми його реалізації. На Першому засіданні Комісії (березень 1997 рік) було ухвалено Протокол про створення Комісії, затверджено регламент її роботи, а також Виконавчу українсько-польську програму зі співробітництва в галузі науки і технологій, яка є відкритою та забезпечує рівноправну участь будь-яких організацій і вчених обох держав в реалізації спільних науково-дослідницьких робіт через проведення конкурсного відбору спільних проектів. Засідання Комісії стали щорічними. В ході засідань сторони обмінюються інформацією про основні напрями науково-технічної політики в державах, обговорюють стан та перспективи українсько-польського науково-технічного співробітництва, підводять підсумки результатів співпраці, подають пропозиції стосовно нових проектів [326, 101].

У 2004 році в рамках політики добросусідства ЄС із межуючими країнами було запроваджено нові і розширено вже існуючі програми наукового та освітнього співробітництва Євросоюзу із сусідніми державами. А саме програми Жана Моне, Еразмус, Сократес. Це створило можливість для вищих навчальних закладів країни скористатися досвідом та технічною допомогою ЄС щодо запровадження викладання курсів із проблематики європейської інтеграції, проведення індивідуальних чи колективних наукових досліджень, формування відповідних нових кафедр чи наукових підрозділів [163, 328].

Серед наукових проблем, що спільно розроблялися науковцями обох країн у досліджуваний період, можна виділити наступні: «Проблема

українсько-польських прикордонних зв'язків», «Україна та Польща в загальноєвропейському процесі інтеграції», «Українсько-польське стратегічне партнерство», «Польсько-українські літературні та наукові зв'язки в ХІХ - та ХХ століттях (архівні дослідження, інвентаризація документів, обмін копіями першоджерел)», «Українсько-польське мовне порубіжжя», «Україна – Польща: важкі питання», «Історія національно-визвольної боротьби ХХ століття», «Вузлові проблеми функціонування та розвитку української та польської економік в період трансформації», «Аграрно-економічні, демографічні, екологічні проблеми та проблеми транспорту і зв'язку, розвитку прикордонних територій України та Польщі», «Українсько-польське транскордонне співробітництво» [314, 32 – 33] та багато інших.

Входження Республіки Польща до Європейського Союзу сприяло формуванню нових підходів до подальшого розвитку міждержавного співробітництва в сфері освіти. З метою активізації співпраці України з ЄС, Кабінетом міністрів України було розроблено Державну програму з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2004 – 2007 роки. На виконання цієї програми у навчальні плани вищих учбових закладів введено ряд нових навчальних курсів, наприклад «Право Європейського союзу», «Економіка європейської інтеграції», «Конституційне право ЄС». В ряді вищих учбових закладі створено кафедри європейської інтеграції і т. ін. [163, 329].

21 лютого 2005 року було підписано «План дій: ЄС – Україна». Відповідно до положень цього документу Євросоюз розпочав надавати підтримку нашій державі у питаннях реформування та вдосконалення системи освіти та наближення її до стандартів ЄС. Україна досить активно включилася до цього процесу, зокрема, до Транс'європейської програми мобільності для студентів вузів (ТЕМПУС), Еразмус Мундус (програми стипендій для студентів-дослідників випускників) та Жан Моне (програми грантів для надання допомоги академічним установам у реалізації проектів європейської інтеграції) [282, 20 – 21].

Яскравим прикладом транскордонного освітнього співробітництва та впровадження міжнародних стандартів права на освіту, європейських та вітчизняних стандартів освіти, узгодження правового освітнього поля є постійною темою обговорення на постійно діючій Міжнародній конференції «Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво», що двічі на рік проводиться на базі факультету міжнародних відносин Східноєвропейського національного університету (СНУ) імені Лесі Українки [318, 342].

З метою адаптації української системи вищої освіти до стандартів Євросоюзу Україна активно включилася до Болонського процесу (Болонська декларація була підписана у 1990 році). У травні 2005 року Україна приєдналася до Болонської декларації. Польща, на цей час, уже мала певний досвід реформування вищої освіти, оскільки це було однією із умов Ради Європи щодо її вступу в ЄС. Тому, польський досвід широко використовувався в Україні і сьогодні ми можемо стверджувати, що у справі реформування системи вищої освіти України до стандартів ЄС зроблено чимало. Інтеграція освітньої сфери – найкращий приклад євроінтеграційного поступу нашої держави [314, 34].

Підписання Україною Болонської декларації автоматично викликало необхідність розробки і впровадження комплексної програми реформування процесу підготовки фахівців найвищого рівня з метою його наближення до єдиних європейських вимог [134, 32]. Реформування вищої освіти і науки в Україні передбачає:

- перехід до динамічної ступеневої системи підготовки фахівців, що дасть змогу задовольнити можливості особистості у здобутті певного освітнього та кваліфікаційного рівня за бажаним напрямом та забезпечити її мобільність на ринку праці;
- формування мережі вищих навчальних закладів, яка за формами, програмами, термінами навчання і джерелами фінансування задовольнила б потреби кожної людини і держави загалом;

- підвищення освітнього і культурного рівня суспільства, створення умов для навчання впродовж усього життя [146, 266];
- запровадження в системі вищої освіти України передового досвіду розвинутих країн світу та її інтеграція у міжнародне науково-освітнє співтовариство;
- пошук рівноваги між масовою фундаментальною та елітарною освітою, з одного боку, і вузькою спеціалізацією та професійною досконалістю – з іншого [355, 326 – 328].

Звичайно, можна вважати, що для вирішення Україною одного з основних завдань Болонського процесу – запровадження двоступеневої структури вищої академічної освіти – потрібно визнання усіма учасниками освітнього процесу того факту, що в системі освіти України історично склалося поєднання в просторі й часі здійснення академічної освіти та професійної підготовки – системи вищої професійної освіти [279, 544]. Таке органічне поєднання є найбільшим надбанням на нашу думку, національної системи вищої освіти, гарантією її адаптації до мінливих соціально-економічних реалій і потреб суспільства у довгостроковій перспективі та широкому сенсі, а також до освоєння нової моделі освіти – освіти протягом усього життя [227, 29 – 31].

Інтеграція української освіти в європейський освітній простір сприятиме підвищенню високого статусу вітчизняної освіти та науки, підвищенню їх конкурентоспроможності [257, 10]. Для цього слід ліквідувати відмінності, які існують у системах вищої освіти країн ЄС, модернізувати її інфраструктуру [263, 546]. Польський взірець організації вищої освіти може бути запозичений та адаптований на українському ґрунті, а транскордонне науково-освітнє співробітництво є зв'язуючою ланкою у цьому процесі.

Однією із найбільш поширених та популярних форм транскордонного науково-освітнього співробітництва стали обміни вченими з метою обміну досвідом та науковими досягненнями, ознайомлення з архівними, бібліотечними фондами тощо. Починаючи з першої половини 90-х років і до сьогодні, число цих обмінів постійно зростає, розширюється тематика наукових

контактів. Наприклад, у 1993 році науковими установами НАН України було прийнято 253 польських вчених, а уже наступного, 1994 року, кількість польських вчених, що працювала в Україні, сягнула 453 осіб [34, арк.. 56]. Схожа динаміка прослідковується і в наступні роки із стійкою тенденцією щодо зростання кількості учасників.

Важливою складовою транскордонних наукових контактів стали обміни викладацькими кадрами вищих учбових закладів України та Республіки Польща для проходження наукових стажувань. Особливо активно така співпраця розвивається між західними регіонами України та східними – Польщі. Яскравим прикладом може слугувати співпраця СНУ імені Лесі Українки та Люблінського університету імені Марії Кюрі-Склядовської. Між університетами в середині 90-х років ХХ століття укладено відповідні угоди, на підставі яких українські та польські науковці проходять кілька разів на рік стажування, діляться власним досвідом, запозичують досвід партнерів, мають широкі можливості працювати в архівах, бібліотеках. Історичний факультет Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки завдяки угоді з відділом гуманістики Люблінського університету імені Марії Кюрі-Склядовської здійснює щорічні обміни студентами для ознайомлення з історією та культурою сусідньої країни. Такі обміни відбуваються щорічно у травні і користуються великою популярністю серед студентів України та Польщі.

Саме на прикладі згаданих вищих учбових закладів України та Польщі, що знаходяться поблизу міждержавного кордону, можна яскраво прослідкувати становлення та еволюцію наукових контактів. Програми співпраці двох найбільших прикордонних регіональних центрів нашої держави та Республіки Польща – Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки та Люблінського університету імені Марії Кюрі-Склядовської, які співпрацюють ще з 1975 року, на сучасному етапі містять визначальні позиції розвитку європейської освітньої системи: посилення гуманістичної спрямованості, духовної та загальнокультурної складової освіти, поглиблення фундаметалізації освіти, формування системного підходу до аналізу складних

етносоціальних ситуацій, стратегічного мислення, а також прищеплення студентам навичок до самонавчання, самовиховання.

Обидва вузи домовилася спільно діяти у міжнародному контексті нормативно-правового забезпечення в галузі освіти для забезпечення переходу до багаторівневої системи освіти, що дасть змогу задовольнити потреби особистості у здобутті певного освітнього і кваліфікаційного рівня за обраним напрямом. Для цього спільно формуються нові освітні плани і програми, залучаються сучасні джерела фінансування [314, 36 – 37].

Для Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки пріоритетними визнано європейські стандарти освіти, започатковано розробку комплексних нормативних документів системи стандартів освіти різного рівня. Показовим став той факт, що згаданий вуз, завдяки запровадженню найновіших освітніх стандартів якості викладання, здобув новий, більш високий міжнародний статус. З 10 вересня 2012 року офіційну назву Волинського національного університету імені Лесі Українки було змінено на Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки [149].

Проте, після вступу Польщі до ЄС і приєднання до Шенгенської зони суттєво ускладнився процес в'їзду українців на територію однієї із учасниць транскордонного регіону – Республіки Польща. Аргументуючи візовий режим боротьбою із порушниками закону, Європа, фактично, відгородилася від України. З абсолютною впевненістю можна констатувати, що від цього нововведення найбільше постраждала наукова інтелігенція та студентство, педагоги та їх вихованці. Особливо складно останнім часом отримати візи для в'їзду молоді, студентам, дітям. Наприклад, у травні 2013 року через бюрократичні причини зірвалася поїздка по обміну студентами між історичним факультетом СНУ імені Лесі Українки та відділом гуманістики Люблінського університету. І цей приклад далеко непоодинокий.

Ще одним із прикладів впровадження нової якості співробітництва між Україною та Польщею, стала, запропонована ще на початку 90-х років ХХ

століття, ідея створення польсько-українського університету у Любліні. Протягом другої половини 90-х років ХХ століття проходила організація спільного освітнього проекту. З української сторони участь у проекті прийняли три провідні виші країни: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Львівський національний університет імені Івана Франка, Національний університет «Києво-Могилянська академія». З польського боку – два вищих учбових заклади – Люблінський університет імені Марії Кюрі-Складовської, Люблінський католицький університет імені Іоанна Павла II. Перелічені учбові заклади увійшли до спільної українсько-польської освітньої установи – Європейського колегіуму польських і українських університетів (ЄКПіУУ) з центром у Любліні. Пізніше до Європейського колегіуму прилучилися Сільськогосподарська та Медична академії (м. Люблін) та Люблінська політехніка [347].

Ідея створення спільного ЄКПіУУ, який проіснував понад 10 років, належала українському еміграційному публіцисту, проф. Вільного університету Берліна (Німеччина) Б. Осадчуку. Уже із жовтня 2001 року за підтримки Президентів України та Польщі розпочав свою діяльність Європейський колегіум польських і українських університетів. За період свого існування цей колегіум дав можливість українським та польським науковцям тісно співпрацювати, передавати та запозичувати досвід, а аспірантам – піднімати свій освітній рівень. Діяльність колегіуму є одним із проявів освітньої інтеграції в українсько-польських взаєминах.

Молоді науковці, зараховані на навчання до ЄКПіУУ, одночасно поєднували статус слухача Колегіуму і аспіранта одного із вищезазначених польських вишів. Серед головних напрямків підготовки переважали гуманітарні дисципліни – історія, політологія, філологія, філософія, право та ін. Інша частина аспірантів готувала дисертації з медицини, хімії. Такий тип навчання мав сприяти, з одного боку, підготовці фахівців певного напрямку, а з іншого – формуванню проєвропейсько налаштованих молодих наукових кадрів, поглибленню інтеграції України до ЄС [285, 147 – 148].

Серед проблем діяльності Європейського колегіуму слід виділити наступні: неврегульованість та невідповідність законодавчо-правової бази співпраці та юридичного статусу установи, недостатність фінансування. Слід виділити і проблему визнання здобутих випускниками дипломів доктора (вітчизняний відповідник – кандидат наук) в Україні. Науковий проект, головним чином, фінансувався за рахунок РП. 16 травня 2011 року ЄКПіУУ припинив своє існування, а на його базі постала науково-дослідна установа Університету Марії Кюрі-Складовської – центр Східної Європи [347].

Більш ніж десятилітнє функціонування ЄКПіУУ є яскравим прикладом українсько-польського науково-освітнього співробітництва, стратегічного партнерства освітньої інтеграції двох держав. На жаль, лише старань науковців двох країн замало, проблеми, які призвели до закриття наукового проекту, продемонстрували важливість для співробітництва урегульованості нормативно-правової бази, узгодження фінансових питань.

На високому рівні здійснюється міждержавна співпраця й між іншим науковими установами двох сусідніх країн. Так, наприклад, станом на 1999 рік програма співробітництва в галузі науки і технологій включала в себе 54 спільні наукові проекти, велика увага у яких приділялася прикордонному співробітництву в галузі науки та технологій. І саме вищі учбові заклади українсько-польського прикордоння взяли на себе левову частку по реалізації згаданих проектів, серед яких: Львівський національний університет імені Івана Франка, Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича, Національний університет «Львівська політехніка», Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Волинський державний університет імені Лесі Українки, Інститут геохімії НАНУ та інші.

Красномовним свідченням результативності та важливості наукової співпраці є той факт, що наукові співробітники українських академічних установ отримували за свою роботу міжнародні премії та нагороди. Серед них працівники Інституту східноєвропейських досліджень НАН України М. Крісенко від Фундації «Польська культура» у номінації за сприяння польсько-

українському інтелектуальному зближенню, Н. Яковенко та Я. Грицак – від часопису «Східний Огляд» («Przegląd Wschodni») за монографічні дослідження спільних сторінок українсько-польської історії з найдавніших часів до сьогодення та інші [314, 39].

З ініціативи Інституту українознавства і народознавства НАН України імені Івана Крип'якевича, що у Львові, було створено Інститут Центрально-Східної Європи (ІЦСЕ) у Львові, який у свою чергу став одним із засновників Міжнародної федерації інститутів Центрально-Східної Європи. Федерація утворилася 15 лютого 1993 року та об'єднала у собі сім позадержавних наукових інституцій з Білорусі, Польщі, Угорщини, Словаччини, Чехії та України. Федерацію очолив професор Є. Клочовський – директор інституту Східної та Центрально-Східної Європи в Любліні. Останній заклад і став осередком Федерації. За роки свого існування Федерація організувала ряд міжнародних наукових конференцій, симпозіумів, семінарів, регулярно виходив бюлетень з напрацьованими матеріалами. За посередництвом даної інституції підтримувалися та постійно розширювалися контакти між науковцями, аспірантами.

Серед наукових установ, які здійснюють активне співробітництво із польськими закладами, слід відмітити також Інститут екології Карпат НАН України, що став співзасновником Міжнародного екологічного центру спільно із Польською академією наук, а також Інститут економіки НАН України, який спільно із Інститутом географії та територіальної організації ПАН розгорнули співпрацю в галузі регіональної політики [314, 41].

Активні наукові контакти здійснюють вчені в галузі медицини та практикуючі медики. Ними на українсько-польському прикордонні організовано ряд наукових конференцій, щодо обміну досвідом та новітніми методиками сучасної медицини. Наприклад, у квітні 1999 року відбувся спільний семінар-презентація «Соціальна освіта в Україні», проведений спільними зусиллями Харківського дитячого фонду, Української асоціації соціальних педагогів та фонду соціально-медичного-обслуговування. В

листопаді 2000 року десять лікарів із Києва, Житомира, Луцька, Вінниці, Хмельницького (члени Товариства польських лікарів України) проходили стажування у Воєводському самоврядному шпиталі імені папи Іоанна Павла II у Замості (Республіка Польща). Під час стажування українські хірурги, ендокринологи, невропатологи ознайомилися не лише з останніми досягненнями польської медицини у відповідних галузях, але і з загальними принципами реформування системи охорони здоров'я. У свою чергу, польські лікарі дізналися про умови розвитку медицини в Україні, про найпоширеніші методи профілактики, діагностики і лікування різних хвороб [312, 124 – 125].

24 – 25 листопада 2000 року у Львові було проведено семінар із питань поліпшення медичних послуг в Україні. На відкритті даного представницького форуму виступив директор Координаційного бюро Дирекції з питань розвитку та співробітництва Швейцарії Д. Фонтана. Важливу частину доповіді становила інформація про перебіг реформи системи медичної допомоги у Польщі, а також презентація медичної галузі цієї держави [244, 170 – 171].

У липні 2002 року Міністерство охорони здоров'я України створило робочу групу з підготовки формули бюджетних трансферів на охорону здоров'я, поради та консультації якій надаються експертами проекту Tasic-LARGIS. З ініціативи польського та шведського консультантів: П. Свяневича та А. Боалта, група рекомендувала МОЗ України заміну існуючої формули на таку, що враховувала б вік пацієнтів як фактор впливу на вартість медичних послуг [40, арк. 32]. Пілотні дослідження проекту провели в Одеській та Львівській областях. В результаті, було простежено суттєву залежність між збільшенням віку і збільшенням витрат на лікування [244, 171].

Українсько-польське співробітництво в сфері медичного обслуговування та охорони здоров'я можна вважати вагомим кроком на шляху євроінтеграційного поступу України. Так, з 29 січня 2004 року в Україні розпочав діяльність Проект Європейського Союзу «Фінансування та управління у сфері охорони здоров'я в Україні». Він полягає у сприянні розвиткові ефективного та дієвого фінансування й управління у зазначеній сфері,

забезпечення максимально ефективного використання медицини, запровадження медичного страхування громадян, а через це – досягнення важливої стратегічної мети – поліпшення якості і доступності медичного обслуговування [345, 11 – 12].

Слід зауважити, що Проект Європейського Союзу такого рівня діяв в Україні вперше і на його ефективність покладалися великі надії, було заявлено, що стратегічною метою Уряду України є досягнення нової якості життя громадян, запровадження соціальних, економічних та демократичних європейських стандартів життєдіяльності людини, суспільства та держави [113, 7], а це в свою чергу, гарантує підтримку Проекту (як і інших проектів та програм Євросоюзу) на державному рівні [259, 273].

Ще одним прикладом наукових конференцій у галузі медицини слід відзначити спільну конференцію з паліативної та хоспісної медицини, що пройшла у Луцьку 25 квітня 2012 року. Захід проведено під патронатом Генерального консульства Республіки Польща у Луцьку, а організаторами виступили управління охорони здоров'я Волинської обласної державної адміністрації, Товариство лікарів польського походження на Волині, Волинська обласна лікарня «Хоспіс» у співпраці з Українською лігою сприяння розвитку паліативної та хоспісної допомоги, Інститутом паліативної та хоспісної медицини МОЗ України [64, арк.. 41]. Виступи доповідачів стосувалися, зокрема, розвитку інфраструктури для забезпечення хворих належною допомогою, фінансування, рівня професійності лікарів і, відповідно, освіти й підготовки спеціалістів, законодавчих моментів [312, 127 – 128].

21 - 23 листопада 2012 року в польсько-українському транскордонному регіоні відбувся 6-й міжнародний форум з питань інноваційних технологій в медицині, який проходив у м. Білий Сток. Метою заходу було поширення наукових досягнень, важливих для економічного розвитку і встановлення контактів та визначення сфери можливого співробітництва серед організацій, зацікавлених у розвитку нових технологій у галузі медицини. Участь у форумі взяли представники науково-дослідних організацій, освітніх

закладів, малого і середнього бізнесу, інноваційних компаній, кластерів та технопарків, лікарі, партнери зацікавлені в провадженні спільних проєктів [105].

Задля активізації українсько-польської взаємодії в галузі охорони здоров'я за посередництвом Волинської обласної державної адміністрації у період 2009 – 2012 років налагоджено регулярні обміни лікарями для обміну досвідом роботи [6]. Даний напрямок співпраці є частиною українсько-польських проєктів транскордонного співробітництва.

З 1995 року розпочалася реалізація освітніх програм, які включають обміни вчителями, учнями, студентами між навчальними закладами України та Польщі. Особливо активно такий обмін здійснюється на прикордонній основі. Наприклад, уже в жовтні 1995 року троє абітурієнтів із Ковельщини на конкурсній основі вступили на факультети садівництва та городництва Люблінської сільськогосподарської академії [239]. Серед вчительських обмінів можна навести наступні приклади: в лютому 1996 року в Луцьку при обласному Інституті післядипломної освіти для польських вчителів історії було прочитано курс лекцій, присвячених актуальним питанням українсько-польської історії, організовано зустрічі з українськими вчителями. 27 березня – 1 квітня 1997 року на Волині перебувала група вчителів україномовних шкіл та закладів навчання української мови із прикордонних районів Республіки Польща. Вони взяли участь у роботі шестиденного семінару «Освіта в діаспорі. Реальність і перспективи». Гості з Польщі відвідали кілька луцьких шкіл, школи Горохівщини, побували з екскурсією у музеї-садибі Лесі Українки в селі Колодяжному, що на Ковельщині. В ході семінару було визначено умови обміну делегаціями школярів для їх відпочинку та ознайомлення з культурою сусідів [135].

23 квітня 1997 року в Луцьку за підтримки обласного управління освіти, Волинського ліцею і кураторії освіти Холмського воєводства було проведено міжнародний олімпіадний турнір серед учнів 10 – 11 класів шкіл Волинської,

Рівненської областей та Холмського воєводства з математики, інформатики, англійської мови [245, 137]. Схожі заходи проводилися і в наступні роки.

Історично склалося так, що українська та польська нації мають доволі схожі та споріднені історичні долі й багато сторінок спільної історії. Саме цей факт, здавалося б, мав відіграти вирішальну роль для міжнаціонального порозуміння. Однак, історичний фактор, на жаль, швидше розділяє аніж поєднує два сусідні народи. Особливо гостро в суспільній свідомості обох націй стоять взаємні претензії та звинувачення, пов'язані з протистоянням українців та поляків в роки Другої світової війни.

А між тим, надзвичайно важливим і цінним для українсько-польських взаємин є багатосторонній діалог між нашими суспільствами. На державному рівні здійснювалися спроби згладити гострі кути міжнаціональних суперечок. Зокрема, було підписано польсько-українську декларацію «До порозуміння і єднання», організовувалися на державному рівні відзначення історичних дат, вшанування видатних осіб обох народів, ініційовано конференції істориків, які мали узгодити погляди українців та поляків на події Другої світової війни. Серед чинників, які донедавна досить помітно впливали на формування міждержавних відносин, є узгодження та трактування спільних сторінок історії двох народів [314, 43].

Прикордонні регіони Польщі та України стали місцем проведення спільних наукових конференцій, серед яких слід виділити: «Волинь у другій світовій війні та перші повоєнні роки» (Луцьк, квітень 1995 р.), «Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ столітті» (Івано-Франківськ, листопад 1996 р.), «Україна – Польща: вчора, сьогодні, завтра» (Люблін, червень 1997 р.), «Поляки й українці: 1918 – 1956 р.» (Санок, листопад 1997 р.), «Українсько-польські відносини в ХХ столітті: державність, суспільство, культура» (Тернопіль, квітень 1999 р.) та інші [306, 4]. Знаковою стала зустріч істориків 22 грудня 1995 року у Варшаві. Представники обох держав домовилися про організацію постійно діючих міжнародних наукових семінарів, пов'язаних з історією українсько-польських відносин. Керівництво та координацію цією

роботою взяли на себе Волинський державний університет імені Лесі Українки (Луцьк) та Військовий історичний інститут (Варшава). Завдяки спільним зусиллям 27-30 березня 1996 року у Луцьку проходив I Міжнародний науковий семінар «Українсько-польські відносини в роки Другої світової війни». Делегацію польських істориків очолив директор Військового історичного інституту у Варшаві професор А. Айнкель, а українську – директор Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАН України у Львові, академік НАН України, професор Я. Ісаєвич.

Висловивши свої бачення, вчені України та Польщі дали оцінку сучасному стану досліджень спільної історії та висловились про необхідність проведення колективних досліджень, обміну матеріалами та документами, науковою літературою, узгодження трактування спільних історичних сторінок. Було затверджено план подальшої співпраці, створено редакційну комісію для публікації напрацьованих матеріалів. Упродовж 1996 – 2001 років відбулося 10 семінарів, що по чергово проходили у Варшаві та Луцьку.

Представники суспільної наукової еліти обох країн зробили величезний вклад у налагодження, розширення, покращення українсько-польських відносин. Будучи взірцем та орієнтиром для широких суспільних верств представники освіти та науки взяли на себе найскладніші завдання – згладити гострі кути українсько-польських взаємин, розширити науково-освітні контакти двох націй і тим самим поглибити інтеграцію двох суспільств. Сьогодні можемо із впевненістю стверджувати, що впродовж останніх десятиліть століття, на цьому шляху було зроблено вирішальні й визначальні кроки. Саме тому, на сучасному етапі розвиток українсько-польських наукових та освітніх контактів здійснюється гармонійно з усе зростаючою динамікою.

3.2. Молодіжна політика і спорт

Сучасні українсько-польські міждержавні взаємини включають у себе цілий ряд напрямів співробітництва. Поряд з політичною та економічною

сферами, важливу нішу у міжнаціональній взаємодії посідає гуманітарна сфера, зокрема, така її важлива складова як спільна молодіжна політика та співпраця у сфері спорту. Адже, саме молодь є найбільш інтернаціональною суспільною групою за своїм характером, оскільки для неї часто є головними цінності, які виходять поза межі національної приналежності і саме тому вона є оптимальним об'єктом для впливів і здатна швидко змінювати та коректувати свій світогляд. Молодь, є також тією соціальною групою, на яку найменший вплив мають історичні стереотипи тощо. Через узгоджену міждержавну молодіжну політику, політику в сфері спорту відбувається міжнаціональне зближення, інтеграція. З огляду на це, дослідження українсько-польської взаємодії у сфері спорту та молодіжної політики є актуальним і важливим складником транскордонного співробітництва. Адже молодь українсько-польського прикордоння є найбільш мобільною соціальною групою, а також соціальною групою, яка найшвидше і найактивніше реагує на будь які зміни, що відбуваються на прикордонні.

З утворенням незалежної України, в умовах побудови нової відкритої демократичної держави перед владою постало завдання переглянути та по-новому скоригувати молодіжну політику. Її було визначено одним із пріоритетних напрямків системної діяльності держави у відносинах з молоддю, молодіжним рухом, що здійснюється у законодавчій, виконавчій та судовій сферах і ставить за мету створення політичних, правових, соціально-економічних та організаційних умов для інтелектуального, культурного та фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу, в тому числі на міжнародній арені [314, 93].

Аналізуючи перспективи розвитку українсько-польської співпраці на рівні молоді, постає питання про рівень розвитку, роль та місце у цьому процесі таких інститутів як молодіжні громадські організації. У більшості європейських країн вони відіграють важливу роль у вирішенні широкого кола проблем, з якими стикається пересічний громадянин. В свою чергу, в Україні, на жаль, роль та впливовість таких громадських організацій ще не є настільки

вагомими. Особливо це стосується молодіжних організацій, які мали би бути основою виховання свідомих громадян і формування громадянського суспільства. Аналіз матеріалу свідчить, що на даний час і в Україні, і у Польщі докладається максимум зусиль задля залучення якомога більшої частини молоді до активного громадського життя. Щороку стартує ціла низка проектів, як інформаційно-просвітницького, так і навчального характеру, приймаючи участь в яких молодь має змогу вдосконалити свої знання та навички і в подальшому використати їх в житті. Вирішальне значення надається реалізації проектів на регіональному рівні, де проблема доступу молоді до різного роду тренінгів та їх популярність є особливо високими.

Перша Угода, що стосувалася молодіжної співпраці, в історії українсько-польських взаємин, була укладена Урядом Республіки Польща та Урядом УРСР про співробітництво молоді і молодіжні обміни 22 червня 1991 року. Цей документ суттєво урізноманітнив форми молодіжних контактів, співпраці й обмінів школярами, студентами, молодими робітниками, членами молодіжних товариств та організацій. Вона визначила засади молодіжних контактів, закладаючи правовий принцип безпосередніх домовленостей молодіжних організацій і товариств, шкіл, вузів і інших організацій, що проводять роботу з молоддю. Наступними законодавчими актами, прийнятими Українською державою щодо розв'язання молодіжних проблем, в тому числі й міжнародного характеру стали: Декларація про загальні засади державної молодіжної політики в Україні від 15 грудня 1992 року [93] та Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді України» від 5 лютого 1993 року [100].

Починаючи з першої половини 90-х років ХХ століття, молодіжні контакти суттєво позжвавилися. Постійною стала практика проведення молодіжними організаціями України та Польщі, особливо у прикордонних регіонах, спільних семінарів, конференцій, турнірів тощо. Репрезентантом багатоспекторного співробітництва між молодіжними громадськими організаціями, з українського боку, є створений у 1992 році Український

національний комітет молодіжних організацій, до якого входять понад шість десятків всеукраїнських і 450 молодіжних організацій регіонального рівня. Окрім того, створено Молодіжний українсько-польський форум, головною метою якого є реалізація проектів двостороннього співробітництва, зокрема по лінії транскордонної і прикордонної співпраці молоді сусідніх народів. Активно співпрацює молодь України та Польщі у справі відновлення та опіки над могилами вояків УПА у Польщі. Плідною є взаємодія Пласту та об'єднання харцерів Польщі. Проте, згадана співпраця існує переважно за рахунок фінансування приватних і політичних фондів, до того ж, кількість осіб, безпосередньо залучених до співробітництва, є незначною [314, 94].

Транскордонна співпраця молоді України та Республіки Польща здійснюється в рамках кількох молодіжних проектів. Так, наприклад, у листопаді 1996 року молодіжні організації Львівщини, Волині та східних прикордонних з Україною воєводств Польщі започаткували новий проект «Молодь євро регіону «Буг»». Активну участь в реалізації цього проекту приймають Польсько-український форум і фундація «Новий став» з Любліна, Українсько-польський форум молоді імені В'ячеслава Липинського з Луцька та інші. З плином часу керівники проекту розширюють співпрацю, деякі заходи стали традиційними. Як складові проекту, відбуваються читання, присвячені пам'яті В. Липинського та іншим видатним сподвижникам української та польської історії, зустрічі молодих журналістів, вчених, митців. Стало доброю традицією проводити «Лицарські турніри» у Луцькому замку та інше.

У тому ж таки 1996 році було підписано Декларацію «Молодь Євро регіону «Буг»», яка дала початок реалізації польсько-україно-білоруських молодіжних проектів у рамках Євро регіону. Її стратегічним завданням було задекларовано сприяння налагодженню постійних партнерських взаємовідносин між молодіжними організаціями прикордонних територій. У рамках цієї Декларації реалізовано низку спільних програм і проектів, в яких брала участь велика кількість молодих людей прикордоння [313, 116]. Уже в цей період молодь євро регіону «Буг» демонструє спільне бажання розвитку

співпраці через активну транскордонну діяльність громадських, молодіжних організацій і приймає програму співпраці під назвою «Декларація до порозуміння». 11-12 грудня 2002 року у Луцьку відбулась зустріч лідерів молодіжних організацій єврорегіону «Буг», учасники підсумували попередній період транскордонної молодіжної співпраці, під час якого було реалізовано більше п'ятдесяти молодіжних програм, в яких взяла участь молодь з України та РП [274].

11 грудня 2002 року, представниками 16 молодіжних організацій України та 6 польських організацій було підписано Порозуміння молоді Єврорегіону «Буг». Метою підписання Порозуміння було задекларовано визначення нового етапу транскордонної молодіжної співпраці, виведення його на якісно новий рівень співпраці між молодіжними організаціями прикордонних регіонів. У Порозумінні говориться: «... про спільне бажання розвитку співпраці України та Польщі через активну транскордонну діяльність молодіжних організацій наших регіонів» [281].

Ще одним показовим прикладом українсько-польського транскордонного співробітництва на рівні молодіжних організацій є співпраця Центру Громадських Молодіжних Організацій Волині «Наша справа» та дитячих громадських організацій Волині (загальна чисельність 18 організацій). Центр засновано 15 січня 1995 року. Основною метою діяльності Центру є сприяння становленню громадянського суспільства в Україні шляхом розвитку діяльності молодіжних організацій та їх громадських ініціатив, залучення молоді громадян до захисту й відстоювання своїх законних прав та інтересів, та представлення інтересів молоді у стосунках з органами виконавчої влади і місцевого самоврядування, запозичення польського досвіду [358, 39 – 44]. За період існування Центром було організовано та проведено понад три сотні соціально-значимих заходів, серед яких чільне місце посідає програма «Польща – міст Європейського Союзу на Схід». Центр представляє інтереси волинської молоді у стосунках із закордонними та міжнародними молодіжними організаціями. «Наша справа» проводить активну міжнародну діяльність спрямовану на

транскордонну співпрацю громадських організацій та є ініціатором підписання Порозуміння молоді Єврорегіону «Буг» [246, 34].

Волинь стала одним із регіонів, де найчастіше проходять українсько-польські молодіжні зустрічі, форуми, фестивалі. Прикладом цього може слугувати міжнародний форум молоді прикордонних регіонів, що проходив у Луцьку 9 – 11 січня 1999 року. Метою зустрічі стало визначення шляхів подальшої взаємодії між молодіжними об'єднаннями двох держав та вироблення програми їх безпосередньої співпраці під назвою «Молодь єврорегіону «Буг» – на рубежі держав, на рубежі століть». З-поміж інших питань, що розглядалися на форумі, учасниками було прийнято звернення до Ради єврорегіону «Буг», яке містило прохання частіше залучати до діяльності транскордонної асоціації молодих висококваліфікованих спеціалістів [296].

Виразною рисою молодіжних обмінів є наявність потужного пласта неприбуткових неурядових організацій (НУО). Тенденція до розповсюдження НУО на українсько-польському прикордонні простежується від початку 90-х років ХХ століття. Знаковим у цьому плані став 1992 рік. Саме тоді було прийнято Закон «Про об'єднання громадян» та Декларацію «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні». Прийняття згаданих документів призвело до зростання кількості громадських, у тому числі дитячо-юнацьких організацій. Відслідкувати динаміку їх розвитку досить важко, оскільки відсутні офіційні дані про існування товариств із статусом місцевих (міських, районних). Втім, саме вони залишаються найпоширенішими у прикордонних регіонах обох держав [314, 95 – 96].

Важливим напрямом співпраці у молодіжній сфері стали регулярні навчання основ демократії та підготовка лідерів нового покоління, організовані для молоді України та Польщі, які стали традиційними з другої половини 90-х років ХХ століття.

З польського боку цю співпрацю започаткували Фондація суспільно-політичних ініціатив, Консорціум організацій «Академія місцевого розвитку», з українського – Український національний комітет молодіжних організацій

(УНКМО), Всеукраїнська спілка молодіжних організацій (ВУСМО), Консорціум організацій регіонального та місцевого розвитку [248, 291].

Характерно, що усі вони прагнуть до певної міри уніфікувати свої програми, надати їм вигляду систематичних стажувань, впроваджуваних за єдиною схемою. У ролі наставників та модераторів цих заходів у Польщі найчастіше виступають представники місцевої влади, бізнесмени, активісти НУО. Результатом співпраці стало розроблення 16 проектів розвитку місцевого самоврядування, зокрема таких, як «Академія місцевого розвитку в Україні», «Польсько-американсько-українська ініціатива про Співпрацю (ПАУСІ)», «Розповсюдження в Україні успішного польського досвіду з менеджменту малого та середнього підприємництва» та інші.

Важливою сферою розвитку українсько-польських взаємин у гуманітарній сфері є соціальна робота, волонтерство, до якої залучена переважна більшість молодіжних неприбуткових неурядових організацій. Їх члени займаються виховною, соціальною, представницькою, правовою, національно-патріотичною, культурно-мистецькою, екологічною та громадсько-політичною діяльністю [311, 92].

Дедалі більшою стає їхня роль у забезпеченні соціального захисту дітей та молоді, спеціальної адаптації та реабілітації молодих людей з фізичними та інтелектуальними вадами, ресоціалізації залежної від наркотиків молоді, роботі з підлітками групи ризику, працевлаштування та створення задовільних умов для праці молоді [244, 149].

Актуальність цього напрямку українсько-польських взаємин було підтверджено рядом благодійних заходів та науково-практичних конференцій, на яких підбивалися підсумки соціальної роботи з молоддю. Наприклад, 21 – 25 травня 2000 року Міжнародна організація праці спільно з Державним комітетом статистики України в рамках міжнародної програми ліквідації дитячої праці провели у Ялті субрегіональну конференцію з питань методології та результатів обстеження праці дітей. У роботі взяли участь понад 60 делегатів від урядових

структур, профспілок та роботодавців з 10 країн ЦСЄ, у тому числі і Польщі [299, 116].

Проте, українсько-польські відносини у молодіжній сфері мають і чимало прогалин та проблем. Серед них, в першу чергу, слід виділити недостатність коштів для розвитку молодіжної співпраці. Державні кошти, практично зовсім не надаються, а фінансування іде, головним чином, по лінії національних організацій та іноземних фондів, як уже зазначалося вище. Українці більш охоче відвідують Польщу, у той час, як польська молодь дуже мало (і часто неохоче) відвідує Україну. За даними часопису «І», фонди, що підтримують українсько-польську молодіжну співпрацю орієнтуються здебільшого на елітну молодь, а тому кількість учасників молодіжних обмінів є досить незначною. Коло осіб, які брали участь у спільних семінарах, молодіжних обмінах, форумах, замикається на певній категорії людей [141, 15].

Ще однією негативною тенденцією, з нашої точки зору, є той факт, що чиновники (як України, так і Польщі) досить часто статистику приватних та політичних фондів (головним чином іноземних) використовують для ілюстрації власної діяльності щодо реалізації міждержавної молодіжної співпраці. Тому ця статистика досить часто суперечлива й далеко не повна.

Аналізуючи молодіжну співпрацю України та Польщі на транскордонному рівні не можна залишити поза увагою дві молодіжні організації, які, на нашу думку, виступають рушієм багатьох молодіжних ініціатив та обмінів. Це Пласт та Союз польського харцерства. Пласт – добровільна, неполітична, позаконфесійна і неприбуткова молодіжна організація, мета якою виховання та самовиховання української молоді як свідомих і відповідальних громадян національної та світової спільнот, провідників суспільства. Нині Пласт співпрацює з більшістю організацій Луцька, Львова та багатьох міст і містечок західних областей України. Спільні заходи проводяться із «Центром ефективної комунікації» (ЦЕК), «Українською молоддю Христа», «Українським націоналістичним конгресом» та іншими.

Волинські осередки існують у Луцьку, Львові, Бродях, Стрию, Самборі, Володимирі-Волинському, Нововолинську, Маневичах та ін. містечках.

Союз польського харцерства (ZHP) – найбільша польська скаутська організація, вона є виховним, патріотичним, добровільним та самостійним об'єднанням для всіх без винятку. Союз польського харцерства тісно співпрацює із іншими скаутськими організаціями, зокрема з українським Пластом.

Харцери неодноразово наголошували на тому, що їм легко та комфортно працювати із українськими пластунами, оскільки їх поєднує спільна ідеологія, погляди на історію, близькі ментальність та світогляд. Спільне спостерігається навіть у рисах скаутського впорядкування. Головна відмінність – різні країни. На прикладі взаємостосунків українських пластунів та польських харцерів ми бачимо, що для скаутів світу не існує кордонів, не існує політики, не існує ідеологічної ворожнечі [356].

Про відсутність політичних та національних бар'єрів свідчать численні факти співпраці двох молодіжних організацій. Наприклад, під час поминальних заходів у лютому 2012 року, пов'язаних із вшануванням пам'яті жертв Гути-Пеняцької, бродівські пластуни несли почесну варту поряд з польськими харцерами. Показовим є той факт, що молитва за жертв Гути-Пеняцької була спільною. Поминальні заходи розпочалися біля символічного хреста, встановленого на місці, де були замордовані українці, там відбулася спільна молитва за участю делегації з Польщі у складі 200 чоловік, а згодом спільні богослужіння відбулися у меморіальному комплексі, встановленому на місці спаленого польського села Гута-Пеняцька, де біля символічного хреста несли почесну варту українці разом з польськими харцерами [357].

Ще один приклад, як відомо Вифлеємський Вогонь Миру – міжнародна щорічна скаутська акція до святкування Різдва Христового, котра полягає у поширенні символічного вогню, запаленого на місці народження Ісуса Христа. Вперше Вогонь до України потрапляє ще у 1992 році, але як приватна ініціатива окремих пластунів. Офіційно відлік ведеться від 1998 року, коли

Вогонь передали в Україну на митному переході. Відтоді на митному переході Рава-Руська – Гребенне представники керівництва Союзу польського харцерства передають Вогонь керівникам Пласту [264]. В скаутському поясненні палаючий вогник символізує очікування в період посту та повну жертівність. Світло є символом випромінювання добра, душевного спокою.

Саме з співпраці у акції передачі Вифлеємського вогню розвинулися інші заходи й табори між представниками скаутських рухів [182]. Літо 2009 року закарбувалося в сторінки історії польсько-українських взаємин як поглибленням співпраці між харцерами та пластунами: було організовано більше десятка спільних літніх таборів на території Республіки Польща. Молодь з України та Польщі досліджувала сторінки спільної історії, збираючи спогади від місцевих мешканців. Окрім того, волонтери впорядкували занедбаний цвинтар неподалік села Табір при організаційній підтримці Волинської Округи Пласту у співпраці з Люблінською Округою Союзу польських харцерів та за сприяння Луцької міської ради. На підставі зібраних протягом табору матеріалів волонтери підготували статті та публікації українською, польською та англійською мовами, а також організують в Луцьку і Любліні виставки фотографій, присвячених діяльності табору [252].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що співпраця України та Польщі у сфері молодіжної політики реалізовується через мережу національних та міжнародних неурядових організацій. Як свідчать численні факти, молодіжні обміни є однією із важливих граней українсько-польських гуманітарних взаємин. Головними аспектами співробітництва у молодіжній сфері є залучення молодого покоління до політичного життя сусідніх країн, підтримку євроінтеграційних ініціатив молоді. Через цю сферу гуманітарного співробітництва відбувається самореалізація творчих, духовних і соціальних інтересів молодих людей обох країн.

Важливою частиною молодіжного співробітництва є спорт і фізична культура. Основу нормативно-правової бази українсько-польської співпраці у сфері спорту та фізичної культури становить Угода між Державним комітетом

з фізичної культури і спорту України та Державною адміністрацією у справах фізичної культури та туризму Республіки Польща про співробітництво та обміни у галузі спорту, підписана 10 жовтня 1996 року [119]. Ця Угода дозволяє розвивати двосторонню співпрацю між державними спортивними адміністраціями на національними спортивними федераціями.

У фондах архіву Актів нових, що у Варшаві мітяться низка документів, які детально ілюструють види спорту та спортивні змагання у яких взяли участь польські спортсмени на Україні і українські спортсмени у Польщі [65 – 80]. Однак, окремої групи документів, яка б дозволила аналізувати спортивні заходи у транскордонному регіоні, на жаль, не існує. Наявні документи дозволяють зробити висновок про те, що головні спортивні заходи у яких брали участь спортсмени двох країн проводилися головним чином поза межами транскордонного українсько-польського регіону, часто у столицях держав. Виключенням є, хіба що Львів [77, арк.. 73] та Львівська область [78, арк.. 23]. Це можна пояснити більш високим рівнем розвитку спортивної інфраструктури у порівнянні із іншими містами українсько-польського прикордоння [75, арк.. 12], а також наявністю гірськолижних трас, де неодноразово відбувалися змагання із зимових видів спорту [80, арк.. 61].

Поодинокі документи, що характеризують польсько-українську спортивну співпрацю у транскордонному регіоні знаходяться у фонді «Телебачення польське S.A» [64]. В цьому фонді зібрано величезний матеріал, що представлявся у польських ЗМІ в період 90-х років ХХ – на початку ХХІ століття, частина матеріалів стосується України і транскордонного співробітництва, зокрема.

У травні 2005 року між Міністерством України у справах молоді та спорту і Міністерством національної освіти та спорту Республіки Польща було підписано Меморандум взаєморозуміння зі співробітництва у сфері фізичної культури і спорту [103]. Цим документом передбачається розвиток українсько-польського співробітництва в галузі фізичної культури та спорту, як на рівні державних спортивних відомств, так і на рівні національних

федерацій з видів спорту, професійних спортивних клубів та вищих навчальних закладів [77, арк.. 46].

Україна і Польща беруть активну участь у розвитку руху «Спорт для всіх» та руху «Спорт інвалідів», розвитку регіонального співробітництва, зокрема, це стосується ініціатив обласних і воєводських спортивних організацій, федерацій та клубів, направлених на розвиток багатостороннього співробітництва [314, 98].

Згідно з Єдиним календарним планом спортивних заходів українські спортсмени беруть участь у міжнародних змаганнях, які проходять на території Польщі. Зокрема, з січня по травень 2012 року спортивні команди України брали участь у навчально-тренувальних зборах та змаганнях з бадмінтону, баскетболу, боксу, боротьби греко-римської, велоспорту, веслування на байдарках, водного поло, художньої гімнастики, дзюдо, кінного спорту, кульової стрільби, фехтування, шах, шашок та інших видів спорту. Так само польські атлети беруть участь у міжнародних змаганнях, що організовуються в Україні [300].

Співпраця між Україною та Республікою Польща у справі спорту та фізичної культури є невід'ємною частиною міждержавних та міжлюдських взаємин. Найяскравішим прикладом такого співробітництва є спільне проведення Україною та Польщею футбольного чемпіонату «Євро – 2012». Такий масштабний футбольний чемпіонат вперше проходив на теренах Східної Європи, а тому Україна та Польща з усією відповідальністю підійшли до підготовки та проведення найбільшої спортивної події 2012 року. Можна сміливо стверджувати, що окрім видовищного футбольного свята, приймаючі країни здобули неоціненний досвід співпраці, налагодили різнопланові контакти, продемонстрували відкритість та подолали численні бар'єри і стереотипи, що попри всі зусилля, існували у двосторонніх стосунках. В українсько-польському транскордонному регіоні головним приймаючим містом футбольного чемпіонату став Львів. Тут проходили не лише футбольні матчі, сюди було спрямовано величезний потік туристів з Польщі та Європейського

Союзу і саме Львів, фактично, став свого роду воротами для європейців в Україну. Тож значення проведення частини матчів футбольного чемпіонату у Львові навряд чи може бути переоціненою.

Однією із важливих спортивних подій у транскордонному регіоні є традиційний Українсько-Польський волейбольний фестиваль, що проводиться Студентською спілкою України. Фестиваль має свою історію, був започаткований у 2002 році в Україні, найчастіше проходить у містах Польщі та України, що лежать на прикордонні і нині нараховує шість Міжнародних двосторонніх фестивалів, які по чергово походили в обох країнах: травень 2002 року – у Тернополі [77, арк.. 43], травень 2004 – у Замості, червень 2006 року – у Луцьку, червень 2007 року – у Ярославі, червень 2008 року – в Одесі, червень 2009 року – у Кросно [64, арк.. 143]. У прикордонних регіонах України та Республіки Польща частим явищем є проведення спільних спортивних заходів: спартакіад, турнірів, товариських матчів.

На спортивно-культурних фестивалях, які щорічно проходять в різних містах Польщі (найчастіше у Люблинському воєводстві), неодноразово серед школярів і ветеранів ставали переможцями волинські спортсмени. У рамках співпраці, обміну спортивними делегаціями на різні турніри неодноразово до Польщі виїжджала хокейна команда «Луцьк», де ставала призером змагань [65, арк.. 28]. Вихованки жіночої команди «Університет-ОДЮСШ» неодноразово перемагали на міжнародних турнірах серед школярів і студентів, що проходили в рамках спортивної співпраці Євро регіону «Буг» [40, арк.. 137].

Перелічені заходи сприяють зближенню сусідніх народів, налагодженню та зміцненню міжлюдських стосунків. Таким чином, аналіз українсько-польських міждержавних взаємин на рівні спільної реалізації молодіжної політики та співпраці у сфері спорту переконливо свідчить, що впродовж 90-х років ХХ – початку ХХІ століття вони мають всезростаючу динаміку, охоплюють усе більшу кількість учасників і позитивно впливають на міжнаціональні взаємини.

Окрім того, молодіжні контакти та спорт сприяють налагодженню і розширенню міжособистісних контактів українців та поляків у транскордонному регіоні, зміцнюють міжнаціональне розуміння, добросусідські відносини, сприяють подоланню негативного спадку історичних стереотипів. Тому, важливість даного вектору міждержавної взаємодії навряд чи може піддаватися сумніву.

3.3. Культура та мистецтво

Сьогодення знаменується для України значною інтеграційною активністю усіх важливих сфер життєдіяльності. З огляду на європейські та світові тенденції загальнокультурного розвитку актуальним для України і, зокрема, для прикордонних областей, є активізація інтеграційної мистецько-культурної діяльності. Але, як засвідчує практика, така діяльність розвивається складно і достатньо непослідовно. Не дивлячись на значні національні мистецько-культурні потенціали, у досліджуваній сфері не спостерігається значних зрушень, що не може не залишити негативного впливу на міжнародні позиції України й на інтеграційні процеси загалом [301, 565]. А між тим, вітчизняне мистецтво і культура мають увійти до європейського загальнокультурного простору стати в ньому активним, конкурентоспроможним і продуктивним гравцем. Саме прикордонні з Європейським союзом області України, мають першими залучитися до інтеграційного процесу у сфері культури. В цьому сенсі українсько-польське мистецько-культурне співробітництво у транскордонному регіоні набуває особливої важливості та актуальності.

Культурне співробітництво між Україною та Республікою Польща є одним із важливих факторів розвитку стратегічного партнерства. Два сусідні народи, українців та поляків, здавна поєднує спорідненість мов та культур, спільність традицій, територіальна та ментальна близькість. Культура виступає

важливою складовою міжнаціональних взаємин, добросусідських відносин, врешті, саме завдяки культурі відбувається взаємне зближення та порозуміння між народами. Тому культурна співпраця між Україною та Республікою Польща виступає однією із найважливіших складових міждержавного співробітництва, яке з кожним роком розширюється і поглиблюється. Дослідження українсько-польських культурних зв'язків посідає важливе місце у сучасній історії українсько-польських взаємин.

Українсько-польські відносини, що формувалися протягом багатьох століть, поступово розширюють взаємодію між сусідніми народами. Чільне місце у цьому процесі займають культурні зв'язки – один із найбільш масових й результативних напрямків міжлюдського спілкування. Сьогодні співробітництво України та Польщі в галузі культури є одним із важливіших напрямків культурної політики нашої держави. Адже, як відомо, культура є своєрідним дипломатом, який піднімає престиж держави, при цьому, не принижуючи іншої.

Нинішня культурно-мистецька співпраця між Україною та Республікою Польща спирається на Угоду про співробітництво між Міністерством культури і мистецтв України та Міністерством культури Республіки Польща, підписану у 2003 році [121]. Угода передбачає тісне співробітництво у галузі культури, науки та освіти, сторони взяли зобов'язання продовжувати й підтримувати співробітництво з метою розширення і підвищення якості та ефективності двосторонніх зв'язків у галузі культури та мистецтва. Характеризована угода передбачає безліч конкретних культурно-мистецьких заходів – виступи театральних і хорових колективів, обмін художніми виставками проведення спільних фестивалів тощо[255].

Є чимало свідчень того, що культурний обмін між українським та польським народами відбувався і в минулому. Однак, політичні державотворчі трансформації 80-90-х років ХХ століття надали йому нових імпульсів, вибудували нові концептуальні бачення значення та оцінок гармонійного

співіснування культур сусідніх народів на основі розуміння взаємних культурних цінностей і долучення до культурних надбань один одного.

Сучасна культурно-мистецька співпраця України та Польщі здійснюється за такими основними напрямками: гастрольна діяльність творчих самодіяльних і професійних колективів та окремих діячів культури (артистів, музикантів, композиторів, художників, письменників та ін.); проведення фестивалів, днів культури, виставок, кінопоказів, театральних гастролей [314, 14 – 15].

Починаючи з 1991 року, Дні української культури в Польщі та Дні польської культури в Україні стали регулярним явищем. Так, наприклад, Дні української культури проходили в Польщі 6 – 8 грудня 1991 року. Вони мали досить насичену програму: в Ягелонському університеті у Кракові відбувся вечір, присвячений духовній спадщині Київської Русі, відбувалися зустрічі українських та польських студентів, екскурсії по історичних місцях старовинного Кракова. На вечорі релігійної музики в Галереї українського мистецтва виступили художні колективи з України. В рамках Днів культури проходив відкритий семінар «Майбутнє польсько-українських відносин», висловлювалися цікаві пропозиції і завдання для вчених, творців культури, видавців, політичних, суспільних і релігійних діячів. Учасники заходів мали можливість взяти участь у богослужіннях за греко-католицькими та православними обрядами. Крім того, проводилися зустрічі з митцями, аматорами малярської виставки зі Львова, перегляд молодіжних та студентських творчих робіт з Польщі та з-за кордону.

У вересні 1993 року Дні Волині проходили у Варшаві. В межах свята у приміщенні етнографічного музею експонувалася виставка «Волинський народний одяг», яку представив Волинський краєзнавчий музей, відбувалися виступи відомих артистів та ансамблів області, проходив показ фільмів [314, 16].

На високому рівні Дні польської культури в Україні проходили в Києві 26 – 31 жовтня 1995 року. Урочисте відкриття Днів відбувалося в кінотеатрі «Україна». Програма була доволі різноманітною та насиченою. Паралельно у

Кракові відкрилися Дні молоді Львова, які були представлені мистецькими колективами Центру творчості дітей та юнацтва Галичини та іншими творчими осередками [232, 112].

19-20 жовтня 1996 року проходили Дні польської культури в Луцьку. В рамках заходу було влаштовано виставку літератури (по закінченні Днів культури всі книжки передано в дар Волинському університету імені Лесі Українки). В кінотеатрі «Промінь» проходив «польський кіномарафон». На сцені народного дому «Просвіта» виступали дитячі та самодіяльні ансамблі Холмщини й аматорські колективи волинських товариств польської культури [245, 138]. З того часу Дні польської культури щорічно проводяться у Луцьку, а Дні української культури – в Любліні.

У містах Польщі, що знаходяться на Балтійськом узбережжі – Сопоті, Гдині, Гданську в період 5–14 вересня 1998 року проходили Дні України, що вже стали традиційними. Польські глядачі мали змогу ознайомитися з художніми виставками, відвідати виступи фольклорних колективів, послухати солістів Одеського театру опери та балету. Організатори провели кілька конференцій і дружніх зустрічей.

Наймасштабнішими подіями щодо ознайомлення сусідів із власною культурою стало проведення Року Польщі в Україні (2004 рік) та Року України в Республіці Польща (2005 рік). У варшавському архіві Актів нових міститься окремий документальний фонд [17 – 28], де зберігається маса документів, що в усіх деталях ілюструють культурні заходи, які відбувалися у сусідніх країнах протягом двох років. (Див. Додатки А, Б, В, Г). Аналіз документів фонду свідчить про те, що окрім столичних міст, особливий акцент організатори звернули на прикордонні регіони країн, про що свідчить кількість і масштабність проведених заходів [24, арк.. 7; 18, арк.. 94]. Окрім того, останній факт вказує на важливість прикордоння у міждержавному культурному співробітництві, адже саме ці території найповніше увібрали в себе елементи культури обох держав, саме тут зосереджено чимало пам'яток спільної історії та культури і, саме тут проживає значна частина національних меншин.

Архівні документи свідчать про те, що до проведення культурних заходів приурочених до Року Польщі в Україні залучено було велику кількість громадських діячів, працівників культури, представників мистецтва, вчених, літераторів [19, арк.. 16 – 18]. Проходили гастролі творчих колективів і окремих діячів культури [18, арк.. 158]. Усі заходи, що проводилися на Україні широко висвітлювалися у польській пресі, зокрема у згаданому архівному фонді міститься кілька справ, які наповнені газетними вирізками, що містять різноманітні повідомлення та фотографії про заходи у рамках Року Польщі в Україні [24, арк.. 3, 7]. Усі ці документи вперше вводяться автором до наукового обігу.

Плани заходів щодо проведення Року Польщі в Україні розроблялися окремо і у воєводствах Польщі. Найбільші за обсягом запланованих заходів є план Люблінського [20, арк.. 48] та план Підкарпатського воєводства [5, арк.. 50]. Про зацікавленість Республіки Польща у як найповнішій репрезентації своєї країни свідчать кошториси закладені на організацію гастролей, виставок, видання спеціальної літератури [23, арк.. 4 – 11]. У цьому ж фонді знаходимо численні листи із переписки Міністерств культури та різних відомств, у яких узгоджується обмін художніми полотнами та скульптурами, які мали експонуватися у сусідів [19, арк.. 16 – 18], узгодження списку творів польських та українських письменників, які планувалося перекласти та видати мовою сусідів [26, арк.. 94 – 97] і т. ін.

У аналізованому фонді є кілька справ, де зібрані документи щодо заходів у рамках Року України у Республіці Польща [25, арк..9; 29, арк. 23], це головним чином газетні вирізки з інформацією та фотографіями про проведені заходи, переписка між установами та організаціями двох країн, які були безпосередньо залучені до проведення відповідних імпрез.

Серед найпомітніших заходів, що впродовж 2004 – 2005 років відбулися в українсько-польському транскордонному регіоні слід виділити виставку польського плакату, що відбулася у Львівському Палаці мистецтв [22, арк.. 23 – 25], виставка польських художників Є. Новаковського, Л. Тарасевича і Я. Грика

«Занурення», що експонувалася у Києві та Львові [26, арк.. 94 – 107; 21, арк.. 75], концерти Г. Гурецького, що пройшли практично в усіх містах українсько-польського прикордоння, виставки польських скульпторів і художників М. Машлянка, А. Миц, А. Плотницької, М.Смочинського [18, арк.. 158], що відбулися у Тернополі, Львові, Івано-Франківську, Луцьку. Величезною популярністю користувалися гастролі Львівського драматичного театру у містах польсько-українського прикордоння. (Див. Додатки Д, Е).

З-поміж помітних подій культурного життя у транскордонному регіоні в рамках Року Польщі в Україні та Року України у Польщі стали зустрічі журналістів, що відбулися в березні 2004 та травні 2005 року [18, арк.. 103 – 105], виставки науки і техніки, презентації книг [27, арк.. 14]. (Див. Додаток Є).

Важливість проведених заходів для українсько-польського культурного зближення навряд чи може бути переоцінена, адже саме через культуру відбувається доручення одного народу до культурних цінностей іншого, а значить поглиблюються розуміння і повага, толерантність і добросусідство. Проведення Днів культури України у Польщі та Днів культури Польщі в Україні є однією із важливих складових культурного співробітництва між сусідніми країнами. Аналіз кількості учасників та глядачів, що відвідують дані заходи свідчить, що найбільш масовими і популярними Дні культури сусідньої країни є саме на прикордонних територіях, що пояснюється рядом причин: культурною та ментальною близькістю, зрозумілістю, високим інтересом. Тому, поза сумнівом, що заходи такого гатунку необхідно проводити і надалі.

23 – 25 травня 2008 року у Львові пройшли культурні заходи в рамках Днів Кракова у Львові. Окрім концертів та виставок польських митців в рамках заходу 23 травня було презентовано III Міжнародний фестиваль Бруно Шульца, що походив у Львові та Дрогобичі [326, 153].

Ще однією із важливих форм добросусідських відносин є гастрольна діяльність самодіяльних та професійних творчих колективів сусідніх країн. Такий культурний обмін можна вважати одним із конкретних кроків по реалізації Указу Президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції

України до Європейського Союзу», в якому наголошується, що інтеграційний процес у напрямі культури полягає у «поширенні власних культурних здобутків. У кінцевому результаті такі кроки спрацюватимуть на підвищення в Україні європейської культурної ідентичності» [123, 33]. У цьому напрямі, зокрема, варто відзначити щорічне проведення у Львові та Луцьку – Днів Європи (у травні місяці) [215, 152].

Гастрольні поїздки не лише дають можливість ознайомити сусідній народ з національними мистецькими надбаннями та традиціями. Вони допомагають краще зрозуміти сусідів, сприяють налагодженню тісних міжлюдських контактів як між артистами, музикантами, митцями, зокрема, так і між пересічними громадянами загалом. Важливість гастрольної діяльності у справі налагодження добросусідства та взаморозуміння між двома націями важко переоцінити, адже саме через гастрольні поїздки відбувається не лише репрезентація власного мистецтва, але й ознайомлення з життям, побутом та культурою сусідньої країни, а отже, – духовне зближення двох народів. В силу своєї багатоплановості і можливості спілкування з широкою аудиторією гастролі займають одне із найважливіших місць у культурному діалозі двох країн.

Аналізуючи гастрольну діяльність українських та польських митців можна виділити кілька особливостей, зокрема:

- протягом 90-х років ХХ – початку ХХ століття в гастрольній діяльності відбувалися підйоми та спади, особливо активною вона була в першій половині 90-х років ХХ століття;

- найактивнішу участь в гастрольному обміні приймали колективи прикордонних регіонів – Волинської, Львівської, Тернопільської, Івано-Франківської, Чернівецької, Хмельницької областей та м.Києва;

- найчастіше приймали гастролі Львів, Луцьк та Київ – з українського боку, а також Варшава, Люблін, Холм, Краків – з польського;

- сільська місцевість України та Польщі практично не була охоплена гастрольною діяльністю;

- гастролі українських та польських колективів незмінно викликали високу зацікавленість приймаючої сторони [307, 269].

Пізнання через культуру поступово стає масовим, епізодичність гастролей гармонійно доповнюється фестивалями, через які широкі маси населення долучаються до культури сусідніх народів. З 1991 року помітна тенденція до підвищення активності у сфері організації різноманітних фестивалів в Україні. Як свідчить статистика, їх кількість постійно зростала з одного у 1991 році до шести у 1994 та 1995 роках. Піком фестивальної активності став 1997 рік, коли на Україні було проведено 10 фестивалів. 1998 та 1999 роки ознаменувалися невеликим спадом – до дев'яти та восьми фестивалів відповідно [35, арк.. 174]. У наступні 2000 роки їх кількість залишається сталою, на рівні 1999 року.

У Республіці Польща фестивальна діяльність розвивається не так активно, як в Україні і являє собою чергування як підйомів у 1993, 1995 та 1997 роках, так і спадів у 1994 та 1998 – 2001 роках. Умовно, проведені фестивалі можна поділити на кілька груп за характером учасників: дитячі та молодіжні, фольклорні, церковні, музичні, фестивалі народних колективів, старовинної та камерної музики, фестивалі національних культур. Фестивалі, як правило бувають приуроченими до різних ювілейних дат, днів видатних особистостей, окремі з них стали постійними.

Так, наприклад, мистецькою візитівкою Волині є Міжнародний фестиваль «Поліське літо з фольклором», який щоліта проводиться у Луцьку. Польські колективи є його постійними учасниками. Завдяки цьому фестивалю Україна увійшла до всесвітнього проекту „Фольклорна дорога – 2000” в рамках програми ЮНЕСКО [237]. Серед щорічних фестивалів слід відмітити також музичні фестивалі «Київ. Музик. Фест» та «Віртуози».

Як заходи світового рівня трактуються по обидва боки кордону патронвані керівництвом євро регіону «Буг» міжнародні фестивалі «Музичні діалоги над Бугом», «Різдвяна містерія», «Поліське літо з фольклором». За географією своїх учасників та за своїм значенням вони від початку виходили за

рамки євро регіону, підкреслюючи у такий спосіб його інтеграційну спрямованість [245, 138].

Дитячі колективи з Польщі щорічно беруть участь в уже згаданому вище фестивалі «Поліське літо з фольклором» та фестивалі «Берегиня», незмінним місцем проведення якого є місто Луцьк. Дитячі колективи з України неодноразово приймали участь у традиційному фестивалі дитячої творчості в містечку Кошалін (Польща). Серед молодіжних фестивалів можна виділити «Дні молоді Кракова у Львові» (січень 1995 року) та студентський фестиваль «Лесина пісня» (травень 1996 року).

Прикладом церковних фестивалів може слугувати фестиваль церковної музики, що проходив у 1993 році в містечку Хайнука, розташованому на кордоні Республіки Польща, України та Білорусі. В цьому заході були задіяні близько 50-ти творчих колективів з 16 країн [232, 130].

Яскравою сторінкою українсько-польських культурних взаємин стало проведення у Львові Першого фестивалю польської культури з 5 по 10 жовтня 1996 року. Цей фестиваль став своєрідною естафетою, продовженням традиції, започаткованої фестивалями української культури, які з 1983 по 1993 роки відбувалися у Сопоті (РП) [38, арк.. 68].

Починаючи з 2004 року у Підкарпатському воєводстві РП щорічно проходить фестиваль «Галіція», організатором якого є Фонд «Спадщина» імені Хоне Шмерука – видатного дослідника культури та літератури ідиш, професора Краківського, Варшавського та Єрусалимського університетів. Традиційно культурна програма представляє класичну та народну музику, театральні вистави, фільми, малярство, фотографію, науку та етнографію етносів, які проживають у Галичині [326, 150].

Наприклад, 23 червня 2008 року під час відкриття фестивалю «Галіція», яке відбувалося у старовинному замку в Красічині, поблизу польсько-українського кордону, офіційною метою фестивалю було задекларовано: «...доведення до широкого кола глядачів культури народів, які колись населяли землі Галичини, формування толерантності у між людських відносинах, а

також активізація співробітництва прикордонних регіонів у галузі культури» [64, арк.. 34].

Активну участь приймають поляки у фестивалях, які організовуються у прикордонних з Польщею областях України. Прикладом цього може служити Міжнародний фестиваль «На хвилях Світязя», який багато років поспіль проходить на Волині у липні місяці, і практично кожного року участь у конкурсі приймають виконавці з Польщі [84]. Прикладом організації та проведення спільних фестивалів може слугувати проведення 20 серпня 2006 року в Луцьку фестивалю «New Cooperation» Замосць – Луцьк [10].

З вересня 2009 року розпочалася українсько-польська співпраця між організаторами фестивалів, зокрема традиційного для Волині музичного фестивалю «Стравінський та Україна» та польського музичного фестивалю імені О. Тасмана. Організатори фестивалю – управління культури і туризму облдержадміністрації та Волинська обласна філармонія. З 13 по 20 червня цей фестиваль проходив в Устилузі та Луцьку. У програму фестивалю було включено концерт творів О. Тасмана, який виконували гості з Польщі [7]. У 2011 році польські митці взяли участь в традиційному музичному фестивалі на Волині. Цього разу він проходив у Володимирі-Волинському [4].

У продовж 2011 року тільки у Луцьку відбулося три українсько-польські джазові фестивалі «Музичні діалоги над Бугом», «Джаз безт», «Art Jazz Cooperation-2011» за підтримки Консульства Республіки Польща у Луцьку [310, 94]. У березні того ж року відбулася імпреза, присвячена видатному польському поетові Ч. Мілошу, фотовиставка та кінофестиваль польського кіно [341].

Не менш активно розвивалося транскордонне співробітництво України та Польщі в галузі виставкової діяльності. Виставки книг організовувалися за посередництвом бібліотек, видавництв, університетів. З великою зацікавленістю громадськості проходили мистецькі виставки українських та польських художників, фотовиставки, музейні експозиції. За посередництвом спільних виставок налагоджуються активні контакти між митцями обох країн.

Так, наприклад, Львівська академія мистецтв налагодила тісну співпрацю з Інститутом історії мистецтв у Лодзі. Таким чином, виставкова діяльність також є невід'ємним елементом культурної взаємодії двох народів. За її посередництвом формується образ держави-сусіда, розширюється кругозір глядачів [307, 270].

Транскордонне українсько-польське культурне співробітництво досить яскраво ілюструє співпраця між музеями прикордоння. Наприклад Державний природничий музей НАН України м. Львова впродовж 1997 – 1998 років поводив тісне співробітництво із Окружним музеєм ім. Я. Мальчевського м. Радом, що у Польщі [16, арк.. 47]. Музеї спільно організували та провели виставку «Клейноди колекції ординації Дідушинських зі Львова» [64, арк.. 124]. Результатом цієї виставки стало розширення знань поляків про Україну, її історію, культуру, про здобутки Львівського музею. У 1998 році зусиллями обох музеїв було організовано виставки ще у трьох містах Польщі на порубіжних з Україною землях [64, арк.. 76].

На українсько-польському прикордонні стало традицією відкривати музеї відомих діячів двох народів. Наприклад, у вересні 2004 року у м. Кременець Тернопільської області було відкрито музей відомого діяча польської культури Юліуша Словацького. У наступні роки на базі даного закладу проводилося чимало культурних імпрез за участю громадськості України та Польщі. Так, з 2 по 4 вересня 2008 року на базі Тернопільського обласного літературно-меморіального музею Юліуша Словацького проходило Міжнародне літературно-мистецьке свято «Діалог двох культур». У заході взяли участь українські і польські науковці, музейні працівники, представники громадськості та офіційні особи України і Польщі [326, 156].

Прикладом співпраці музеїв в українсько-польському транскордонному регіоні може слугувати співробітництво Волинського краєзнавчого музею, що у Луцьку, та замоського музею, що у Замосці. 16 жовтня 2014 року між двома музеями було укладено договір про співпрацю [12]. У договорі зокрема йдеться:

1. Сторони здійснюють співпрацю у сфері робіт пов'язаних з проведенням музейної статутної діяльності – особливо у сферах: обмін тимчасовими виставками із колекції музеїв, доступ до джерельних матеріалів для проведення наукових досліджень, публікація наукових праць у виданнях партнера або спільних, позичання експонатів для тимчасових виставок, обмін музейними довідниковими універсальними виданнями.

2. Час конкретної спільної роботи буде визначений у робочому плані (який щорічно буде аналізуватися), що становить невід'ємну частину даного договору.

3. Сторони договору мають можливість включення у його сферу осіб та установ, які сприятимуть збільшенню ефективності співпраці.

4. Сторони забезпечують фінансові та технічні засоби для реалізації робіт, що вказані у попередньо узгодженому робочому плані та терені своїх країн. ...

7. Договір заключний на три роки (з 16 жовтня 2014 року по 16 жовтня 2017 року). Може бути продовжений на наступний період шляхом відповідного затвердження обох сторін ... [2].

Бібліотеки українсько-польського прикордоння активно співпрацюють, організовуючи спільні виставки книг, обмінюються новинками, організовують презентації цікавих видань, репрезентуючи свої здобутки сусідам. Наприклад, Львівська національна бібліотека імені В. Стефаника налагодила тісні контакти з бібліотекою Перемишля [232, 163]. У рамках цього співробітництва було передбачено створення комп'ютерної бази даних фондів бібліотек, надання певного доступу до своїх збірок, обмін власними виданнями, обмін професійним досвідом [64, арк.. 58].

Тісно співпрацюють бібліотеки Луцька, Львова, Любліна, Холма та Замостя. Результатом співпраці в галузі бібліотечної справи стало планування наукового дослідження книжкових колекцій, спільне видання каталогів, передплата періодичних видань, надання певного доступу до своїх збірок, налагодження обміну професійним досвідом та науковими досягненнями,

науково-технічною інформацією щодо проблем, які цікавили обидві сторони [64, арк.. 248].

Українська та польська сторона організовуючи книжкові виставки у сусідів, неодноразово, по завершенні виставок, дарували літературу, яка складала експозицію. Наприклад, у науковій бібліотеці Львівського університету імені І. Франка у 1999 році протягом місяця експонувалася виставка «Польська наукова книга», ініціатором якої виступив ректор Люблінського університету імені Марії Кюрі-Склядовської М. Долішній. Після завершення виставки всі представлені видання стали власністю львів'ян [232, 122]. Вартість книг виставки оцінюється у 15 тис. американських доларів.

Образотворче мистецтво є однією із складових культурно-мистецького транскордонного співробітництва України та Польщі. Мистецькі виставки, що пропагують національну культуру, національні колорити та самобутність є досить популярним явищем, завдяки якому формується чіткіше уявлення про мистецтво окремого народу, а у випадку українців та поляків – елементи схожості та спорідненості. Однією з перших виставок такого плану стала виставка українського мистецтва XVI – XX століть та виставка ікони XVI – XVII століть, що експонувалася у Центрі української науки і культури у Кракові в 1992 році [16, арк.. 63]. У 1993 році у ряді міст Республіки Польща побувала волинська виставка «Волинське народне вбрання», представлена Волинським краєзнавчим музеєм [35, арк.. 39].

З великим успіхом у Львові в 1993 році відбулася виставка польського скульптора та художника Г. П'єсуха та виставка ляльок з Музею археології та етнографії із м. Лодзі та з Окружного музею м. Радома [232, 123].

Відбувалися виставки як колективів художників, так і окремих авторів. Наприклад, у 1996 році у ряді прикордонних з Україною міст Польщі відбувалися виставки тернопільських художників М. Дмитруха (у жанрі живопис), О. Курдибахи (у жанрі гобілен), Т. Невеселої (у жанрі скульптура), М. Пазизіна (у жанрі пейзаж), Є. Удіна (у жанрі графіка) [232, 124]. У тому ж таки 1996 році протягом місяця у Перемишлі експонувалася персональна

виставка львівського художника Т. Сулейманова [64, арк.. 96]. А у 1998 році впродовж місяця у Львові проходила виставка малюнків польського художника Л. Геца [37, арк.. 29].

Великою популярністю користувалися фотовиставки, що відбувалися на українсько-польському порубіжжі. Великий резонанс викликала фотовиставка «Українські храми Лемківщини», що у 1993 році була представлена польськими фотоаматорами м. Жешува [39, арк.. 54]. А у Любліні у 1996 році проходила фотовиставка «Львів у фотографіях Василя Пилип'юка» [36, арк..72]. В Івано-Франківську проходила виставка фотографій польської авторки Б. Гайвінської, в ході якої було представлено фотографії міжнародного гуцульського фестивалю «Яремча-96» [232, 125 – 126]. За кількістю відвідувачів можна стверджувати про великий інтерес до такого роду імпрез серед пересічних поляків та українців.

У 2008 році в Центрі православної культури відбувся організований Культурно-інформаційним центром Посольства України у Республіці Польща в співавторстві з Союзом Підляшшя «Вечір української духовної культури». Основною подією культурного заходу був вернісаж українсько-польської фотовиставки «Святині Києва». На закінчення вечора відбувся перегляд та обговорення документальних фільмів «Православні храми Києва» та «Святині України» [35, арк.. 49].

Висновок полягає у наступному: виставкова діяльність є важливим елементом українсько-польського транскордонного культурного співробітництва. Культурні, національні та наукові досягнення кожної із країн втілюються в мистецьких творах, книгах, відбиваються у фотографіях, і саме за допомогою них можна простежити поступальний еволюційних шлях нації, її самобутність, ментальність, духовні цінності. Організація та проведення виставок на прикордонні розширює кругозір його мешканців, робить зрозумілішим, а отже, ближчим сусідній народ, виховує толерантність та повагу до цінностей сусідів, свідчить про спорідненість і близькість культур, і, як результат – сприяє зближенню і взаєморозумінню двох народів.

Ще одним проявом транскордонного українсько-польського культурного співробітництва є спільна видавнича діяльність. Одним із найбільш вдалих проектів на цьому ґрунті стало видання з 2001 року щорічника «Український літературний провулок». Проект стартував у Любліні за сприяння Т.Карабовича і поправу вважається одним із найбільш вдалих проектів української літературної громадськості. До редакційної ради увійшли знані українські письменники: Ю. Гаврилюк, В. Грабан, І. Златокудр, А. Ментух, Л. Пушак та ін. [326, 160].

Доповненням до гастрольної, фестивальної та виставкової діяльності є міждержавна співпраця в галузі кінематографу та театрального мистецтва, що активно формують уявлення про особливості менталітету, культуру народу. Завдяки своїй масовості саме кіно залучає все більшу кількість людей до культурно-національної скарбниці сусіднього народу по обидва боки українсько-польського кордону. В силу своєї комунікативності і доступності, кіно та телебачення, все частіше стає сферою взаємовигідної співпраці.

Пересічні поляки та українці не байдужі до співпраці у фері кінематографії, професійного та аматорського мистецтва. Під патронатом Президента А. Кваснєвського польські кінематографісти створили фільм «Нелегке братерство» про Симона Петлюру. Завдяки спільній співпраці на екрани вийшли художні фільми «Вогнем і мечем», «Молитва за Мазепу».

З 2000 року за підтримки Посольства Республіки Польща в Україні, Міністерства культури і мистецтв Польщі, Міністерства культури та мистецтв України започатковано проведення «Днів польського кіно в Україні». Так, 11 – 18 квітня 2012 року в Україні проходив сьомий кінофестиваль «VII Дні польського кіно». В рамках кінофестивалю українські глядачі мали можливість познайомитися з кращими фільмами польського кінематографу. Демонстрація фільмів відбувалася в Києві, Львові, Луцьку, Чернівцях та ін. містах [174].

Невід’ємною складовою сучасних українсько-польських культурних взаємин є співпраця в театральній галузі, яка вносить особливий колорит, у доволі різноспекторні, міждержавні мистецькі стосунки. Незмінною

популярністю протягом останніх десятиліть користуються театральні гастролі, про що свідчить їх частота та широкий спектр представлених театральних постановок українських колективів у Польщі, та польських – в Україні.

Став доброю традицією театральний фестиваль «Золотий Лев», що кожні два роки відбувається у Львові. Польські театральні колективи, поряд з колективами інших європейських країн, є постійними та активними учасниками цього театрального дійства [314, 28].

Ще однією традицією стало проведення у Луцьку міжнародного фестивалю ляльок «Різдвяна містерія». З особливою теплотою волинські глядачі приймали в січні 1993 року театр «Арлекін» із Лодзя та ольштинську лялькову театральну трупку. Релігійні сюжети, торжество краси та гармонії, духовність, що пов'язує покоління, – пропагують театри як запоруку збереження нації. Учасниками IV фестивалю, що проходив у Луцьку в січні 2001 року, стали десять театрів ляльок, у тому числі з Республіки Польща [276].

Таким чином, українсько-польське співробітництво в галузі культури стало невід'ємною частиною міждержавних взаємин. Про це переконливо свідчать наведені вище приклади. Характерною особливістю цих зв'язків є тенденція до їх розширення, вироблення дієвого механізму здійснення культурних контактів через призму національних здобутків і врахування інтересів безпосередніх суб'єктів цього співробітництва.

Досвід співпраці переконливо свідчить, що з'явилася й успішно розвивається нова система міжнародних відносин, яка створює усі передумови для гармонійного поєднання національних інтересів кожної із країн з європейськими та світовими культурними цінностями. Двостороння культурна співпраця створює сприятливий ґрунт для розвитку інтеграційних процесів входження України в світовий культурний простір. Взаємне збагачення та зближення культур – важлива закономірність духовного й культурного розвитку. Це особливо помітно на прикладі українсько-польських культурних зв'язків, адже завдяки найрізноманітнішим контактам вони постійно розширюють та збагачують міждержавні взаємини.

РОЗДІЛ 4. МІЖНАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖЛЮДСЬКІ ВЗАЄМИНИ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО ПРИКОРДОННЯ

4.1. Туризм, як засіб зближення народів та культур

Транскордонне співробітництво України та Республіки Польща у сфері туризму є, по-перше, одним із важливих кроків на шляху європейської інтеграції України, по-друге, важливим для української сторони каналом запозичення і впровадження багатого досвіду Республіки Польща у цій сфері, а по-третє, реальним простором матеріалізації євроінтеграційних процесів, які, найбільшим чином, проявляються саме на регіональному, прикордонному рівнях. Саме цими міркуваннями визначається актуальність досліджуваного аспекту транскордонного співробітництва.

Як відомо, одним із пріоритетних напрямів зовнішньої політики України є її вступ до Євросоюзу. Серед факторів, які сприяють євроінтеграційному поступу нашої держави є туристично-рекреаційний ресурс як об'єкт транскордонної співпраці України. Сьогодні, туризм – це сфера господарського комплексу, яка забезпечує одну десяту частину світового валового продукту. Швидкість темпів розвитку цієї галузі, за прогнозами експертів, найближчим часом може забезпечити туризму одне із найважливіших місць у підприємницькій діяльності. Українсько-польське прикордоння, з його розвиненою транспортною системою, значними історико-культурними та природно-рекреаційними ресурсами, має усі можливості поглиблювати та розвивати транскордонне співробітництво у сфері туризму.

Можна із впевненістю констатувати, що туризм на українсько-польському прикордонні перетворився сьогодні на комплексне явище, що поєднує в собі культурні, економічні, соціальні та екологічні аспекти та має величезний потенціал для розвитку, тісно взаємодіє із багатьма сферами економіки, стимулюючи їх розвиток.

15 вересня 1995 року було прийнято Закон України «Про туризм», який визначив туристичні ресурси як сукупність природно-кліматичних, оздоровчих, історико-культурних, пізнавальних та соціально-побутових ресурсів відповідної території, які задовольняють різноманітні потреби туриста, а сам туризм – як тимчасовий виїзд людини з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних або професійно-ділових цілях без заняття оплачувальною діяльністю [112].

На законодавчому рівні Україна проголошує туризм одним із пріоритетних напрямів розвитку національної культури та економіки і створює сприятливі умови туристичної діяльності. Серед основних напрямів державної політики в галузі туризму чільне місце посідає розвиток співробітництва із зарубіжними країнами та міжнародними організаціями, участь у міжнародних програмах розвитку туризму, розробка та укладання міжнародних дво- та багатосторонніх договорів у галузі туризму та визначення механізму їх реалізації [110, 6 – 7].

Як стверджує В. Гарагонич, місії та завдання транскордонного співробітництва та туризму дуже схожі і доповнюють одна одну. Тому навіть йдеться про окремий вид туризму, який позначають, як політичний туризм. Наприклад, делегація, яка відбуває до Ради Європи, щоб взяти участь у її роботі чи перебуває у прикордонному регіоні суміжної держави з метою поглиблення добросусідських відносин, водночас виступає і як група політиків, і як туристична група. Мета політичного туризму полягає у вирішенні політичних питань у сприятливому для суб'єкта туристської активності чині.

У відповідності до Європейської рамкової конвенції щодо транскордонного співробітництва між територіальними общинами або органами влади, важливою проблемою сучасних транскордонних процесів на новому східному кордоні Євросоюз – Україна є тема свободи пересування людей, що підпадає під визначення міжлюдських контактів. А це, в свою чергу, трактується як зовнішня політика, що здійснюється неофіційно, а мета туризму, як між людських взаємин, чи так званої, народної дипломатії, полягає у тому,

що держава намагається вплинути на формування позитивного ставлення до неї як на власній території, так і на території іншої держави за рахунок неофіційних каналів впливу [163,347 – 348].

Саме з огляду на вище сказане впливає важливість впливу туристично-рекреаційних можливостей на поглиблення транскордонної співпраці між Україною та Республікою Польща.

Фахівці, що займаються вивченням туристичних ресурсів, поділяють їх умовно на три групи:

Перша – рекреаційні (природні ресурси) – унікальні явища природи, озера, печери, природні заповідники, гори, річки, лікувальні води, водоспади, кліматичні та бальнеологічні можливості.

Друга група – це об'єкти, які представляють історичне минуле країни: пам'ятні місця пов'язані з історичними подіями та діяльністю видатних постатей, пам'ятники, музеї, пам'ятки архітектури, етнографічні об'єкти.

Третя група – це об'єкти, які є демонстрацією сучасних здобутків країни, нації в усіх сферах культурного та господарського життя.

У стосунках між Польщею та Україною мають місце практично усі види туризму: пізнавальний (екскурсійна діяльність), молодіжний, соціальний, екологічний (сільський або зелений), рекреаційно-спортивний, бізнесовий, науковий, діловий, релігійний, шоп-тури [81, арк. 11; 89, арк.. 21]. Багатство історико-культурних місць на прикордонних територіях, сприятливий клімат, різноманітність історико-культурних і рекреаційних ресурсів природних територій сприяють постійному зростанню кількості туристичних обмінів [91, 27]. Активний рух через міждержавний кордон – це потужний політико-економічний чинник до поглиблення взаємних контактів між сусідніми країнами.

Наприклад, у Республіці Польща в останні роки, спостерігається помітна тенденція до швидкого розвитку туризму. Так, в період 1990 – 2000 років надходження в державний бюджет Польщі від туризму зросли з 0,8 до 6,1 млрд. дол. США [364; 88, арк.. 21]. Поза сумнівом, що туризм в Україні, як і в

Республіці Польща, є галуззю, яка має величезні можливості і може бути основою регіонального розвитку.

Сьогодні в Україні відбувається поступова гармонізація законодавства в галузі туризму до стандартів Європейського Союзу, і хоча це робиться повільно, позитивний поступ очевидний. Через Спеціальне представництво України при ЄС Міністерством молоді і туризму було подано заяву щодо включення України до перспективних програм співробітництва у сфері туризму, зокрема фінансової та технічної допомоги, а також до інвестиційних проектів ЄС [242, 99]. З урахуванням євроінтеграційних завдань видано Указ Президента України від 8 жовтня 2002 року № 912 «Про внесення змін до Положення про Державну туристичну адміністрацію України щодо забезпечення державної політики у туристично-курортній сфері», Указ Президента України від 11 березня 2003 року № 207 «Про деякі заходи щодо розвитку туристичної інфраструктури та курортно-рекреаційної сфер України» та прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 червня 2003 року № 390-р «Про затвердження заходів щодо розвитку іноземного та внутрішнього туризму» [238, 167]. Це відповідає світовому досвіду і надає додаткового імпульсу розвитку потужного туристичного та курортно-рекреаційного потенціалу України, збільшенню обсягів надання туристичних послуг. Рішенням ВР України з 1 січня 2004 року скасовано готельний збір, що позитивно відбилося на конкурентоспроможності готельних послуг [206, 202].

Українсько-польське співробітництво у галузі туризму на прикордонних територіях передбачає: територіальне стимулювання розвитку туризму; аналіз оцінки туристичних ресурсів та інфраструктури; аналіз інвестиційних пропозицій на рівні певних адміністративно-територіальних одиниць тощо.

Прикордонні області України (Волинська, Львівська та Закарпатська), які прилягають до Республіки Польща, та прилеглі до України польські воєводства Люблінське й Підкарпатське вирізняються вигідним геополітичним розташуванням, сприятливими природними умовами, ресурсним, економічним, культурним, науковим потенціалом тощо. Усе це в сумі, відкриває широкі

можливості для ефективного транскордонного співробітництва в галузі туризму між цими регіонами.

Про унікальні природні ресурси польсько-українського прикордоння свідчить існування на цій території чотирьох національних парків (Яворівський, Шацький – на території України та Поліський і Розсточанський – на польській території), а також понад 1000 об'єктів природно-заповідного фонду [86, арк.. 47]. З огляду на існуючу природно-ресурсну базу, пам'ятки історії, культури та археології, етнічну самобутність населення, мальовничі паркові ансамблі та природні ландшафти, найбільш прийнятними напрямками розвитку туризму на українсько-польських територіях є такі: культурно-історичний, релігійний, молодіжний, етнічний, рекреаційний, сільський, екологічний та інші [314, 115 – 116].

Для розвитку туризму на українсько-польських прикордонних територіях вирішальне значення мають, з одного боку, природно-рекреаційні ресурси та історико-культурна спадщина, а з іншого, – якість та доступність туристичної інфраструктури. Польсько-українські прикордонні території характеризуються відносно високою комунікаційною насиченістю. Тут проходять автомобільні дороги і залізниці, що з'єднують країни Західної Європи з Україною та іншими державами [181].

Однак, у здійсненні туристичного обміну у транскордонному регіоні існує ряд проблем. Серед них спільною і досить болісною темою для Польщі та України є розбудова цивілізованого кордону та його інфраструктури, спостерігається гостра нестача пунктів перетину кордону, їх недостатня облаштованість [85, арк.. 31], наслідком чого є дискомфорт подорожуючих, пов'язаний із постійними та довгими чергами на українсько-польському кордоні.

Ще однією проблемою є жорсткий візовий режим між Україною та країнами ЄС, у тому числі Польщею. Дана проблема ускладнює розвиток туризму на українсько-польському прикордонні, особливо, це стосується таких соціальних груп як студенти, викладачі, творча інтелігенція, які найчастіше, не

можуть заплатити певні суми грошей за відкриття візи, (як наприклад, бізнесмени), а мета їхнього виїзду за кордон, найчастіше, туристична, наукова чи гастрольна. Тому максимальна лібералізація візового режиму, а ще краще скасування його, як такого, і створення умов вільного доступу між Україною та Польщею, Україною і ЄС – дозволить українцям всесторонньо долучитися до культурних і музейних цінностей європейців, забезпечить взаємопроникнення культур, зближення ментальності тощо.

На жаль, мусимо констатувати, що за останні, 2014 рік, порядок отримання віз українським громадянами через польські консульства ускладнився, почастишали відмови щодо надання віз українцям, зменшилася кількість довготривалих віз. З однієї сторони, така польська візова політика виглядає логічною, у світлі подій, що в останній рік відбувалися в Україні, відкритий збройний конфлікт на Сході країни, антитерористична операція, потоки біженців зі Сходу – не особливо сприяють візовому іміджу України, а з іншого боку – асоціація нашої держави з Європейським Союзом прямо пов'язувалася із спрощенням, навіть, з ліквідацією візового режиму.

Серед проблем інституційного забезпечення українсько-польського транскордонного співробітництва у сфері туризму визначають: по-перше, розпорошеність, розрізненість, неузгодженість функцій управління та координації туристичної діяльності в Україні та Республіці Польща; по-друге, відсутність кваліфікованих спеціалістів галузі в Україні; по-третє, невідповідні ринковій ситуації обсяги фінансової підтримки туристичних представництв України у Польщі; по-четверте, низький рівень розвитку туристичних інформаційних центрів [318, 388].

З 2002 року в Україні реалізовується спільний українсько-польський дослідницький проект «Туристичний потенціал Західної України» за фінансової підтримки фундації польсько-американсько-української ініціативи про співпрацю. До розробки та реалізації згаданого проекту залучено три дослідницькі установи: Варшавський інститут туризму, Львівський національний університет імені Івана Франка та Київський університет

туризму, економіки й права [87, арк.. 43]. Перелічені установи тісно співпрацювали з обласними та районними адміністраціями Львівської, Волинської, Івано-Франківської та Закарпатської областей України. Завданням проекту передбачено аналіз ресурсів і стану туристичних галузей цих областей для потреб розроблення нових туристичних об'єктів та розвитку туристичної інфраструктури через залучення вітчизняних та іноземних інвестицій [77, арк.. 28]. Головним завданням українсько-польського проекту було здійснення аналізів, оцінок і рішень щодо можливостей розвитку туристичного сектору в Західній Україні, які б могли бути підставою для прийняття рішень державними місцевими адміністраціями у процесі модернізації української туристичної сфери та пов'язаної з нею інфраструктури послуг; передача знань і польського досвіду українським туристичним організаціям [314, 110 – 111].

Українсько-польський транскордонний регіон володіє великим потенціалом туристичної привабливості. Культурна спадщина прикордоння – це результат багатовікової спільної історії. У транскордонному регіоні зосереджені як сакральні, так і світські об'єкти культурної спадщини, що є віддзеркаленням співіснування багатьох релігій, культурних традицій двох народів. З обох боків кордону збереглися пам'ятки матеріальної та духовної спадщини православної, католицької, греко-католицької, євангелічної та інших релігій. Серед світських пам'яток вирізняються об'єкти доісторичної та історичної доби, оборонні споруди, садиби, палаци в Україні та Польщі, які часто належали одним і тим самим родинам, містобудівні ансамблі та окремі об'єкти міської і сільської архітектури [163, 365].

На українсько-польських прикордонних територіях функціонує 76 музеїв (більше з боку польської частини – 39); 17 театрів і 108 кінотеатрів (на українській території – 11 і 47 відповідно) [90, арк.. 60]; 303 туристичні бюро (113 в українській частині); п'ять центрів туристичної інформації (чотири в польській частині); чотири ботанічні і один зоологічний (Замость) сади [364, 18].

У 2000 році в українсько-польських прикордонних областях налічувалось близько 33,1 тис. місць для ночівлі і проживання туристів. З них у польській частині (Любінське та Підкарпатське воєводства) – 17,5 тис. місць, а в українській (Львівська та Волинська області) – 15,6 тис. місць. В основному, об'єкти для розміщення туристів зосереджено в таких містах і районах, як Люблин, Пулави, Замость, Любартов в Польщі та Львів, Шацьк, Луцьк, Володимир-Волинський, Ковель в Україні [308, 217].

Якщо проаналізувати статистичні дані (на 2000 рік) щодо кількості туристів, які відвідали українсько-польські прикордонні території, то можна відзначити, що найбільше туристів відвідало польські прикордонні території – близько 364 тис. осіб, з них – 16,5 % іноземців. Українські прикордонні території відвідало близько 287 тис. осіб, з них – 10,5 % іноземців [364, 12].

Лише в межах євро регіону «Буг» знаходиться більше 3 тис. археологічних, історичних, архітектурних, релігійних та інших об'єктів [129, 244]. Добре розвинута транспортна система регіону, готельний комплекс, що активно розбудовується, можуть слугувати основою для створення тут тристоронньої культурно-туристичної територіальної системи, в межах якої можуть розвиватися й інші види туризму: сільський, екологічний, спортивно-оздоровчий.

За таких обставин зростає необхідність забезпечення кваліфікованими фахівцями для розвитку туристичної галузі та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування, на яких покладено повноваження з вирішення питань у сфері державного управління туризмом, підготовка менеджерів, екскурсоводів, гідів-перекладачів та інших фахівців сфери послуг. Лише високий рівень підготовки спеціалістів може забезпечити належну конкурентоспроможність українського туристичного продукту на міжнародному ринку туристичних послуг [309, 127 – 129].

Як стверджує Н. Коніщева, рівень підготовки фахівців у сфері туризму ще не завжди відповідає потребам ринку. В проекті Концепції Державної цільової програми розвитку туризму і курортів на 2011 – 2015 рр. зазначено:

«...вирішення стратегічних завдань сфери туризму та курортів України потребує суттєвого вдосконалення існуючої системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для підприємств, установ і закладів сфери туризму ...». Усвідомлення значущості кадрового забезпечення, як пріоритетного чинника розвитку туристичної сфери на всіх рівнях управління здійснюється лише на сучасному етапі внаслідок загострення протиріч між потребами динамічного розвитку цієї галузі в умовах фінансово-економічної кризи та тенденціями ринку освітніх послуг у результаті їх невідповідності за кількісними та якісними показниками. Система освіти, внаслідок багатьох причин, не готує фахівців, які здатні вирішувати нові завдання розвитку туристичної індустрії на сучасному технологічному рівні [219, 158 – 159].

Не дивлячись на те, що у останні роки суттєво збільшилася кількість навчальних закладів з підготовки кадрів для туристичної сфери, потреби туристичного ринку у фахівцях забезпечуються в Україні лише на 55%, а гідів-супровідників та перекладачів на 70%. При цьому, випускники туристичних спеціальностей не завжди можуть знайти роботу, яка б їх задовольняла. На думку Н. Коніщевої, це зумовлено тим, що студенти та навчальні заклади зорієнтовані, головним чином, на вищу освіту як більш престижну, а на туристичному ринку 80% працівників обслуговуючого персоналу виконують обов'язки на рівні середньої ланки [219, 159]. Це є однією із найбільших проблем українського кадрового ринку туристичних послуг.

Тому важливим заходом підвищення ефективності туристичної діяльності є організація професійної підготовки, підвищення кваліфікації, а також перепідготовка кадрів, які працюють у сфері туризму, що має поєднуватися в систему професійного і посадового зростання та реалізуватися у вигляді принципів кар'єрного просування. Для цього необхідно до Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на 2011 – 2015 рр. внести окремий розділ «Підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрів» з обов'язковим виділенням бюджетних коштів для його реалізації. Органи

місцевого самоврядування під час розробки місцевих програм розвитку туризму мають передбачити кошти відповідних бюджетів для підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування, на яких покладено повноваження у сфері туризму. Для реалізації такої пропозиції необхідно впроваджувати систему обов'язкового підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування з використанням різних форм навчання, запроваджувати заходи щодо заохочення їх зацікавленості в систематичній професійній підготовці [219, 164]. Як наслідок, забезпечення сфери туризму кваліфікованими, високопрофесійними кадрами суттєво підвищить якість обслуговування туристів та створить передумови для збільшення туристичного потоку в Україну, поліпшить туристичний імідж держави.

Сьогодні існують істотні відмінності в туристичному взаємовідвідуванні між українсько-польськими прикордонними територіями. З польських прикордонних регіонів до українських приїжджає більше туристів, ніж з українських до польських. На нашу думку, це пов'язано з такими чинниками, як різниця в економічному розвитку Польщі та України – вищим рівнем заробітної платні в Польщі; вступ Польщі до ЄС – уведення візового режиму для громадян України, які перетинають українсько-польський кордон [148] та інші.

Наприклад, Люблінське воєводство Польщі, що формує польську частину транскордонного об'єднання єврорегіону «Буг», у 2004 році відвідали 1,2 млн. іноземних туристів, найбільша частка у цій цифрі припадає на долю українців (520 тис.) [360, 273]. Серед українських туристів найбільш мотивованою причиною подорожі, згідно статистики, були «шоп-тури». До того ж, кількість туристів, які відвідали Люблінське воєводство з метою закупівлі, була найвищою порівняно з іншими воєводствами Польщі. Частка українців, які приїхали відвідати родичів і знайомих, становила лише 17 % [390].

На туристичну активність в українсько-польському транскордонному регіоні, як і на туризм в цілому впливають численні фактори. Наприклад,

фінансово-економічна криза 2008 року вкрай негативно позначилася на динаміці туристичного руху. Статистика є тому підтвердженням: якщо у 2005 – 2008 роках кількість туристів обслужених суб'єктами туристичної діяльності в Україні зростає з 1,83 до 3,04 млн. чол., тобто 67 %, то за 2008 – 2010 роки вона зменшилася до 2,28 млн. чол. (на 25%) [218, 267].

Періодом найбільшого сплеску туристичної активності в польсько-українському транскордонному регіоні стало проведення матчів футбольного чемпіонату «Євро – 2012», що проходили на Україні та у Польщі в період з 9 червня по 1 липня 2012 року. За оцінками експертів Україна у цей період прийняла близько одного мільйона уболівальників [271]. В зв'язку з футбольним чемпіонатом на кошти інвесторів в Україні було переоснащено існуючі і збудовано нові готелі [248, 6 – 7]. Загалом розвиток туризму в рамках підготовки до «Євро – 2012» сприяв реалізації Програми транскордонного співробітництва Польща – Білорусь – Україна на 2007 – 2013 роки та Польсько-української стратегії транскордонного співробітництва на 2007 – 2015 роки.

Серед пріоритетів останньої – підтримка розвитку туризму та охорона культурної спадщини. Суттєвою перевагою українсько-польського транскордонного регіону є його туристична привабливість. Передбачається, що в майбутньому туристичний сектор стане однією із несучих підвалин регіональної економіки. Створення спільного туристичного асортименту, що охоплює різні форми туризму і рекреації, обумовить можливість активізації місцевих підприємців і органів самоврядування, а також дозволить здійснити ряд заходів наукового, навчально-освітнього і маркетингового характеру [163, 365].

Польсько-український транскордонний регіон, як уже зазначалося вище, відзначається високим туристичним потенціалом, однак, слід визнати і те, що його можливості до кінця не вивчені і не задіяні. Зіставлення та вивчення основних переваг польсько-українського транскордонного туристичного регіону дозволить створити виняткову інтегровану туристичну пропозицію і

пропагувати її як у Європі, так і в світі. Окрім того, будуть розвиватися і вдосконалюватися спільні туристичні продукти [277, 144].

На думку експертів, у найближчій перспективі туристична галузь, наприклад, у Карпатському регіоні може очікувати помітне поживлення. Як не парадоксально, це пов'язано із зниженням доходів людей, що спонукає від переорієнтації із відпочинку багатого і вище середнього класу до середнього і нижче середнього. А саме ця категорія є основою нового європейського туристичного бренду «Карпати», який передбачає проживання у сільських садибах, готелях, економ-мотелях, що можуть забезпечувати відпочинок за принципом «гідна якість – низькі ціни». На думку експертів, саме відносно дешеві трьохзіркові готелі стратегічно визначають туризм. За оцінками експертів сучасний сезонний потенціал туристичного бренду «Карпати» в контексті розвитку туристичної галузі в країнах ЦСЄ складає близько десяти мільйонів чоловік [190, 461].

У рамках українсько-польського співробітництва на прикордонних територіях особлива увага зосереджена на питаннях розвитку *сільського зеленого та екологічного туризму*. За визначенням Всесвітньої туристичної організації (ВТО), саме сільський зелений туризм є одним із секторів туристичної індустрії, що динамічно зростає. Згідно офіційної статистики ВТО «зелені подорожі» сьогодні становлять від 7 до 20 % у загальному обсязі туристичних поїздок [155, 142].

Членство Польщі у ЄС призвело до змін засад транскордонного співробітництва, які полягають, зокрема, у розширенні доступу до фінансів Європейської комісії. Особливо слід відзначити можливість отримання польськими воєводствами (зокрема Люблінським, яке входить до єврорегіону «Буг») фінансових ресурсів для підвищення рівня соціально-економічного розвитку, для реалізації різноманітних проектів у тому числі у туристичній сфері [84, арк.. 34]. Волинська область, як учасниця єврорегіону «Буг», бере участь у таких програмах та проектах як INTERREG, PHARE, TACIS CBC, що реалізуються за участю структур ЄС [233, 415].

Розвиток сільського зеленого туризму в Україні, як один із напрямків відродження села, підтримується спеціальними європейськими програмами, серед яких найбільш вагомими є TACIS, Міжнародного фонду «Відродження», фонду «Євразія», Європейської федерації сільського зеленого туризму «Єврожітс», Європейської комісії, а також програми за підтримки урядів США, Канади, Польщі, Великої Британії [114, 14 – 17].

У єврорегіоні «Буг» розвиткові туризму в цілому, а також його складовій частині – агротуризму, сприяють природні умови і різноманітність ландшафтів, невисокий рівень урбанізації, низький рівень забруднення довкілля, багата культурна спадщина, гостинність [144, 244 – 246]. Координаторами і стимуляторами розвитку сільського туризму в Люблінському воєводстві є Люблінська спілка агротуристичних товариств із центром у Войцехові [32, арк.. 151]. Спілка організовує навчальні тренінги для місцевих агротуристичних господарств, організовують конкурси, метою яких є пошук і презентація нових послуг, специфічних для місцевості євро регіону [43, арк.. 21; 81, арк.. 36]. Люблінська спілка стала ініціатором створення інтернетної системи інформації та бронювання господарств для сільського туризму [32, арк. 96]. Розвиток агротуризму у Люблінському воєводстві призвів до позитивних зрушень структурі зайнятості сільського населення, зростання доходів. Ці позитивні приклади розвитку агротуризму у польській частині єврорегіону «Буг» сприяли пробудженню інтересу до такого ж виду туризму в українській частині. Зокрема за фінансової підтримки програми PHARE із метою популяризації агротуризму серед жителів Волинської області було реалізовано проект «Проведення семінарів-тренінгів із питань сільського зеленого туризму на Волині» [360, 405 – 408]. Як результат – зростання інтересу, поява агрофірм, переважно сімейного типу. Напрацювання цього малого проекту в подальшому були використані для розширення транскордонної туристичної співпраці. Зокрема, на його основі було підготовлено спільний проект «Розвиток агротуризму в єврорегіоні «Буг»», який був підтриманий програмою PHARE та

реалізовувався польською стороною в партнерстві з громадським об'єднанням «Волинські перспективи» [223, 416; 31, арк.. 17].

Агротуризм розвиваючись в єврорегіоні «Буг», привів до очевидних позитивних зрушень по обидва боки кордону: збільшилася кількість робочих місць на селі, загальмувався відтік молоді до міста, з'явилося альтернативне джерело доходів для сільських господарств. І саме цей приклад, якнайкраще ілюструє ефективність польсько-української взаємодії у транскордонному регіоні та важливість запозичення Україною досвіду сусідньої держави.

Однак, динаміку сільського зеленого туризму можна прослідкували лише в загальних рисах, оскільки матеріали первинної статистичної звітності відсутні і діяльність цих закладів ніким не обліковується [291, 186]. Згідно даних, оприлюднених експертами Львівського Центру сприяння розвитку сільського зеленого туризму, станом на 2002 – 2004 роки на Львівщині функціонували близько 300 агросадиб, з-поміж яких менше 10 % зареєстровані як приватні підприємці. На Івано-Франківщині кількість агросадиб сягає близько 400 [197, 38 – 43].

У межах Карпатського регіону мережа агрорекреаційних садиб поширена сегментарно, понад 90% з них локалізовано в територіальних межах туристично найпопулярніших курортних територіально-рекреаційних систем регіону: Славської, Східницько-Трускавецької, Ворохтинсько-Яремчанської, Вижницької, Косівської й Рахівської [155, 143]. За даними Ю. Зінька, кількість «сільських» туристів із розрахунку на одну оселю тут щороку коливається від кількох десятків до кількох сотень із тривалістю перебування від 2-3 днів до двох тижнів, а прибуток агрорекреаційних садиб коливається від 1 до 18 тис. грн. на рік [197, 39].

Проблема розвитку сільського зеленого туризму в Україні особливої актуальності набула в останнє десятиліття. Цей вид туризму має надзвичайно позитивний вплив на економіку та екологію України за рахунок використання наявного приватного житлового фонду, зайнятості сільського населення, що в свою чергу веде до зростання доходів та підвищення життєвого рівня сільських

жителів. Сільський туризм, при умові зростання, може стати джерелом поповнення місцевих бюджетів, при цьому, дана галузь не вимагає значних інвестицій. Як свідчить європейський досвід, саме завдяки використанню такої форми відпочинку багато країн Західної Європи зробили великий крок у розвитку економіки сільської місцевості [314, 123].

До основних проблем розвитку в галузі туризму у прикордонних областях України (Львівська та Волинська), які прилягають до Польщі, належать низький рівень розвитку туристичної інфраструктури та брак коштів на підприємницькі ініціативи. Чимало туристично атракційних сіл залишається поза увагою відпочиваючих через нестачу інформації. Існує також проблема транспортної доступності гірських та віддалених сіл. Із точки зору розвитку інфраструктури найбільш привабливими для туристів є села з більшою кількістю населення та які розташовані вздовж залізниць, або недалеко від шосейних доріг [213, 259]. Серед факторів негативного впливу на розвиток сільського зеленого туризму є низький рівень поінформованості сільського населення та місцевих органів влади про сільський туризм, відсутність інформаційної підтримки та реклами, відсутність законодавчо визначених прав та обов'язків усіх учасників туристичного ринку [221, 209].

На підвалині українсько-польського ТКС з'явився ще один із популярних видів обміну – оздоровчо-спортивний туризм. Ця унікальна складова туризму з'явилася на добровільних засадах, самоініціативах аматорів. Його координацію взяли на себе Міжнародна туристично-спортивна спілка (МТСС з 1990 року) та Міжнародна федерація спортивного туризму (ЄТП з 1997 року) [82, арк.. 63]. В межах українсько-польського прикордоння він здійснюється на договірній основі між органами місцевого самоврядування і включає: спортивні походи, чемпіонати, змагання з різних видів спорту, екскурсії [314, 124].

В українському прикордонному регіоні важливими об'єктами для співпраці та інвестування є готелі і мотелі, нові реконструйовані бази відпочинку, туристичні комплекси гірськолижної спеціалізації, історико-

культурні споруди, які передбачається адаптувати для нічліжно-рекреаційних потреб, а також значний спектр рекреаційно-розважальних закладів.

Перспективними на польському і українському туристичних ринках є такі різновиди туристичних продуктів: оздоровчий, гірськолижний, відпочинковий, сільський і екологічний туризм. Кожний із цих видів туризму передбачає розбудову відповідної інфраструктури. Співробітництво на українсько-польських прикордонних територіях здійснюється також шляхом науково-пізнавальних, культурних та етнокультурних турів.

Перспективи розвитку українсько-польського транскордонного співробітництва у галузі туризму можуть виявитись успішними, особливо в районах з найвищим потенціалом для розвитку рекреаційного, екологічного та краєзнавчого туризму.

Інвентаризація туристичної інфраструктури українського прикордонного регіону характеризується розвинутим оздоровчо-відпочинковим комплексом, потужною гірськолижною базою та різноманітним спектром форм туризму (культурологічний, релігійний, екологічний тощо). Маркетингові дослідження туристичного руху у регіоні засвідчили стали тенденцію до зростання в останні роки кількості оздоровлених, обслуговуваних внутрішніх та іноземних туристів та зростання обсягів послуг.

Транскордонне співробітництво на українсько-польських прикордонних територіях у галузі туризму сприятиме підвищенню іміджу цих прикордонних регіонів; поглибленню безпосереднього партнерства між туристичними підприємствами та організаціями як прикордонних регіонів, так і країни в цілому; вивченню і впровадженню досвіду інших держав для регіонального регулювання та стимулювання галузі; налагодженню контактів з іноземними представництвами, громадськими організаціями тощо.

Налагодження зв'язків та співпраці у сфері туризму між Україною та РП на основі сучасної національної законодавчої бази повинно стати, поряд з іншими, пріоритетним напрямком співробітництва у гуманітарній сфері. Найбільшим бар'єром у туристичній сфері сьогодні є візовий режим для

українців, що обмежує частоту в'їздів у Республіку Польща та кількість туристів.

На сучасному етапі Україна активно здійснює співпрацю з Республікою Польща у сфері туризму, а це, у свою чергу, сприяє реалізації євроінтеграційної політики нашої держави. Переймаючи і творчо застосовуючи польський досвід сусідів Україна не лише скорочує свій шлях до Європи, але й стає відкритішою та зрозумілішою світу. Тому, дослідження ролі і значення всіх факторів на цьому шляху, включаючи туризм, не втрачає своєї актуальності. Спільний розвиток туристичної галузі України та Республіки Польща сприяє стабільному економічному і соціально-культурному розвитку регіону. Подолання проблем, узгодження законодавства у сфері туризму забезпечує ефективне функціонування туристично-рекреаційних комплексів обох країн, сприяє зближенню сусідніх народів.

4.2. Проблеми узгодження трактування спільної історії, опіки над місцями національної пам'яті та еволюція суспільних стереотипів у свідомості українців та поляків

Системні трансформації останніх десятиліть докорінно змінили акценти у підходах до розуміння та вивчення історичної минувшини у країнах, що були тісно пов'язані спільним комуністичним минулим. То ж, на повістці денній новопосталих Польщі та України особливої актуальності набули питання вивчення спільної історії держав і націй, формування спільної колективної пам'яті, конструювання нових схем національної ідентичності. Доказом особливої значимості історичної пам'яті слугує факт прийняття міжнародним об'єднанням грантодавців постанови про виділення 1 млн. євро на реалізацію впродовж трьох років науково-дослідницького проекту «Війни пам'яті». Очолити його запросили відомого західного ученого Олександра Еткінда. Йдеться про дослідження культурного ландшафту в контексті «війн пам'яті» між трьома державами – Росією, Україною і Польщею. Це показовий і навіть

знаменний момент як для України, так і для тих, хто займається питаннями «соціальної пам'яті», «історичної» або «державної політики пам'яті» [334, 303 – 304].

Як зазначає С. Троян, надзвичайно важливим є відхід від межі взаємодії і протистояння різних народів, культур чи цивілізацій, у бік концепції співпраці, наведення мостів єднання і порозуміння у такій складній і суперечливій царині соціальної пам'яті й історичної свідомості українців і поляків. Вагу істориків – як окремих науковців, так і академічних спільнот і спеціальних інституцій – у цьому процесі важко переоцінити [334, 304].

Соціальна пам'ять – це рух інформації в соціальному часі, досвід поколінь, світогляд розповсюджений між достатньою кількістю людей таким чином, що може бути збереженим і відтвореним. Соціальну пам'ять слід розуміти, як спосіб діяльності і спілкування, вона виступає обов'язковою умовою існування суспільства і базується на акумуляції, збереженні і трансляції соціально-значущої інформації [235, 200 – 202]. Тісно пов'язаними між собою складовими соціальної пам'яті виступають історична, колективна та національна пам'ять. На думку російських дослідників І. Савельєвої та А. Полетаєва, «історична пам'ять» – це новий конструкт в ідеологічному арсеналі сучасного суспільства, свідченням чого може бути використання в одній зв'язці концепту «історична пам'ять» та «політика пам'яті» [293, 490]. Відповідно, під політикою пам'яті ми маємо на увазі процес творення або конструювання співзвучних настроям епохи і певних політичних і владних сил образів історичного минулого [334, 304 – 305].

Слід визнати, що на момент постановня незалежних Польщі та України рівень патріотизму був досить низьким. Історичні пам'ятні місця, які мали б стати фундаментом формування нової ідентичності чи національної спільноти, або замовчувалися, або взагалі були невідомі. Така, фактична, відсутність національної колективної пам'яті – пов'язана з радянським етапом історичного розвитку. Тому логічно, що в національному середовищі як українців, так і поляків розвивалося сильне, іноді, навіть, гіпертрофоване прагнення дати

відповіді на багато складних питань історичного минулого, у багато чому спільного для українців та поляків.

Адже, українців та поляків поєднувало в минулому багато спільних сторінок історії і не завжди найкращі міжнаціональні взаємини. Відомо, що тривалий період обидва народи перебували в складі одних і тих самих держав: Першої та Другої Речі Посполитої, Австро-Угорської та Російської імперій. Українці та поляки зазнали жорстокого міжнаціонального протистояння в роки Другої світової війни, випробували на собі будівництво соціалізму, складнощі тоталітаризму, кризу розпаду комуністичної системи, пошук нової моделі постсоціалістичного розвитку.

Тому, наукова та політична еліта новопосталих незалежних Польщі та України взяли на себе відповідальну, доволі складну і надзвичайно важливу місію узгодити питання трактування спільної історії та налагодження між сусідніми націями добросусідських відносин, міжнаціонального порозуміння та примирення. Показовим стало і те, що місцем зустрічей істориків та політиків найчастіше стають прикордонні території України та Польщі.

Як з'ясувалося, особливо гостро в суспільній свідомості двох сусідніх націй стояли взаємні претензії та звинувачення, пов'язані з протистоянням українців та поляків в роки Другої світової війни, сумнозвісні події акції «Вісла». Оскільки дані історичні факти були відносно недалекокими з точки зору часової віддаленості, а також існували живі свідки та учасники цих подій в обох країнах, то саме цим історичним подіям судилося стати каменем дотику істориків і суспільств загалом, у плані національної пам'яті та примирення. Суспільного резонансу додавала гострота протікання конфлікту та численні жертви з обох сторін.

На державному рівні здійснювалися спроби згладити гострі кути міжнаціональних суперечок. Зокрема, було підписано польсько-українську декларацію «До порозуміння і єднання», організовувалися на державному рівні відзначення історичних дат, вшанування пам'ятних річниць та видатних осіб

обох народів, ініційовано конференції істориків, які мали узгодити погляди українців та поляків на події Другої світової війни та повоєнні роки.

Саме прикордонні регіони Республіки Польща та України стали місцем проведення спільних наукових конференцій, як терени, де мали місце складні події спільної минувшини. Висловивши свої бачення, вчені України та Польщі дали оцінку сучасному стану досліджень спільної історії та наголосили на необхідності проведення колективних досліджень, обміну матеріалами та документами, науковою літературою, узгодження трактування спільних історичних сторінок. Було затверджено план подальшої співпраці, створено редакційну комісію для публікації напрацьованих матеріалів. Упродовж 1996 – 2001 років відбулося 10 семінарів, що по чергово проходили у Варшаві та Луцьку [260, 104 – 105].

Аналіз наукових та суспільних дискусій свідчить про очевидний розлом, який доволі важко подолати з точки зору політики пам'яті різних держав. Адже, мова йде, передовсім, про різне тлумачення в Україні та Республіці Польща, тих або інших дій у певних історичних умовах, спрямованих на вирішення відповідних національних і державних цілей. Звідси і різне сприйняття, міфологізація і, навіть, демонізація багатьох історичних осіб. Одні із них боролися за українські (Степан Бандера, Роман Шухевич, Симон Петлюра), інші за польські (Роман Дмовський, Юзеф Пілсудський) національні інтереси. Отже, ми стикаємося з різними оцінками одних і тих же дій, тобто різні наративи відповідних історичних подій. Одна оцінка – з точки зору національно-визвольної боротьби народу за свою незалежність, інша – з позицій захисту інтересів держави, в рамках якої ведеться ця боротьба. Серед таких подій, наприклад, українсько-польська війна 1918 – 1919 рр., «волинська різня», депортації 1944 – 1946 рр. та ін. Знайти у цих питаннях взаєморозуміння, вкрай складно, а ще частіше просто неможливо [334, 305 – 307].

Проблема українсько-польського протистояння в роки Другої світової війни – це, однак, не лише проблема тиражів історичних видань, статей чи дій

окремих груп ворогів справжнього примирення. Є ще сучасний, так би мовити, правовий і медійний контекст. З початку XXI століття у Польщі, так як в інших країнах – Чехії, Литві, Румунії, проходить процес розрахунків з історичним минулим, держава пробує дати оцінку злочинам, які мали місце в історії, але з політичних причин не переслідувалися.

Як показує досвід організації у Польщі та Україні міжнародних історичних семінарів «Польща – Україна. Важкі питання», безпосередні учасники сумнозвісних подій про проблему польсько-українського протистояння не можуть об'єктивно судити, причому як поляки, так і українці. Зокрема, поляки, в більшості тому, що попри найновіші публікації сповідують «єдино праведну» версію причин та перебігу подій, в якій є, звичайно, багато ідеалізованого власного образу, багато про вплив вчення Д. Донцова, колабораціонізм українців з німцями, зоологічну ворожість українців до поляків тощо. Натомість нема багатьох елементів, які показують приблизну правду про події найстрашнішої з воєн. Не можуть висунути свої аргументи також воїни УПА і члени ОУН тому, що більшість з тих, які керували рухом, не пережили другої «зустрічі» з комуністичним апаратом репресій, тобто загинула. До того ж після років звинувачень у всіх можливих гріхах з боку як радянської, так і польської пропаганди, невирішеність до сьогодні в Українській державі проблеми статусу ветеранів УПА, дослідження українсько-польських відносин не є для середовища ветеранів УПА першочерговим питанням [318, 350].

Різниця в поглядах на минувшину, складність в узгодженні історичних фактів, високий рівень зацікавленості обох суспільств питаннями міжнаціонального примирення стали великою відповідальністю для українських та польських істориків під час наукових семінарів. Їх реальним втіленням стала публікація восьми томів «Україна – Польща: важкі питання», котрі містять доповіді, матеріали дискусій, протоколи узгоджень і розбіжностей, а також хронологію подій на Волині та Галичині у 1939 – 1945 роках. Опубліковані матеріали заповнюють прогалини в історії українсько-польських відносин періоду Другої світової війни і стали цінними для

підготовки істориків, політологів, правознавців, соціологів, фахівців з міжнародних відносин. Окрім того, семінари сприяли формуванню групи молодих українських та польських істориків, зацікавлених у дослідженні польсько-українських взаємин у ХХ столітті [214, 3 – 8].

Зазначимо, що на червень 2011 року планувалося прийняття Верховною Радою України та польським Сеймом спільної заяви щодо подій українсько-польського протистояння часів Другої світової війни та прийняття ухвали «Про встановлення Дня пам'яті і примирення українців та поляків». Однак, через розходження сторін стосовно тексту ухвали її остаточне узгодження було перенесено на осінь 2011 року [278]. Парламентські вибори, які відбулися в Республіці Польща 9 жовтня 2011 року, відклали повернення до доопрацювання ухвали [318, 351].

Слід визнати, що на шляху українсько-польського порозуміння, узгодження та трактування спільних сторінок історії зроблено чимало успішних кроків. Однак, остаточного підсумку в цьому важливому для обох народів питанні ще не зроблено. Є усі підстави для сподівань, що в недалекому майбутньому обидві сторони знайдуть можливості виробити та узгодити таке рішення цієї важливої проблеми, яке влаштує обидві сторони. Представники суспільної наукової еліти обох країн зробили величезний вклад у налагодження, розширення, покращення українсько-польських відносин. Будучи взірцем та орієнтиром для широких суспільних верств представники освіти та науки взяли на себе одне із найскладніших завдань гуманітарної сфери – згладити гострі кути українсько-польських взаємин.

Місця національної пам'яті українців та поляків є одним із критеріїв підтримки нерозривного духовного зв'язку поколінь, свого роду ланками ланцюга історичного розвитку. Відповідно, втрата культурних цінностей, відрив їх від народів, мають негативні наслідки для їх цілісного та повноцінного національно-культурного розвитку. В цьому сенсі важливою складовою українсько-польських міжнаціональних відносин є опіка над місцями національної пам'яті, особливо цвинтарями жертв війни та політичних

репресій. Українсько-польське прикордоння, яке досліджується у дисертації є місцем особливого скупчення таких місць: могил українців у Польщі та польських цвинтарів на Україні, що в силу численних трагічних подій ХХ століття рясними скупченнями з'явилися та примножилися на українсько-польському порубіжжі.

Відомо, що у 1994 році було підписано Міжурядову угоду про охорону місць пам'яті і поховань жертв війни та політичних репресій [30, арк.. 27]. Проте, дана угода, по суті, була реалізована лише частково. Завдяки старанням президентів двох сусідніх країн було відкрито цвинтар польських офіцерів у Харкові та пам'ятник жертвам польсько-українського протистояння на Волині. Однак, значно складніше вирішувалося питання з похованням Орлят львівських на Личаківському цвинтарі Львова. Дана проблема, свого часу, досить загострила українсько-польські відносини, оскільки проблема міжнаціональних протиріч періоду ХХ століття досить гостро стояла у двосторонніх відносинах і не була на цей час остаточно узгоджена щодо історичного трактування [198, 169 – 170].

В 1988 році було створено культурно-освітнє товариство поляків в Україні (далі КОТУП), серед головних завдань якого став захист польських історичних пам'яток в Україні [193, 671]. Практично одразу виникають й розбіжності в середовищі самих поляків – між Спілкою поляків України, Польським товариством Львівської землі та Федерацією поляків в Україні – з приводу відновлення за допомогою польського уряду низки історичних пам'яток, зокрема, Цвинтаря Орлят у Львові. Українське населення теж досить гостро сприйняло відновлення польських історичних пантеонів на українській території, сприймаючи це як претензії поляків повернутися на «кресові землі» [314, 81].

Практично, упродовж десятиліття відбувалися складні польсько-українські переговори, які демонстрували діаметрально протилежне бачення сторін ситуації щодо реконструкції та відкриття цвинтаря. Врешті намітився прогрес у розв'язанні проблеми, 3 серпня 2000 року у Варшаві був підписаний

черговий «Протокол українсько-польських переговорів відносно завершення відновлення польських військових поховань 1918 – 1919 років на Личаківському цвинтарі», підписи під яким поставили заступник міністра закордонних справ України П. Сардачук та секретар ради охорони пам'яті боротьби і мучеництва Анджей Пшевозняк [167, 47]. Але на варшавській зустрічі львів'яни не погодилися з низкою пунктів, які були в документі. 8 серпня 2000 року у Львові відбулося засідання комісії у справах військових поховань, яка прийняла рішення, що положення варшавського протоколу не відповідають українському законодавству [314, 85]. Власне, абсурдність окресленої ситуації, не потребує коментарів. Проблема Личаківського цвинтаря черговий раз зайшла у глухий кут.

Польсько-українські суперечки з приводу цвинтаря і його символіки тривали і на початку XXI століття. І, на нашу думку, тільки завдяки підтримці, наданій польським урядом українській опозиції під час «Помаранчевої революції» 2004 року протиріччя з цього приводу вдалося згладити. Кроком до відкриття меморіалу орлят стало підписання Міждержавного протоколу 6 червня 2005 року за підсумками зустрічі у Варшаві державного секретаря України О. Зінченка та голови Бюро національної безпеки Республіки Польща Є. Бара. Варшавським протоколом передбачено, що впродовж 2005 – 2007 років, відповідно до «Угоди між Урядом України й Урядом Республіки Польща про збереження місць пам'яті та поховання жертв війни та політичних репресій» від 21 березня 1994 року, Державна міжвідомча комісія у справах увічнення пам'яті жертв війни і політичних репресій (секретар В. Казакевич) і Рада охорони пам'яті боротьби та мучеництва (секретар А. Пшевознік) впорядкують за кошти національних бюджетів по 44 об'єкти на території сусідньої держави [267].

Нарешті, 24 червня 2005 року, за участю президентів Польщі та України, на Личаківському цвинтарі були відкриті меморіал загиблим воїнам Української Галицької Армії та «Меморіал орлят». Питання «Цвинтару орлят» – лише один із багатьох символів спільної українсько-польської історії.

Більшість політиків та істориків сходяться на тому, що успішне вирішення цієї проблеми – це знаковий в українсько-польському геополітичному рубежі альянс [126, 205].(Див. Додатки Ж, З)

Не кращим чином виглядала ситуація з українським похованнями у Польщі. В період комуністичної влади тут було знищено цілі кладовища та окремі могили українців, на яких була національна символіка. Протягом багатьох повоєнних років представники української меншини навіть не могли мріяти про встановлення пам'ятників. Якщо десь з'являвся обеліск чи таблиця, наприклад, на пошану жертв операції «Вісла», то вони трактувались як нелегальні. Встановлення на могилі таблиці із написом «Тут похований воїн УПА» – розцінювалось як порушення законодавства [151].

З 1989 року розпочинається процес відновлення таких могил силами українських національних громад Польщі. І символічним стало те, що саме на прикордонних з Україною польських землях започатковується процес відновлення українських могил. Зокрема, першими було відновлено пам'ятники у Пікуличах, що поблизу Перемишля. Щоправда, цей процес був досить складним. Постійні суперечки точилися навколо поховань та таблиць на згаданому військовому цвинтарі Січових Стрільців в Пікуличах. В 2000 році там було перепоховано 47 українців, воїнів УПА, яких було ексгумовано з сіл Бірча та Лішня, що біля м. Сянок.

У 2006 році в селі Павлокома у присутності президентів Польщі та України було урочисто відкрито пам'ятник, який став символом польсько-українського поєднання. У 1945 році підрозділ Армії Крайової замордував 365 українських мешканців цього села нібито у відповідь за убивство 11 поляків. (Див. Додаток И). Протягом кількох років тривали суперечки довкола питання можливості установаження такого пам'ятника та напису, який там може бути вміщено. Вирішення питання тривалий час блокували мешканці села. погодились вони лише тоді, коли А. Пшевознік пообіцяв їм допомогу у встановленні хреста в пам'ять за убитими поляками [151].

Відновлення національних цвинтарів на теренах Польщі та України здійснювалося впродовж двох останніх десятиліть головним чином силами представників національних меншин, молодіжних та волонтерських організацій. Слід визнати, що Республіка Польща, у порівнянні з Україною, здійснювала значно краще фінансування відновлювальних робіт, про що свідчать численні архівні документи представлені у фонді «Громадське об'єднання «Польська громада». Польська культурна спадщина поза межами країни» [42 – 62]. У фонді міститься 126 справ, 118 із яких – зібрання документів, щодо пошуків, відновлення та впорядкування польських цвинтарів на території західних областей України.

Як свідчать архівні документи Республіка Польща через національні та волонтерські організації у період з 1996 по 2007 рік збрала повні дані про цивільні та військові польські цвинтарі на території Західної України, уклала детальні реєстри із фотографіями надгробних плит, здійснила впорядкування місць національної пам'яті. Фінансування здійснювалося, як державою, так і на кошти добровільних пожертв, що збиралися громадськими та національними організаціями поляків [52, арк.. 1 – 2]. Зокрема, документи згаданого фонду містять детальні реєстри, які включають схеми польських цвинтарів (Див. Додатки I, Ї), фото надгробків, копії надписів на польських похованнях, опис стану могил на момент впорядкувальних робіт (Див. Додатки Й, К). Так, наприклад, 6 архівних справ стосується м. Дрогобича [42– 47], 4 – м. Збаражу [49 – 52], 6 – м. Борислава [53 – 58], 1 – м. Надвірної [60] і т.д.

Такі ж детальні реєстри є по Тернопільській області, зокрема по м. Чортків [61], м. Кременець [48], м. Збараж [49]. Документи свідчать, що при дослідженні та впорядкуванні польських цвинтарів на Україні польська сторона мала чітко розроблену схему і послідовно її дотримувалася. Наприклад, польські цвинтарі міст Кременеця і Збаража описувалися у 1996 та 1997 роках відповідно, а Чорткова у 2001 – 2002 роках.

Аналогічні реєстри зберігаються у Архів актів нових, що у Варшаві по Львівській, Івано-Франківській, Волинській областях. Аналіз матеріалів

свідчить, що найбільша кількість польських поховань на території, наприклад Львівської області, зосереджена у Самборі, Дрогобичі, Стрию, Львові. До прикладу, згідно реєстру у м. Самборі виявлено і впорядковано 120 польських могил міжвоєнного періоду та періоду Другої світової війни [61, арк.. 16].

Громадські осередки польської національної меншини на західній Україні активно долучилися до справи впорядкування та опіки польських цвинтарів на території держави. Зокрема, Товариство опіки над військовими похованнями на чолі з Я. Франчуком, що утворилося при Товаристві польської культури Львівщини взяло на себе утримання в упорядкованому стані львівського Цвинтаря Орлят. Польське культурно-освітнє товариство «Злагода» м.Борислава взяло під опіку місцевий меморіал [165, 145 – 146]. Упорядкування польських кладовищ стало одним із першочергових завдань у роботі Дрогобицького польського культурно-освітнього товариства «Відродження».

Перелік прикладів опіки над польськими цвинтарями у транскордонному регіоні можна продовжувати: любешівський осередок польської спільноти, що на Волині, ініціював у 1993 році звернення до польської громадської організації «Охорона польських могил» («Straż Mogił Polskich») для сприяння останньої у встановленні пам'ятних знаків на Любешівщині [11, арк.. 1]. Відповідь не забарилася і вже у тому ж таки 1993 році було привезено і встановлено хрести на польському кладовищі у с. Воля Любешівська [59, арк.. 15]. Отримував любешівський осередок кошти на впорядкування цвинтарів і від польської громадської організації «Стрілець» («Strzelec») [344, 3]. З 2011 року члени цієї організації здійснили ряд поїздок на Любешівщину, де впорядкували могили на старому замиському кладовищі [344, 4].

Українські поховання у Польщі у 90-х роках ХХ століття розшукувалися та впорядковувалися, головним чином, представниками української національної меншини у РП та волонтерськими молодіжними організаціями. На відміну від Польської держави Україна не виділяла таких значних коштів на розшук та впорядкування українських цвинтарів, і, як наслідок, на

сьогоднішній день, про складення повного реєстру українських могил у Польщі говорити рано. Тим не менше, українською стороною зроблено чимало.

Серед матеріалів поточного архіву Волинської обласної державної адміністрації міститься ряд документів, які висвітлюють питання упорядкування українських місць національної пам'яті. Наприклад, станом на 31 грудня 2014 року на кошти Волинської облдержадміністрації та товариства «Холмщина», а також різноманітних релігійних організацій було проведено роботи у 19 місцях із вшанування української національної пам'яті. Зокрема, на території Люблінського воєводства впорядковано такі місця національної пам'яті українців: у м. Люблін – Кладовище вояків Української Народної Республіки; у м. Холм – Меморіальна дошка М. Грушевському на фасаді будинку, у якому він народився, пам'ятник Прем'єр-міністру УНР в екзилі 1912 – 1922 років П. Пилипчаку, меморіальна дошка князеві Данилу Галицькому – засновнику м. Холм у православному храмі Івана Богослова, меморіальна дошка до 60-ї річниці антиукраїнської акції «Вісла» - у православному храмі Івана Богослова, пам'ятний знак до 70-ї річниці масового нищення православних (українських) храмів на Холмщині та Підляшші у 1937 – 1938 роках – на подвір'ї православного храму Івана Богослова [1].

На території Холмського повіту впорядковано Українське кладовище у с.Березно, там же відкрито пам'ятний знак до 60-ї річниці акції «Вісла» поблизу православного храму Св. Володимира, відкрито музей школи с. Березно, у якому відображено історію місцевих українців. В с. Верховина відкрито пам'ятник 196-ти українцям-жертвам насильницького переселення 1945 року. На території Холмського повіту також впорядковано український цвинтар у с.Верешин [1].

Відновлювальні та впорядкувальні роботи здійснено на і на території Грубешівського повіту. Зокрема, впорядковано українські кладовища у селах Вишнів, Модринь, Ласків, Шиховичі. У с. Ліски встановлено пам'ятний знак воякам УПА, які загинули у 1946 році в бою з військами НКВС під час переселенської акції, у с. Шиховичі відкрито меморіал воякам УПА на

українському кладовищі, у с. Сагринь відкрито меморіал більше 1000 загиблим українцям (661 – особи встановлено імена) у березні 1944 року під час польсько-українського міжнаціонального конфлікту.

У с. Яблочин Влодавського повіту відкрито пам'ятний знак жертвам антиукраїнської акції «Вісла», у с. Бересть Замостського повіту відновлено українське кладовище і встановлено пам'ятний знак [1].

У 2005 році було створено українську Державну міжвідомчу комісію у справах увічнення пам'яті жертв війни і політичних репресій, яка своїм головним завданням задекларувала намір виконати на території Республіки Польща такі роботи:

- відновити, впорядкувати й облаштувати цвинтарі українських воїнів, які загинули під час польсько-більшовицької війни 1920 року чи померли в таборах для військовополонених після закінчення цієї війни у Ланьцуті, Пикуличах (Підкарпатське воєводство); Стшалково, Каліші (Велькопольське воєводство), Вадовіцах (Мальпольське воєводство), Тухолі (Куявсько-Поморське воєводство);

- впорядкувати місця поховання українців, загиблих у 1943 – 1947 роках: Бересть, Василів, Верещин, Вороновичі, Гдешин, Городиславичі, Ласків, Ліски, Мірче, Модринь, Моложів, Новосілки, Річиця, Сагринь, Смолигів, Стрільці, Турковичі, Шиховичі (Люблінське воєводство), Бахів, Березка, Володж, Гораєць, Завадка Морохівська, Заліська Воля, Карликів, Кобильниця Руська, Корманичі, Лубна, Павлокома, Пискоровичі, Середня, Скопів, Старе Село, Теплиці, Терка, Тисова, Трійчиці (Підкарпатське воєводство);

- увічнити пам'ять українців, полеглих у боях із гітлерівськими військами у 1944 – 1945 рр. на Дуклянському перевалі (Підкарпатське воєводство) [267].

Без перебільшень можна констатувати, що сьогодні у РП досить поширеною є тенденція відкриття меморіальних дощок на пошану загиблим полякам, переважно за доби трагедії на Волині. Поза сумнівом, цей складний і до кінця не досліджений епізод спільної історії ще довго стоятиме на заваді міжнаціонального порозуміння, адже в історико-політичних дискусіях часто

лунають судження про наявність двох правд – української та польської [175, 140].

Попри існуючі складнощі українсько-польського діалогу з приводу трактування спільної історії та місць національної пам'яті, все ж, слід визнати, що дві сусідні країни зуміли налагодити тісне співробітництво у справі облаштування цвинтарів та збереженні пам'ятних для обох народів місць [387, 129 – 134]. Прикладом такого позитивного співробітництва виступає транскордонна співпраця Люблінського воєводства та Волинської області у справі облаштування та збереження місць національної пам'яті. Волинська обласна влада активно ініціює саме цей вектор двосторонніх взаємин, вбачаючи у ньому запоруку міжнаціонального розуміння і примирення.

Серед позитивних прикладів українсько-польської взаємодії слід назвати і наступний факт: 26 серпня 2010 року Головою Волинської обласної державної адміністрації Б. Клімчуком, Головою Волинської обласної ради А. Грицюком – з українського боку, та Лодзьким Воєводою Й. Хелмінською і Маршалком Лодзького воєводства В. Фісяком – з польського боку було підписано Угоду про співпрацю сторін [9]. Зокрема, у Статті 1 Угоди йдеться про те, що договірні Сторони будуть підтримувати співробітництво і обмін досвідом у галузі охорони культурної спадщини, охорони національної пам'яті тощо. Прикладом успішного виконання Угоди може слугувати той факт, що станом на 2011 рік спільно українською та польською сторонами було впорядковано територію кладовища загиблих українців у с. Сагринь. Нещодавно там завершено роботи по будівництву меморіалу увіковічення пам'яті загиблих українців у 1943 – 1944 роках та роботи по благоустрою цвинтаря [3].

Ілюстрацію прикладів опіки над місцями національної пам'яті в українсько-польському транскордонному регіоні можна продовжити наступними фактами. З літа 2012 року студенти Волинської духовної семінарії долучилися до впорядкування православних кладовищ українців у Польщі, зокрема в серпні цього року, перша така експедиція була здійснена на Холмщину. Ініціатором поїздок волонтерів на кладовища сусідньої країни

виступив начальник відділу охорони культурної спадщини Луцької міськради С. Годлевський. Семінаристи працювали на православному кладовищі села Бересть нинішнього Замойського повіту Польщі і не просто впорядковували могили, а відслужували молебні за похованими українцями, більшість із яких – жертви українсько-польського конфлікту 1943 – 1944 років. Підтримав починання семінаристів і архієпископ Люблінський і Холмський Абель [250].

Упродовж 16 – 30 липня 2013 року група з двадцяти студентів IV-VI курсів і викладачів Гуманітарного факультету Українського Католицького Університету (УКУ) взяла участь у навчально-історичній експедиції на теренах Перемищини, що реалізується в рамках реформованої нещодавно академічної програми з історії УКУ. Протягом цього часу вони займалися впорядкуванням та дослідженням цвинтаря з похованими українцями. Перша організована Деканатом Гуманітарного факультету експедиція мала як навчальну, пізнавальну і дослідницьку мету, так і практичне завдання – на запрошення і пропозицію Перемишльського відділу Об'єднання українців у Польщі розпочати впорядкування греко-католицького цвинтаря у селі Гораєць на Любачівщині. Окрім декількох сотень поховань греко-католиків за 1807 – 1947 рр., у межах некрополю знаходяться братська могила замордованих польською армією українців, відкрита у 2010 році символічна могила полеглим у 1942 – 1947 рр. українцям Горайця [321]. Завершення реставраційних робіт планується на літо 2015 року.

Важливою складовою програми експедиції було налагодження контактів з українською громадою Надсяння, й зокрема Перемишльським осередком Об'єднання українців і греко-католицькими священиків Перемишльсько-Варшавської архієпархії. Голова осередку Марія Туцька та Стефан Боднар, родина якого походить з Горайця, надали діяльну практичну допомогу в організації експедиції на теренах Любачівщини, зокрема ставши медіаторами в контактах з місцевою польською державною адміністрацією.

Окрім студентів, долучаються до впорядкування українських могил у Польщі і представники влади та громадських організацій прикордоння. Наприклад, депутати Любомльської районної і сільських рад, представники окремих організацій і підприємств 24 квітня 2014 року впорядкували кладовища в селі Бусьно Холмського повіту [152].

Аналіз вище викладених фактів свідчить про важливість питань узгодження та трактування спільної історії в сучасних українсько-польських міждержавних взаєминах. А оскільки українсько-польське порубіжжя в силу історичного розвитку увібрало в себе увесь складний спектр історичної минувшини, зосереджує величезну кількість спільних історичних та культурних пам'яток, місць національної пам'яті обох народів, то його роль і значення у міждержавних взаєминах навряд чи може бути переоцінена. З урахуванням останньої обставини Україна та Республіка Польща з особливою пильністю підходять до вирішення питань опіки на місцями національної пам'яті та згладження гострих кутів історичного минулого.

Трансформаційні зміни, які відбулися в Україні на початку 90-х років ХХ століття характеризуються значними змінами становища всіх соціальних груп, розпадом старих соціальних зв'язків та формуванням нових. З підвищенням актуальності європейських інтеграційних процесів особливою увагою відзначаються транскордонні та прикордонні регіони, одним із яких виступає українсько-польське пограниччя. Для цього терену характерними є не лише вищезазначені тенденції зміни соціальної структури, але доволі специфічний і виразний уклад із характерними етносоціальним та етнополітичним розвитком, релігійними й мовними особливостями. Специфіка регіону проявляється у своєрідності етнічної самоідентифікації його мешканців, міжетнічній взаємодії між двома найбільшими етнічними спільнотами порубіжжя – українською та польською.

За тривалу історію спільного проживання на суміжних територіях українців і поляків поєднує не лише спільна, при чому, не завжди добросусідська історія, сусідні народи мають близькі і добре зрозумілі один

одному мови, споріднені культури, спільність етнічного походження, багато у чому споріднену ментальність. Тому на прикордонних територіях роль окремих людей, представників обох націй, є чи не найголовнішим, найвизначальнішим фактором сучасних добросусідських відносин, а в загальнодержавному масштабі – міждержавних стосунків.

Однак, попри сучасний досить теплий добросусідський клімат українсько-польські взаємини, на прикордонні, все ж, не позбавлені негативного впливу закоренілих суспільно-історичних та національних стереотипів, які сформувалися на попередніх етапах історичного розвитку, при попередніх поколіннях, проте досі даються взнаки. Слід разом із цим визнати, що саме крізь призму цих стереотипів досі, великою мірою, сприймається пересічний українець чи поляк, і, загалом сусідня, держава.

Звичайно, за останні десятиліття зроблено чимало важливих кроків у напрямку подолання негативного історичного спадку, а отже, і у здоланні негативних стереотипів у свідомості сусідніх народів по відношенню один до одного. Але, разом з тим, ми цілком свідомі того, що говорити про остаточне їх викорінення зарано.

Негативні стереотипи поляків в українській свідомості, як і українців у польській породжені перш за все, на нашу думку, частими міжнаціональними конфліктами, війнами, територіальними суперечками. Зокрема, негативний стереотип українця прививався переказами про Хмельниччину і гайдамаччину, підсилювався відносно свіжими подіями Другої світової війни та подіями на Волині середини 40-х років ХХ століття. А на західних теренах України образ сусіда-поляка викликає асоціації з утисками українців, коли на «східних кресах» другої Речі Посполитої закривалися українські школи, культурно-освітні заклади, руйнувалися православні церкви, нищилися селянські господарства під час пацифікації. У роки війни польське підпілля винищувало українську інтелігенцію, а нова повоєнна влада Польщі продемонструвала своє відношення до українців через акцію «Вісла» [260, 103].

В період тоталітаризму негативні стереотипи в обох народів по відношенню один до одного ще більше посилювалися через антипольську пропаганду в Україні і антиукраїнську в Польщі, зокрема шляхом фальсифікації та викривлення історії. В польській свідомості українці поставали «націоналістами» в найбільш негативному значенні цього слова, а отже, українці уявлялися найбільшими ворогами поляків і причиною усіх їх нещасть [188, 5 – 11; 167, 41]. Наприклад, за даними соціологічних опитувань станом на 1991 рік лише 9 % поляків з симпатією ставилися до українців, 38 % відчували неприязнь, а 53 % - індеферентно.

Сучасні українсько-польські стосунки, на жаль, ще не до кінця змогли здолати і відкинути усі негативні стереотипи в свідомості двох народів. Головні причини цього, на нашу думку, полягають у наступному:

- доволі важко переламати закоренілий у свідомості старшого покоління синдром упередженості, на це потрібно тривалий час, іноді, навіть, зміни поколінь;

- усталений негативний стереотип українця в Польщі підтримується різноманітними екстреміськими та націоналістичними групами і (окремими) публікаціями в пресі (щоправда, слід визнати, що їх сприйняття в польському суспільстві щораз менше). Прикладом може слугувати діяльність «кресових» організацій а Перемишлі;

- існує певна недовіра щодо доброї волі іншої сторони у зміцненні співробітництва та дружніх відносин;

- для поляків прослідковується брак економічної та культурної привабливості України. РП ніколи не розглядала Україну, як фінансового чи технологічного партнера, радше всі сподівання Польщі були спрямовані в західному напрямку;

- для польського суспільства, переважна більшість якого сповідує католицизм, православ'я та греко-католицизм, духовна ситуація на Україні є чужою і незрозумілою, а тому релігійний чинник досить потужно впливає на суспільну свідомість [314, 10 – 11].

Хоча, з іншого боку, історично Польща претендувала на роль опори християнства, а сьогодні її сприймають як посередника між західноєвропейською цивілізацією і Сходом Європи. В цьому сенсі Україна постає в свідомості поляків як держава, що захоплюється Польщею – державою західної цивілізації і добробуту [198, 159 – 160].

Щораз більше з'являється нових взаємопозитивних бачень та стереотипів. Так, наприклад, для нинішнього українця поляк асоціюється з економічними успіхами, вдалими реформами, добробутом, стабільністю. Для поляка українець – це добросовісний заробітчанин, гостинний і доброзичливий сусід, а Україна – стратегічний партнер. Помітною є тенденція до постійного зростання позитивного взаємсприйняття українцями поляків і навпаки. Зокрема, соціологічне опитування 2000 року в Україні засвідчило, що поляки є на третьому місці за прихильністю українців після росіян і білорусів [302, 7]. За період 2001 – 2010 років в Україні побільшало ти, хто сприймає Республіку Польщу як доброго сусіда, типовий поляк сприймається релігійною людиною і, водночас, підприємливою, про що також свідчать результати загальнонаціонального опитування «Сприйняття Польщі і поляків в Україні» [168, 19]. Врешті, за останні 20 років думка поляків про українців теж суттєво поліпшилася. Шаблон «західник – кривавий упашник, східняк – російський комуніст», характерний для мислення пересічного поляка півтори десятка років тому, відходить у небуття. Сьогодні Україна – це Андрій Шевченко, Віталій та Володимир Кличко, Євро – 2012, Майдан гідності.

Подолання негативних стереотипів і формування нових, більш позитивних, у свідомості сусідніх народів стосовно один одного є важливою складовою гармонійного розвитку гуманітарних взаємин. Інституційні складові гуманітарної взаємодії є досить різноплановими та багатогранними і саме цей факт сприяє духовному зближенню українців та поляків, інтеграції двох культур [314, 12].

Отже, міжлюдські взаємини в контексті українсько-польських відносин відіграють і відіграватимуть у майбутньому досить важливу роль. Саме від них

залежить успішне взаємне культурне проникнення та збагачення, гармонійний розвиток сусідніх народів, і, як наслідок, інтеграція обох суспільств в загальноєвропейський і світовий культурний простір.

Особливо гострою потребою і, від цього особливо важливим є міжнаціональне порозуміння на українсько-польських порубіжних землях, адже саме тут сформувалися і продовжують залишатися найбільш стійкими історичні стереотипи українця для поляків, і поляка для українців. Великою мірою на суспільні стереотипи, їх підтримання чи здолання має національна ментальність та національна само ідентифікація.

Досліджуючи етнічну та національну самоідентифікацію на порубіжжі вчені вважають, що вона великою мірою узалежнена від політичних, соціально-економічних, культурних умов, в яких перебуває той чи інший етнос. Чинники формування самоідентифікації, яка напряду впливає на національну свідомість та ментальність, можуть бути внутрішньо орієнтованими (мовний, антропологічний, ментальний та поведінковий) [283, 46] і зовнішньоорієнтованими (функціонально-організаційний, державно-політичний, історичний, загальнокультурний, особистісно-індивідуальний, регіональний, релігійний) [371, 85 – 97].

Вдамося до короткої характеристики виділених нами чинників національної самоідентифікації. Зокрема, функціонально-організаційний чинник визначається впливом різноманітних організацій на певні соціальні групи, їх поведенку та шкалу цінностей. Наприклад, фактором, що укріплює та підсилює етнічну самоідентифікацію може бути наявність організацій, що реалізують культурно-освітню діяльність [371, 88 – 89]. Такі інституції перетворюються на елемент стабілізації групи, укріплюють національно-етнічну ідентичність, оскільки існування етносу невід'ємне від його етносоціальної самоідентифікації. Як зазначає Е. Будаковська, найістотнішою функцією поза урядових організацій є інтеграційна по відношенню до національних меншин [363, 161 – 184]. А, як відомо, національні меншини: українська – у Польщі та польська – в Україні, є вагомими соціальними

групами на українсько-польському прикордонні, здатними відчутно впливати на міжнаціональні відносини.

Історичний чинник етнічної самоідентифікації для поляків та українців на порубіжних територіях може виступати як роз'єднуючий, так і як об'єднуючий фактор. Прикладом вагомого позитиву може бути історія спільної українсько-польської боротьби проти більшовиків і союзу Симона Петлюри – Юзефа Пілсудського. Історики обох країн провели низку наукових конференцій, присвячених цим подіям. Результатом їх стало вироблення і презентація погоджених підходів до оцінки спільного хоча й суперечливого, але водночас пронизаного позитивами взаємодії історичного минулого Другої Речі Посполитої і Української Народної Республіки [334, 310].

В світлі цього хочеться звернути увагу на значення історії і традицій, що можуть і повинні поєднати українців та поляків. Вагома роль у виявленні популяризації таких традицій, спільного історичного українсько-польського позитиву належить як окремим історикам, так і їх академічним спільнотам і спеціальним державним інституціям.

Загальнокультурний та особистісний принципи національної самоідентифікації формуються під впливом сім'ї, регіональної культури, освітньої та державної пропаганди [354, 477]. На етнічну самоідентифікацію впливає також економічна ситуація національно-етнічної групи.

Особливої уваги, на нашу думку, заслуговують мовно-регіональний та релігійний фактори. На теренах українсько-польського пограниччя вони, практично, нерозривно пов'язані між собою і, очевидно, є саме тими головними складовими, які визначають функціонування етнічних спільнот. Д. Вояковський на підставі аналізу відносин між локальними й етнічними спільнотами, стверджує про взаємодоповнюваність цих відносин [391, 67]. Характер польсько-українського пограниччя, на якому ми маємо справу із сильно розпорошеними етнічними спільнотами в обох його частинах, призводить до того, що локальні чинники мають особливе значення в окресленні етнічних стосунків.

Окрім того, беззаперчим є і той факт, що саме церква, в обох випадках: для української національної меншини у Польщі та польської національної меншини в Україні, є тим консолідуючим елементом, який попри час, віддаленість від материнської держави та процеси асиміляції залишається фундаментом, на якому продовжує триматися національна мова, культура, традиції.

З огляду на вище сказане, зауважимо, що соціально-економічні та державно-політичні аспекти інтеграційних процесів України та Республіки Польща є, на нашу думку, визначальними для функціонування етнічних спільнот (у тому чисті самоідентифікації їх членів). Приймаючи до уваги регіональну специфіку українсько-польського пограниччя, ми значно розширюємо обрій бачення питання етнічної самоідентифікації українців та поляків на порубіжних землях, розуміємо коріння суспільних стереотипів, а відтак, можливість впливу на них, що забезпечує сприятливі умови для майбутніх досліджень в інших транскордонних регіонах.

Українська національна політика передбачає недопущення етнічних суперечок та протистоянь, різносторонній підхід до етнонаціональних проблем [226, 75], забезпечення етнічної злагоди та подолання етнічної недовіри [234, 479].

Ще одним важливим фактором, який відчутно впливає на міжнаціональні та міжлюдські взаємини є історична пам'ять. Одразу підкреслимо, що існує чимало визначень, щодо категорії «історична пам'ять». Ми будемо послуговуватися підходом німецького історика Й. Рюзена, який вважав, що під пам'яттю слід розуміти минуле, яке у відповідному сучасному життєвому процесі через ментальну діяльність і надалі актуальне [292, 20]. Тобто, сукупність уявлень та знань про минуле, які існують у суспільстві на масовому та індивідуальному рівнях, включаючи їх когнітивний, образний та емоційний аспекти. У цьому випадку «масове знання про минулу соціальну реальність» і є змістом «історичної пам'яті». Маючи багато спільних сторінок історії, українці та поляки, однак, досить чато трактують їх по-різному, через національно-

ментальні призми, що призводить до того, що історична пам'ять українців та поляків порубіжжя, зазвичай, виступає радше роз'єднавчим аніж зближувачим чинником.

З огляду на вищесказане вважаємо, що українсько-польське співробітництво у культурній сфері особливо важливе і актуальне в транскордонному регіоні. Адже саме тут найгостріше проявлялися міжнаціональні суперечки, порубіжжя найчутливіше і найшвидше реагує на найменші зміни національній політиці держав, власне, саме пограниччя виступає, свого роду, лакмусовим папірцем міжнаціональних відносин.

Говорячи про історичну пам'ять та її вплив на українсько-польські взаємини слід виокремити так звані «больові точки» взаємної історії, які роз'єднують і у той же час, неминуче об'єднують українців і поляків у пошуках спільних відповідей на складні та неоднозначні питання, що залишилися в історії обох народів. Погоджуємося із думкою відомого історика Р.Траби, який вважає, що в плані дискусій щодо політики пам'яті і конструювання колективної пам'яті на сьогодні ще не склалося єдиного європейського простору [327, 53 – 62]. Йдеться про простір, у якому можна вести діалог і знаходити спільні погоджені відповіді на проблемні питання. Такого усталеного простору, нажаль, не існує і в діалозі українських та польських істориків.

Як вважає С. Троян, під політикою пам'яті ми маємо на увазі процес творення або конструювання співзвучних настроям епохи певних політичних і владних сил образів історичного минулого [334, 304 – 305]. В цьому сенсі особливої актуальності набуває державна політика у справі формування політики історичної пам'яті, а через неї і іміджу сусідньої держави, у даному випадку Польщі для українців та України у Республіці Польща. Без перебільшень і з приємністю констатуємо той факт, що обома сторонами докладено чималих успішних зусиль у даному векторі міждержавної взаємодії. При чому, символізм вбачаємо у тому, що проявом злагодженої українсько-польської державної політики у справі формування спільної позитивної історичної пам'яті двох народів особливе місце відведено саме пограничним

територіями. Прикладом цього є відкриття меморіалу українсько-польського примирення на Волині. (Див. Додаток Л.)

11 липня 2003 року у с. Павлівка (Волинська область), що неподалік українсько-польського кордону, за участю президентів України і Республіки Польща Л. Кучми та А. Кваснєвського було відкрито пам'ятник українсько-польському примиренню. Дана подія мала величезне значення для міждержавних взаємин в цілому, та міжнаціонального порозуміння, зокрема. Узгодження на найвищому державному рівні одного із найскладніших питань минувшини – українсько-польського протистояння, що мало місце на завершальному етапі Другої світової війни, стало символом згладження наріжних каменів у польсько-українських відносинах, символом історичного консенсусу. Спільним відкриттям пам'ятника та вшануванням пам'яті загиблих Україна та Республіка Польща підвели ризику у багаторічній суперечці. Примирення між двома народами засвідчило, що у відносинах між двома країнами намітилася нова позитивна динаміка, а міждержавні відносини, які на початку нового тисячоліття все частіше означувалися терміном «добросусідство», таки мають стратегічний характер [318, 197].

Відкриття пам'ятника українсько-польському примиренню мало величезний позитивний резонанс, як в Україні, так і у Польщі. Особливо активно проблема обговорювалася на прикордонні, адже саме на цих теренах проживає чимало свідків та учасників сумнозвісних подій. Крок, зроблений політиками, знайшов відзвук у пересічних громадян прикордоння і позитивно вплинув на зміну суспільних стереотипів обох націй по відношенню одна до одної. Про це багато говорилося в засобах масової інформації обох країн, таким чином формуючи у молодшого покоління позитивний імідж держави-сусіда [51, арк.. 197].

Підсумовуючи, хочемо погодитися з С. Трояном у тому плані, що політка пам'яті двох націй повинна ґрунтуватися не на міфотворчості і неприйнятті іншої точки зору, а на максимально можливому дослідженні всієї складності і тонкості історичних процесів, особливо тих, які стосуються часто

суперечливого спільного минулого [334, 310]. В цьому сенсі історична пам'ять, як інструмент, є засадничою основою добросусідських відносин і невід'ємною складовою українсько-польських взаємин у транскордонному регіоні. Перехід від суперечок про історичне минуле та його оцінок до творення спільного простору порозуміння, формування якісно нової соціальної пам'яті є сьогодні найважливішим завданням культурної політики України та Республіки Польща.

За роки незалежного пострадянського розвитку Україна та Республіка Польща здійснили суттєві кроки у налагодженні міжнаціонального порозуміння на державно-політичному рівні, що позитивно відбилося на міжособистісному, міжлюдському спілкуванні персичних українців та поляків. З міжнаціональним примиренням відбулася руйнація негативних суспільно-національних стереотипів, які стояли на заваді гармонійного добросусідського співробітництва.

4.3. Українська меншина в Польщі та польська меншина в Україні у культурному транскордонному співробітництві

Українсько-польські міждержавні відносини, рівно як і міжлюдські стосунки обох націй, значною мірою залежать від того, наскільки комфортно почуває себе польська меншина в Україні та українська меншина в Республіці Польща, як забезпечуються їхні національні, освітні, культурні та релігійні потреби.

Україна та Республіка Польща намагаються забезпечити сприятливі умови для реалізації права членів національних меншин на «збереження, вираження та розвиток своєї етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності без будь-якої дискримінації і в умовах повної рівності перед законом» [97, 613]. Одним із заходів такої політики стало заснування і підтримання освітніх, культурних і релігійних організацій і товариств української і польської національних меншин, що створювалися на території обох держав.

Україна належить до шести держав світу, в яких польська діаспора (полонія) складає найбільшу етнічну громаду. За переписом 2001 року в Україні проживає 144,1 тис. поляків, або 0,3 % всіх жителів нашої держави. За неповними даними польської офіційної статистики, на теренах Польщі мешкає 150 – 200 тис. українців, а за відомостями Об'єднання українців Польщі – 350 – 500 тис. українців [106, 57; 389, 126].

Польська та українська меншини в Україні та Польщі, відповідно, є нетиповими для Центральної і Східної Європи, оскільки вони не сконцентровані в прикордонних регіонах і не живуть у компактних поселеннях. Інакше кажучи, польська та українська меншини переважно мешкають не поблизу кордону і не утворюють більшості в жодній територіально-адміністративній одиниці. Це стало наслідком значних переселень та зміни кордонів після Другої світової війни.

Внаслідок депортацій у радянські часи та широкомасштабного переселення до Польщі після війни тільки незначна частина поляків залишилася в Україні, і основним місцем проживання поляків є не захід (як це було до війни), а місцевість на схід від річки Збруч. Дві третини поляків в Україні мешкають у Житомирській, Хмельницькій, Львівській, Тернопільській та Вінницькій областях. В місцях свого компактного проживання, поляки мають міжетнічні зв'язки з практично однонаціональним оточенням – українцями, як у міській, так і у сільській місцевостях. Слід визнати, що якщо раніше етнічний склад польських поселень був однорідним, то сьогодні він став змішаним. Хоча польська меншина в Україні являє собою цільну етнічну групу, у різних регіонах України етнічні процеси у сучасних поляків мають відмінні тенденції і особливості [185, 4]. Вони мають значні відмінності щодо мовних, культурних, економічних або політичних аспектів своєї етнічної свідомості. Так, наприклад, консолідуючим моментом для польської нації, більшість вважає народні звичаї, обряди, пісні [189, 93 – 94]. Другою етноконсолідуючою ознакою вважають віросповідання (Житомирська обл.) та мову (Львівська обл.) [290, 94].

За переписом 2001 року поляки мешкали, практично, в усіх регіонах України, але більшість із них пов'язана із традиційними районами розселення: Галичиною, Волинню, Поділлям, Поліссям, Київщиною. Так, на Львівщині, Тернопільщині, Івано-Франківщині, Волині та Рівненщині проживало 38,4 тис. поляків, на Хмельниччині та Вінничині – 26,8 тис., на Житомирщині та Київщині і у місті Києві – 58,8 тис. осіб; великою залишається питома вага і на Півдні України [204, 418].

Оскільки поляки, як і українці, виявилися заручниками масової політики «інтернаціоналізації» та «атеїзації» суспільства, домінантою якої стала тотальна русифікація і обмеження національних прав неросійських етносів, створювалися об'єктивні передумови для розгортання спільного руху спротиву «брежнєвщині». Десятки поляків підтримали діяльність українських дисидентів, правозахисників, зокрема Гельсінську правозахисну групу, яка згодом трансформувалася в Спілку, солідаризувалася з рухом за суверенізацію України.

Новий етап у долі польської меншини, як і всього українського суспільства, пов'язаний із горбачовською перебудовою, логічним продовженням якої стало проголошення суверенітету і відновлення державної незалежності України. Законодавчо права національних меншин закріпила Декларація «Про державний суверенітет України», яка гарантувала «всім національностям, що проживають на території республіки, право вільного національно-культурного розвитку» [92]. У липні 1991 року було створено урядовий комітет у справах національностей, а в жовтні Верховна Рада ухвалила Закон про громадянство [99], який надавав статус громадян усім мешканцям України, незалежно від їх етнічного походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі, мови, політичних поглядів, релігійних переконань. Рубіжне значення мав Закон «Про національні меншини України» (1992 рік), який заклав юридичну базу правових гарантій національним меншинам, у т. ч. й полякам.

Організаційне оформлення національно-культурних товариств польської національної меншини в Україні розпочався наприкінці 80-х років ХХ століття. Спочатку такі товариства функціонували на базі українських товариств дружби і культурних зв'язків із закордоном, використовуючи їх примирення і кошти. Але на противагу таким офіційним товариствам, що перебували під контролем компартійних структур, почали формуватися альтернативні об'єднання, на чолі яких постали представники творчої польської інтелігенції, учасники правозахисного руху, дисиденти. Перше таке польське утворення виникло у Львові. Його головною метою було: розвиток гармонійних міжетнічних відносин; згуртування представників національної меншини навколо спільних етнічних інтересів; національна ідентифікація на основі рідної польської мови, культури, історичної пам'яті, національних традицій [189, 94 – 95].

13 травня 1990 року відбувся Конгрес поляків України, який відкрив можливості та перспективи для консолідації польської громади, засвідчив прагнення поляків України до відродження національної самобутності [184, 290]. Зростання кількості осередків української полонії вимагало створення нового формату організації. Саме тому, на Другому Конгресі, який відбувся уже в умовах незалежної України, у жовтні 1991 року, було створено Спілку поляків України (СПУ), затверджено її статут та програму діяльності. Головною метою СПУ було визначено «...національне відродження поляків, пробудження та розвиток національної свідомості, робота задля громадського і культурного розвитку громадян України польського походження» [233, 279]. Настрій української полонії, на нашу думку, досить точно передав тодішній голова СПУ С.Шалацький: «Вірю, що незалежна Україна стане для нас матір'ю» [251, 329 – 333].

Поляки, громадяни України, створили ряд національних товариств регіонального та всеукраїнського масштабів. Існують також професійні об'єднання поляків в Україні. Переважна більшість культурно-освітніх організацій польської меншини діє в Івано-Франківській, Житомирській,

Волинській, Львівській, Тернопільській, Хмельницькій областях та у місті Києві.

Національно-культурні товариства стали першою дієвою організаційною формою етнічної мобілізації поляків України. Справа у тому, що сучасна полонія є однією із найбільш асимільованих національних меншин України, здебільшого русифікованою в містах та зукраїнізованою у сільській місцевості [166, 218]. Процес національно-культурного відродження ускладнювало ще й те, що поляки на території України, практично, не мали місць компактного проживання. Однак, це не завадило польській меншині успішно зайняти свою нішу у національному житті України [314, 138 – 139].

У 1991 році, як уже зазначалося вище, з'явилася Спілка поляків України, яку очолив С. Шалацький, пізніше його змінив С. Костецький. СПУ визначила своїм завданням об'єднання всіх польських громадських утворень на території України та національне відродження польської меншини в Україні. СПУ мала відділення в 12 областях України, нараховувала 5 тис. осіб. Сьогодні в нашій державі зареєстровано 59 громадських об'єднань, що представляють інтереси польської національної меншини [318, 420].

З'являється ряд обласних польських товариств, серед них слід виділити: Товариство польської культури Львівської землі (засноване у 1988 році) [254, 234 – 239], Культурно-освітнє товариство поляків у Тернополі (1990 рік), товариство відродження польської культури імені Ю. Словацького у Кременці (1989 рік) [164, 55 – 58], Товариство польської культури імені А. Міцкевича у Києві (1992 рік), Товариство польської культури імені А. Міцкевича у Чернівцях (1993 рік), товариство польської культури імені Ф. Карпінського в Івано-Франківську (1990 рік), Товариство польської культури Волинської землі імені Єви Філінської у Луцьку (1991 рік), Товариство польської культури імені Владислава-Станіслава Реймонта на Рівненщині (1993 рік) [255] та інші.

Враховуючи вузькість теми наукового дослідження, обмежену транскордонним українсько-польським регіоном проаналізуємо діяльність громадських та культурно-освітніх товариств польської національної меншини

саме у визначених територіальних рамках. Тим більше, що саме на українсько-польському прикордонні мав місце особливий синтез українського та польського національних елементів зумовлений історичними обставинами [165, 4 – 5]. На сьогодні, польська національна меншина українського з Польщею прикордоння має найбільш чисельні і добре зорганізовані організації польської національної меншини, які багато в чому слугують взірцем для інших організацій національних меншин.

Частина новостворених об'єднань польської національної меншини в Україні не підтримали СПУ, мотивуючи це застарілими методами у роботі Спілки і висловилися за альтернативну організацію, спроможну остаточно позбутися радянської спадщини. Зокрема, таку позицію зайняло ініціативне коло Товариства польської культури Львівщини (ТПКЛ) ще у процесі створення СПУ. Львівські поляки мотивували свою відмову приєднатися до СПУ двома причинами: по-перше, небажанням підпорядковуватися непольській за своєю суттю інституції, а по-друге, залежності від СПУ, наполягаючи на власній ініціативності та незалежності діяльності [376, 3]. З цих міркувань 25 січня 1992 року за ініціативи ТПКЛ та при підтримці Консульства РП було створено Федерацію польських організацій в Україні (ФПОУ) з центром у Львові [376, 3]. Головною метою організації було визначено координацію та консолідацію дій незалежних польських товариств, національно-культурне відродження полонії, відкриття польських шкіл, заснування польськомовних засобів інформації. Керівником Федерації обрано Е. Хмельову. Федерація провела ряд міжнародних конференцій. Серед них «Польська культура в житті України: історія, сьогодення» (1997 рік), «60-річчя депортації поляків України до Казахстану» (1996 рік). Майже щорічно ФПОУ організовує у Львові фестивалі польської культури.

На рубежі 80-х – 90-х років ХХ століття починають створюватися польські національно-культурні організації на Тернопіллі, де на той час, згідно перепису, мешкало 6704 поляки. Маючи за приклад заснування та діяльності ТПКЛ у 1989 році, як уже йшлося вище, було утворено Товариство

відродження польської культури у Кременці, а на початку 90-х років постало кілька полоній них організацій у Тернополі та Чорткові, серед них: Польське культурно-освітнє товариство Тернопільської області, Польсько-українське культурно-освітнє товариство та Польське гімнастичне товариство «Сокіл» [165, 64].

На теренах Чернівецької області, де станом на 1989 рік проживало 4700 поляків [273], виникло Товариство польської культури імені Адама Міцкевича. Впродовж 90-х років ХХ століття з'явилися відділи цього товариства у с.Панка, с. Стара Гута та с. Нижні Петрівці Сторожинецького району, у м. Сторожинець, у с. Тереляче Глибоцького району та у м. Кіцмань [165, 64 – 65]. Загалом на Буковині діє вісім структурних підрозділів Товариства [127, 96]. Окрім того, при Товаристві діє молодіжна організація «Огніско», лікарська група, кілька фольклорних колективів [256, 35].

На початку лютого 2006 року польська громада Буковини відзначила столітній ювілей Польського Народного Дому – одного із головних осередків національного життя чернівецького Полонії, який був відкритий ще у грудні 1905 року. Товариство польської культури імені Адама Міцкевича підтримує тісні стосунки з усіма етнічними громадами краю, має добре налагоджені зв'язки з багатьма організаціями України і Польщі, зокрема з Товариством «Спільнота Польська». Поляки Буковини підтримують контакти з Міністерством освіти Польщі, посольством Польщі в Україні та генеральним консульством у Львові. У м. Чернівцях при гімназії № 3, завдяки зусиллям Товариства, у 1993 році було створено польську недільну школу.

На Івано-Франківщині, згідно із даними того ж перепису на рубіж 80-90-х років ХХ століття нараховувалося 3405 осіб польської національності. У 1990 р. в Івано-Франківську будо засновано першу організацію польської національної меншини Товариство польської культури імені Франциска Карпінського, згодом філіал цього товариства відкрився у м. Калуш. Ближче до середини 90-х років минулого століття у Івано-Франківську утворилося Товариство польської

культури «Дружба», а у м. Коломия – Товариство польської культури «Покуття» [165, 65].

За сприяння польської національної меншини Франківщини в Прикарпатському університеті навчаються студенти-філологи з університетів Польщі, які вивчають українську мову та літературу. Більшість із них – етнічні поляки. Польська громада Прикарпаття регулярно організовує та проводить концерти вокальних колективів з Польщі, розпочато роботу по організації наукових конференцій. Добрим початком у цьому плані стало проведення у серпні 2002 року українсько-польської наукової конференції у м. Яремче. На конференції обговорювалися питання відродження обсерваторії на горі Піп Іван, збудованої ще в 1930-х роках польським урядом. Ініціативу щодо відновлення обсерваторії науковцям запропонувала саме польська громада Івано-Франківщини. До проекту виявили інтерес не лише науковці, але і бізнесмени з Польщі та України [189, 103].

Волинська дослідниця А. Гарбарук досліджуючи національно-культурні товариства поляків у західному регіоні України склала детальні реєстри, власне, самих товариств та їх учасників. Посилаючись на її дані, проілюструймо процес становлення та розвитку полонійних організацій на теренах Волинської та Рівненської областей. На Волині та Рівненщині проживало 1167 та 3032 особи польської національності відповідно станом на 1989 рік. У 1993 році в Рівному з'являється Товариство польської культури імені Станіслава-Владислава Рейонта, а впродовж 1994 – 1999 років організовуються товариства у районних центрах області, зокрема: Товариство польської культури Дубенщини, Товариство польської культури Здолбунівщини, Товариство польської культури м. Костопіль, Товариство польської культури Острожчини.

У 1999 році у м. Рівне, при одній із гімназій міста відкрито культурно-освітній центр національних меншин. В рамках центру щорічно проходило навчання 200 дітей. Стимулом до навчання була можливість отримати освіту в

Польщі, різноманітні проекти і пропозиції навчання активно пропагувалися польським товариством.

У 1991 році постав польський осередок на Волині – Товариство польської культури Волинської землі імені Єви Філінської з центром у Луцьку. Філії Товариства згодом з'явилися у районних центрах області Любешові, Маневичах, Горохові, Ковелі у м. Берестечку. А у 1999 році було зареєстровано нове Товариство польської культури імені Тадеуша Костюшка у Волинській області. Одним із пріоритетних завдань Товариство ставило вивчення польської мови. До мовних курсів на Волині Товариством широко залучалися науковці Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, які займалися з молоддю, що готувалася до вступу в учбові заклади Польщі та викладали у суботньо-недільних школах. Суботньо-недільні по вивченню польської мови школи при відділеннях Товариства польської культури імені Єви Філінської функціонували у Берестечківському, Горохівському, Рожищенському, Ковельському та Маневицькому відділеннях.

Найменшою за кількість є польська громада Закарпаття. У цій області не існує місць компактного проживання поляків, вони, головним чином розпорошені по містах Ужгород, Хуст, Мукачево та ін. Однак, у 1995 році з ініціативи ужгородських лікарів польського походження було засновано Товариство польської культури Закарпаття імені Гневи Волосевич [165, 66].

Як стверджують дослідники національних меншин України О. Калакура, А. Гарбарук, у період 2000 – 2012 років прослідковується тенденція до подальшого створення і збільшення кількості польських національно-культурних товариств у західному регіоні України, і це попри той факт, що перепис населення, здійснений в Україні у 2001 році, засвідчив зменшення кількості етнічних поляків, практично, в усіх досліджуваних регіонах. Наприклад, у Львівській області у цей період постає десять нових відділень ТПКЛ, п'ять нових Товариств з'являється на Тернопільщині [165, 68]. І цей перелік можна продовжувати.

Польська національна меншина транскордонного регіону, як і загалом в Україні, важливе значення надає вивченню мови, культури, підтримці традицій, розповсюджує підручники польської мови та історії, організовує відпочинок дітей у літніх таборах у Польщі, створює аматорські театри, організовує вечори польської поезії. Польськими культурно-освітніми організаціями створено низку недільних шкіл з вивчення польської мови, близько 10 шкіл існує з польською мовою навчання. Втім, тема шкільництва національних меншин є досить широкою і може слугувати окремим предметом дисертаційного дослідження. (Див. Додаток М.)

Аналізуючи внесок неурядових громадських та культурно-освітніх організацій польської меншини у розвиток українсько-польського співробітництва слід відзначити ту велику роль, яку вони відіграють у поліпшенні психологічного клімату в обох країнах, в українсько-польських міжетнічних відносинах. Але водночас, цей процес зазнає впливу й низки негативних явищ:

- зниження культурно-потенційного рівня польської національної меншини за рахунок еміграції польської національної інтелігенції за кордон;
- наростання кризових явищ у матеріальній та духовній сферах, коли невизначеність та економічна нестабільність призводить до розбазарювання колективно створених цінностей, знецінення праці;
- звуження сфери застосування польської мови в багатьох сферах політичного життя [189, 105];
- великий відтік молоді, яка виїздить на навчання до Республіки Польща, і, у більшості випадків, не повертається в Україну.

Підводячи підсумок слід звернути увагу на те, що посилення діяльності польських громадських об'єднань на українсько-польському прикордонні сприяє загальному пожвавленню громадянського та культурного життя всього українського народу, дозволяє краще зрозуміти ментальні та культурні особливості поляків. Адже духовні здобутки кожного етносу, що населяє

Україну збагачують її культуру, закладають міцний фундамент для міжетнічної злагоди, міжкультурної взаємодії, співпраці і порозуміння.

Історичний розвиток українсько-польських відносин поставав перед державами одним із найголовніших завдань зовнішньої політики досягнення примирення із сусідами, а процес розбудови нової Європи логічно розпочався із встановлення справедливого ставлення до усіх національних меншин, які впродовж ХХ століття зазнавали утисків та асиміляцій.

Республіка Польща, у порівнянні з низкою багатонаціональних держав, є доволі консолідованою країною і в релігійному, і в етнічному плані. 96% населення Польщі складають поляки, а решту – представники інших народів. 90% населення Польщі – католики. Українці є другою за величиною національною меншиною Польщі, після німців [392; 191; 192, 67]. Згідно із даними перепису населення у 2002 році, понад 31 тис. польських громадян визнають себе українцями, ще 5,6 тис. назвалися лемками [295, 4]. Сьогодні найбільш компактними районами їх проживання є Вермінсько-Мазурське воєводство та великі міста, такі як Варшава (близько 10 тис. українців) та Краків (3 тис.) [145, 222]. Основна маса українського населення проживає розсіяно у західних і, особливо, північних регіонах Республіки Польща – Гданському, Кошалінському, Щеціньському та Вроцлавському воєводствах. Серед українців Польщі переважає сільське населення. У сфері науки, медицини, освіти зайнято лише близько 18 % усього українства [147].

Значна частина українства Польщі, особливо молодь, вважає, що приналежність до українського народу зумовлюють родинні зв'язки, авторитет батьків, підтримування національних обрядів та традицій, у меншій мірі – присутність у культурному та політичному житті громади спілкування рідною мовою. Згідно статистики, лише невеликий відсоток українців Польщі змінив би громадянство з польського на українське, лише дехто висловився за подвійне громадянство, а ще менше із опитаних хотіли б жити на Україні. Найчастішими аргументами на користь Польщі, були: кращі економічні умови, факт народження у Польщі і проживання в ній більшості родичів [328, 52].

Загалом, аналіз вікової структури української національної меншини у Польщі дозволяє зробити висновок, що впродовж останнього півстоліття значно збільшився відсоток людей старшого віку. Беручи до уваги процеси асиміляції, які мають місце в українській спільноті, можна прогнозувати, що ця тенденція буде продовжуватися і в майбутньому.

На нашу думку, найбільш тривожним фактом є те, що більшість молоді української національної меншини у Польщі (на відміну від поляків України) вважає рідну мову не важливим чинником у збереженні своєї національної приналежності [189, 47]. Факт спілкування нерідною мовою (навіть в українських школах) є доказом сильних і незворотних процесів асиміляції. Потрібні негайні і цілеспрямовані дії українського уряду щодо покращення ситуації в середині національної меншини. Цього, на нашу думку, можна добитися через підвищення фінансування українського шкільництва, підготовку в Україні вчительських кадрів, чи їх стажування в Україні, вдосконалення механізму отримання вищої освіти молоді з Польщі в Україні (як це сьогодні робить РП для представників польської національної меншини з України).

Такий тривожний факт стосовно асиміляції українців у Польщі є наслідком, на нашу думку, відсутності чіткої та послідовної програми співпраці України з діаспорою. Ще однією причиною є розпорошеність українців по території Польщі і, практична відсутність місць компактного проживання (знову ж таки, на відміну від поляків України). Окрім того, слід враховувати і той факт, що, як свідчать соціологічні опитування, українська громада Польщі залишається увесь час у групі тих національних меншин, до яких поляки ставляться найгірше. Згідно опитувань, здійснених у 2003 році, 12% респондентів вказали на позитивні емоції пов'язані з українцями та Україною, а 50% опитаних поляків – на негативні [372, 28 – 32].

Процеси асиміляції в українській національній меншині Польщі перешкоджають налагодженню повноцінного міжнаціонального діалогу Україна – Польща. Між тим, міцно згуртована національна меншина, яка

підтримує свою мовно-культурну ідентичність може бути чинником позитивного впливу на розвиток відносин між країною проживання та Батьківщиною.

У 1989 році було започатковано зміни суспільно-політичного життя, пов'язані із крахом комуністичного режиму в Польщі. Ці зміни зумовили внесення коректив до діючого законодавства і прийняття нових нормативно-правових документів, щодо неетнічних поляків. 7 квітня 1989 року Сеймом було схвалено Положення «Право на об'єднання» [365], яке закріпило фундаментальне право на вільне творення об'єднань у середовищі національних меншин. Підтвердила і дещо розширила право створення національними меншинами культурно-освітніх та громадських об'єднань стаття 35 Конституції Республіки Польща, прийнята 2 квітня 1997 року. Зокрема у статті 35 йдеться: «Національні та етнічні меншини мають право на творення власних освітніх і культурних установ, які слугували б збереженню релігійної тотожності та брали б участь у розв'язанні справ, що стосуються їх культурної тотожності...» [220]. Прямим наслідком і підтвердженням активізації життя української громади в РП слугує факт утворення цілої низки українських організацій на рубежі 80-90-х років ХХ століття.

Згуртування української меншини у Польщі розпочалося з 1956 року, коли було утворено Українське суспільно-культурне товариство (УСКТ), однак, аж до 1989 року українські організації існували в зародковому стані, особливою активністю не вирізнялися і діяли в підконтрольних владі формах. У лютому 1990 року на хвилі демократичних змін на базі УСКТ утворилося Об'єднання українців Польщі (ОУП) та Союз українців Польщі (СУП) [314, 131]. Ними було створено багато галузевих та регіональних організацій, таких як: Союз Української Незалежної Молоді, Об'єднання Українців Підляшшя, Об'єднання лемків, Українське Лікарське Товариство, Українське Вчительське Товариство у Польщі, Спілка Українців-політв'язнів Сталінського періоду, Фонд імені Святого Володимира Хрестителя Русі, Фонд «Заграва», Фонд української культури [131, 147] та інші. Філії цих організацій розгорнули активну роботу в

близько 200 населених пунктах РП [336, 35]. Найбільше осередків ОУП розгорнуло свою роботу у Варшаві, Вроцлаві, Кракові, Любліні, Лодзі, Холмі, а також в Ельблонгському, Ольштинському та Кршалінському воєводствах [241, 142]. З'явилися нові друковані видання: двомісячник «Над Бугом і Нарвою», грекокатолицький тижневик «Благовіст» [314, 132].

Враховуючи тематичну вузькість дослідження, обмежену транскордонним українсько-польським регіоном, нижче зупинимося лише на аналізі діяльності тих громадсько-культурних організацій української меншини, які були створені та провадять свою діяльність на прикордонних з Україною територіях.

Починаючи з 1990 року на польсько-українському порубіжжі (як і в ін. регіонах РП) активну роботу розгорнув Союз українок, що створив свої філії у 1990 – 1991 роках у Перемишлі, Холмі, Кракові. Головним напрямом діяльності Союзу українок Польщі стала організація шкіл вивчення української мови, організація та популяризація національних свят, допомога хворим і непрацездатним. З другої половини 90-х років ХХ століття Союз українок розширює сферу своєї діяльності: включається до харитативних акцій як у Польщі, так і за кордоном, особливо в Україні. Основні зусилля організації направлені на реалізацію видавничих, освітніх, культурних програм. Союз українок Польщі є членом СФУЖО – світової федерації українських жіночих організацій.

У ХХІ столітті Союз українок активно долучився до збору коштів на реставрацію могил вояків УПА. Збирають кошти українки Польщі на Екуменічний дім для людей похилого віку у Павлковичах-Перемишлі, який будується силами української громади, допомагають фінансово молодіжному хору ім. М. Березовського, репертуар і рівень якого славиться за межами Польщі [173].

Громадсько-політична активність Союзу українок виявляється у численних зустрічах з членами воєводських органів влади та членами парламенту і уряду України, на яких вони порушують різноманітні питання

проблем українців Польщі. Для вирішення буденних проблем Союз співпрацює з Посольством України в РП [189, 52].

З початку 90-х років ХХ століття розпочинає активну роботу організація української молоді «Пласт», яка взялася за організацію літніх таборів, вивчення української мови. На польському прикордонні нині налічується близько 10 осередків (у РП всього 15 осередків «Пласт») [369, 72].

Регіональні організації, такі як Об'єднання лемків, Союз українців Підляшшя, культивують розвиток лемківської та підляшківської культури, займаються охороною пам'яток, допомагають в організації навчання молоді української мови. Вони налічували, у різні роки, по кілька сот членів, проводили роботу по українсько-польському та українсько-білоруському зближенню [314, 134]. (Див. Додаток Н.)

Союз українців Підляшшя – громадсько-культурна організація українців, які проживають на Підляшші, у Підляському та Люблінському воєводствах Республіки Польща. Союз був заснований у 1992 році на основі Підляського відділу Об'єднання українців Польщі. Головна управа Союзу знаходиться у Більську і видає двомісячник «Над Бугом і Нарвою», в також видає книги історичного та літературного напрямку [157]. На згадані видання Союз українців Підляшшя отримує дотації від польської держави. Завдяки старанням Союзу на Підляшші регулярно транслюються українські передачі на білостоцькому радіо та телебаченні, щорічно проходять Фестивалі української культури «Підляська осінь», діють українські фольклорні ансамблі «Ранок» та «Родина». Відкрито кілька шкіл з українською мовою навчання [189, 52].

Союз українців Підляшшя активно співпрацює з адміністрацією та органами місцевого самоврядування Підляшшя, які, у свою чергу, сприяють в організації та проведенні культурно-освітніх заходів на польсько-українському прикордонні. У липні 2007 року під час робочої поїздки Посла України в РП до Підляського воєводства, староста Більсько-підляського повіту С. Санарський запропонував відкрити відділ україністики у місцевій вищій професійній школі,

що поза сумнівом є результатом праці та авторитету Союзу українців Підляшшя [258; 200].

30 грудня 1989 року в Польщі було створено і 30 березня 1990 року зареєстроване Об'єднання лемків, яке налічує понад 450 членів, зібраних у 28 осередках [350, 397 – 402]. Товариство покликане сприяти воз'єднанню лемків, розселених по всій Польщі в результаті акції «Вісла». Об'єднання лемків розвиває хорове мистецтво, організовує музеї, проводить щорічні свята культури – «Лемківська Ватра» [322, 159]. Активно працює Товариство по організації та утриманню пунктів навчання української мови, організовує виставки художніх колективів як української національної меншини, так і запрошених з України.

Згаданий вище фестиваль «Лемківська Ватра» вийшов далеко за межі Польщі, оскільки уже багато років поспіль збирає на свято української культури численну лемківську громаду Польщі, України, Словаччини. Саме такі фестивалі дають змогу українцям, що проживають за межами материнської держави відчувати себе українцями, повноцінною нацією з багатою історією та культурою. Основна мистецька місія таких культурних заходів – збереження для молодого та майбутнього покоління українців Польщі духовної культурної спадщини та тисячолітніх надбань мешканців Лемківщини й Бойківщини, Холмщини та Підляшшя.

Українськими культурно-освітніми організаціями в Польщі активно ведеться і видавнича робота. Окрім вище названих, з'являються україномовні, або частково україномовні – кварталник «Зустріч», місячник «Перемишльські дзвони» та інші. Польська держава надає фінансову допомогу національним меншинам на видання газет. Зокрема, українці отримували дотацію на видання тижневика «Наше слово», місячника українців Підляшшя «Над Бугом і Нарвою», часопису лемків «Ватра» [318, 417].

Культурна діяльність української меншини в Республіці Польща опиралася на функціонування осередків культури, якими було створено бібліотеки, читальні зали, організовувалися національні та релігійні свята,

відбувалося навчання української молоді, проходили концерти. Упродовж 90-х років ХХ століття національно-культурні організації українців Польщі починають нарощувати силу і розширювати сферу своєї діяльності, при цьому досить важливу, консолідуючу роль відігравали православна та греко-католицька церкви [314, 135].

Українці Польщі в основному сповідують православ'я і належать до Польської автокефальної церкви, а вихідці із Галичини – до уніатської церкви. При православних церквах функціонують братства, які сприяють єдності українців. При деяких із церков налагоджено видання літератури, викладається українська мова [270, 438].

Підсумовуючи становлення та діяльність національно-культурних товариства та організацій української національної меншини у польсько-українському транскордонному регіоні в період 1990 – 2014 років слід відзначити, що українська громада має чималі успіхи у справі консолідації та національно-культурного розвитку. Однак, з іншого боку, участь української громади в суспільному та політичному житті Республіки Польща ускладнюється рядом обставин:

по-перше, розпорошеністю українців по всій території Польщі, що ускладнює їх об'єднавчий процес та сприяє асиміляції;

по-друге, переважанням негативного стереотипу українця, який глибоко закарбувався у свідомості поляків і досить повільно змінюється;

по-третє, відсутністю єдиної монолітної громадської організації чи політичної партії, сформованої на національному ґрунті, а це в свою чергу негативно впливає на можливості української громади Польщі ефективно впливати на ситуацію щодо культурного розвитку національної меншини;

по-четверте, проблемою малої активності українців, а також різниці у політичних поглядах, які проявляються у середині української громади;

по-п'яте, слабкою фінансовою підтримкою з боку материнської держави.

Проте, слід визнати, що незважаючи на існуючі проблеми мережа громадських організацій, культурно-освітніх товариств української

національної меншини в Польщі, намагання зберегти існуючу культурну спадщину за умов розсіяності українців по Польщі сприяють поширенню позитивного іміджу українця та України у польському суспільстві, здійснюючи позитивний вплив на розвиток добросусідських відносин між країнами.

Як показує досвід українсько-польських взаємин останніх двадцяти років між Україною та Польщею, практично, не було непорозумінь у питаннях задоволення культурно-освітніх та релігійних потреб національних меншин. Від самого початку налагодження двосторонніх відносин сторони домовилися про те, що становище національних меншин не слід використовувати як аргумент тиску у двосторонніх відносинах.

Культурна діяльність польської та української меншин є важливим елементом впливу на розвиток культурної взаємодії та міжетнічних відносин Україна – Польща. Спільна підтримка українською та польською владою починань культурних осередків меншин є запорукою стабільного розвитку міждержавних відносин Україна – Республіка Польща у сфері гуманітарних стосунків. Формування умов для активної участі національних меншин в соціально-економічному, політичному та духовно-культурному житті країн їх мешкання є одним із пріоритетів державної етнонаціональної політики.

Важливим елементом сприяння розвитку етнічних громад українсько-польського порубіжжя має бути чітка регіональна політика. Зважаючи на досвід попередніх років говорити про її дієвість навряд чи видається можливим. Виважений підхід до питань розвитку національних меншин: польської в Україні та української у Польщі, уможливить і надалі збереження за українсько-польським транскордонним регіоном заслуженої ним репутації – теренів із високою культурою толерантності і міжетнічного спілкування. Як наслідок, це дозволить у майбутньому всебічно розвиватися громадським і культурно-освітнім товариствам національних меншин, сприятиме взаємозближенню культур двох сусідніх народів та їх спільної інтеграції у європейський культурний простір.

ВИСНОВКИ

Аналіз сучасного українсько-польського співробітництва 90-х років ХХ – початку ХХІ століття засвідчує, що на сучасному етапі обома державами здійснено багато кроків щодо культурного зближення на шляху подолання взаємних негативних стереотипів, що склалися історично і тривалий час слугували певним бар'єром міждержавних відносин. Сьогодення визначає нові реальні можливості для розвитку міждержавних взаємин. Важливою складовою цього процесу є транскордонна співпраця між державами у сфері культури, яка, у свою чергу, виступає чи не найважливішою зв'язуючою ланкою між обома націями, народами, врешті, пересічними громадянами. Саме останні і є тими соціо-культурними складниками гуманітарних взаємин, без участі яких неможливо здійснювати репрезентацію національної культури, історії, освіти, морально-етичних цінностей, власне усього того, що підводиться під поняття національної ідентичності та ментальності.

З'ясовано, що становлення та розвиток українсько-польського ТКС у культурній сфері в досліджуваний період мало всезростаючу позитивну динаміку. З моменту постановня Республіки Польща та України як незалежних держав і до утворення у 1993 році першого спільного євро регіону «Карпати» проходить активний підготовчий процес, який виявився у переговорах, узгодженні позицій та законодавства сусідніх країн, налагодженні співробітництва на міждержавному рівні. Якісно новим етапом двостороннього культурного ТКС став період з 1993 до 2004 років, коли на практиці було реалізовано сотні проектів культурного співробітництва. Завдяки активному ТКС було подолано негативні суспільно-історичні стереотипи минувшини у свідомості обох народів, відбулося міжнаціональне примирення і зближення. Після набуття Польщею членства у Євросоюзі двостороннє транскордонне співробітництво продовжило динамічно розвиватися, набувши при цьому нових рис, притаманних європейській спільноті, що наблизило Україну до інтеграції у загальноєвропейський культурний простір. Саме через Республіку Польщу

найбільш активно було репрезентовано українську культуру та національні особливості для Заходу.

Діалог польської та української політичної еліти, що розпочався в умовах радикальних змін позитивно позначився на подальшому розвитку двосторонніх стосунків на міждержавному рівні. Було переглянуто концептуальні засади здійснення зовнішньої політики. Важлива роль у міждержавній співпраці стала відводитися прикордонним регіонам. Після тривалого періоду ігнорування важливості прикордонних регіонів, 90-ті роки ХХ століття ознаменувалися якісно новим баченням ролі та розвитку прикордоння. Поняття периферійності, що довгий час слугувало синонімом прикордонним регіонам, поступово змінюється терміном «транскордонне співробітництво», що в нових геополітичних умовах виступає як інструмент подолання негативних проблем цих регіонів [314, 170].

Співробітництво між Україною та Республікою Польща у сфері культури особливо активними і дієвим є у транскордонному регіоні, адже саме порубіжні території взаємоувібрали в себе особливості культури обох народів, що століттями спільно тут співіснували, саме на прикордонні проживає чимало представників національних меншин, які є однією і з рушійних сил культурної взаємодії, і саме тому транскордонний регіон найбільш чутливо і показово реагує на найменші зміни у культурній політиці сусідніх держав.

Можна із впевненістю стверджувати, що культурне транскордонне співробітництво між державами є одним із головних напрямів сучасної системи міжнародних відносин, відіграючи ключову роль у розбудові добросусідських, партнерських українсько-польських взаємин. Окрім того, культурна співпраця у транскордонному регіоні здійснює активний вплив на розвиток політичного та економічного співробітництва між країнами.

Культура, традиції українців та поляків мають спільні корені і тісно переплелися, іноді, навіть, взаємодоповнюючи одними одного. Саме тому культурне зближення та інтеграція є невід'ємним складником розбудови українсько-польських міждержавних відносин. Адже, історично склалося так,

що Україна та Польща мають багато сторінок спільної історії, які досить часто залишали гіркий осадок у міжнаціональних відносинах. Сьогодні ми можемо із впевненістю стверджувати, що за останні двадцять років зроблено вирішальні кроки на шляху подолання негативного історичного спадку та стереотипів, і в цьому процесі однаково визначальною є роль обох держав.

У проведеному дослідженні з'ясовано, що саме на початку 90-х років ХХ століття створюються передумови для формування якісно нової моделі польсько-українських взаємовідносин, формується, законодавчо закріплюється та узгоджується їх інституційне забезпечення. Протягом досліджуваного періоду між Україною та Республікою Польща було сформовано договірно-правову базу, яка сприяла становленню та розвитку українсько-польських взаємин у сфері культури як на загальнодержавному рівні, так і у транскордонному регіоні, зокрема. Аналіз нормативних документів, що регулюють культурну співпрацю, дозволяє зробити висновок, що сучасні двосторонні взаємини відповідають більшості критеріїв міждержавної європейської традиції співробітництва. Проте, існують і певні проблеми, зокрема, найбільшою, на наш погляд, продовжує залишатися перехід до контролю виконання відповідних механізмів і реалізації досягнутих домовленостей. Міждержавна співпраця України та РП у культурній сфері повинна постійно підсилюватися взаємодією у межах постійно діючих міждержавних механізмів, подальшим розширенням та вдосконаленням договірно-правової бази двостороннього співробітництва тощо.

Західні прикордонні регіони нашої держави та східні регіони Республіки Польща володіють потужним геополітичним потенціалом, який дає реальну підставу очікувати подальшого розширення їх міжнародних контактів на довготривалій, стабільній і взаємовигідній основі. В перспективі вони повинні стати важливим геополітичним вузлом, через який будуть здійснюватися зв'язки країн Західної, Східної та Північної Європи. Спільне геополітичне положення та відлагоджені, напрацьовані протягом тривалого часу економічні зв'язки, культурна та інформаційна інтеграція розкривають надзвичайно

широкі можливості для співпраці у різноманітних сферах суспільного життя, реалізації політичних інтересів нашої держави, розробки конкретних методів міжрегіональної співпраці, які уможливають і прискорять інтеграцію України до європейського і світового простору.

Динамічний розвиток транскордонного співробітництва у культурній сфері між Україною та Польщею неможливий без активної участі у ньому органів місцевого самоврядування. Сьогодні у кожній обласній державній адміністрації створено відповідні структурні підрозділи, наділені повноваженнями самостійно заключати угоди про співпрацю на транскордонній основі, координувати культурні взаємини та сприяти їх розвитку. Позитивним є той факт, що в останні роки в Україні помітно активізувалися процеси формування організаційної діяльності ОМСВ в галузі міжнародного співробітництва залежно від її самоврядності і мети, складові, що утворюють систему становлення організаційно-правової діяльності ОМСВ в галузі міжнародного співробітництва. Отримавши своє закріплення у договорах та угодах про встановлення різнорівневих контактів та співробітництва, у додаткових протоколах до них – вони є організаційно-правовими формами співпраці органів місцевого самоврядування, утворюючи систему якісно нових відносин місцевої влади на транскордонному рівні, а також стають суттєвим доповненням міждержавних відносини Польщі та України, надаючи їм більш стабільного та динамічного характеру.

Доведено, що сучасне українсько-польське співробітництво у сфері культури особливо масштабно і комплексно відбувається у найбільш оптимальній на сьогодні організаційній формі взаємодії сусідніх держав – в межах певних регіонів. Завдяки цьому в останні роки відбувається включення в систему єврорегіональної співпраці малих міст і селищ локального рівнів. Хоча слід визнати і той факт, що українські регіони (на відміну від польських) не мають відповідних компетенцій і прав для дієвого розвитку культурного співробітництва – регіони виявилися не готовими достатньою мірою до нових

можливостей і викликів у культурній співпраці, що виникли внаслідок розширення Європейського Союзу безпосередньо до кордонів України.

Підсумовуючи досвід культурного співробітництва сусідніх Польщі та України, можна вийти на більш узагальнений висновок про те, що Українська держава з кожним роком все більше утверджується в загальному контексті європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні цінності західної культури: парламентаризм, права людини, права національних меншин, лібералізацію, свободу пересування, свободу отримання освіти будь-якого зразка та інші цивілізаційні набутки. Розширенню та поглибленню польсько-українських дружніх зв'язків сприяло також створення міжнаціональних культурних та культурно-інформаційних центрів, розробка спільних дослідницьких проектів різними громадськими організаціями зацікавлених сторін. Саме тому доцільно і надалі розвивати інформаційні, культурні та наукові польсько-українські зв'язки.

У досліджуваній період сформувалися та різносторонньо розвинулися наукові контакти між сусідніми країнами: організація спільних наукових закладів, узгодження трактування історичної минувшини, взаємний обмін науковою продукцією та інформацією, запозичення досвіду та підвищення кваліфікації, організація спільних освітніх закладів – ось далеко не повий перелік українсько-польського співробітництва на транскордонному рівні у науковій та освітній сферах. В ході наукової співпраці було сформовано відповідні напрями та групи фахівців, які безпосередньо працюють над реалізацією спільних наукових проектів. Постійний діалог українських та польських учених у формі проведення міжнародних наукових конференцій, круглих столів, присвячених обговоренню різних наукових проблем, сприяє послідовному встановленню об'єктивності та виявленню достовірних фактів в історії розвитку обох націй.

Налагодження транскордонних зв'язків та співпраці у сфері культури між Україною та Польщею на основі сучасної національної законодавчої бази повинно стати, поряд з іншими, пріоритетним напрямком співробітництва у

гуманітарній сфері. Адже саме культурно-мистецька співпраця, обмін молоддю, співпраця театральних, музичних самодіяльних і фольклорних колективів, кінематографістів, літераторів, митців, дитячих та молодіжних ансамблів, що брали участь у різноманітних конкурсах, фестивалях, виставках, спортивні заходи, співпраця адміністрацій регіонів, медиків, науковців, освітян дає змогу усунути певні суб'єктивні бар'єри і подолати упередження між сусідніми народами, що нагромадилися у попередні історичні епохи.

Аналіз культурних заходів, що проводилися по обидва боки українсько-польського кордону свідчить про зацікавленість обох країн, обох суспільств у подальшому співробітництві між областями та воєводствами, містами, культурними та мистецькими установами, музеями, творчими спілками, організаціями національних меншин.

Поряд із цим, слід визнати, що українсько-польське транскордонне співробітництво у культурній сфері в 90-х роках ХХ – на початку ХХІ століття гальмувалося недостатнім обсягом фінансування, частими і недоречними зволіканнями в організації заходів, пов'язаними із виконанням встановлених формальностей тощо.

90-ті роки ХХ століття поставили на повістку денну перед Україною та Польщею ряд гострих проблем, зокрема таких, як: узгодження трактування суперечливих сторінок історії; охорони місць національної пам'яті, повернення національним меншинам культових об'єктів тощо. Сьогодні можна з впевненістю підсумовувати, що завдяки виваженій політиці президентів та урядів обох держав вдалося повністю згладити усі гострі камені міжнаціональних протиріч. Українське та польське суспільства за відносно короткий історичний період, продемонстрували, що вони здатні скоректувати та змінити світогляд. І саме на цьому прикладі доводиться беззаперечно важливість гуманітарного міждержавного співробітництва, яке, у певному сенсі, слугує підвалиною для поглиблення та розширення економічної співпраці, гармонізації діалогу.

Відносини між двома сусідніми державами великою мірою залежать і від того, наскільки комфортно й захищено почувають себе поляки в Україні, а українці у Польщі, якою мірою задовольняються їхні національно-культурні й духовні потреби, як забезпечуються їхні громадські та національні права. В цьому контексті можемо стверджувати, що обома державами докладається усіх можливих зусиль для забезпечення повноцінного розвитку національних меншин, які є своєрідним каталізатором українсько-польських міждержавних відносин.

Утворення та діяльність культурних, освітніх та релігійних організацій національних меншин в обох країнах сприяло збереженню та розвитку самобутності національних меншин. Як показує аналіз, діяльність цих громадських об'єднань, насамперед, спрямована на національно-культурний саморозвиток. Результатом цієї діяльності стало поступове руйнування антиукраїнських та антипольських настроїв шляхом кращого ознайомлення місцевого населення з культурою сусіднього народу, носіями якого є національні меншини: українська – в Польщі та польська – в Україні.

Українсько-польське культурне співробітництво все більше набуває ознак одного із головних пріоритетів зовнішньої політики нашої держави, спирається на сучасну законодавчу базу, інституційне забезпечення та є ефективним засобом більш глибокої інтеграції з сусідніми країнами – Республікою Польща, зокрема, а через неї і з іншими країнами – членами Євросоюзу. Саме тому, українсько-польська гуманітарна співпраця заслуговує на підвищену увагу вчених, потребує глибокого наукового обґрунтування та пошуку шляхів підвищення її ефективності.

Досягнень у розвитку та поглибленні українсько-польських гуманітарних взаємин є чимало, однак, зупинятися на досягнутому було б помилкою. Пошук шляхів поліпшення ситуації, поглиблення транскордонних культурних взаємин України та Республіки Польща лежить у площині змін принципів ведення і підходів до формування гуманітарної політики України. Такі зміни, на нашу думку, повинні відбутися у кількох напрямках, кожен з яких зачіпає особливу

сферу формування гуманітарної політики нашої держави та відповідним чином проектується на сферу її зовнішньополітичної діяльності.

Насамперед, мова йде про:

- докорінну трансформацію системи суспільно-культурних, соціально-психологічних і, як наслідок, політичних відносин, які зумовлюють специфіку розгортання та здійснення гуманітарних та міжлюдських відносин;

- адаптація на вітчизняному ґрунті та максимальне наближення українського законодавства до чинних правових норм та стандартів Європейського Союзу, членом якого є Республіка Польща;

- проведення адміністративної реформи на засадах субсидіарності та солідарності, які визначають політику регіонального розвитку більшості держав Євросоюзу, включаючи Польщу. Це дозволить активізувати роль регіональних органів влади у процесі інтенсифікації українсько-польського транскордонного співробітництва у культурній сфері;

- активізація транскордонного співробітництва завдяки його включенню у систему пріоритетів зовнішньої політики обох держав. Це дасть змогу надати культурній співпраці більшого динамізму і логічно поєднати транскордонні інтереси різних регіонів Польщі та України у спільній стратегії їх розвитку.

На основі проведеного дослідження видається можливим виділити наступні практичні рекомендації, щодо розширення та поглиблення українсько-польського транскордонного співробітництва у культурній сфері. Серед них:

- інтенсифікація та поглиблення науково-освітнього українсько-польського транскордонного співробітництва потребує надання належного фінансування, що сьогодні, є головною проблемою у цій сфері;

- необхідно доопрацювати механізми здійснення культурного співробітництва, запровадивши спрощений порядок перетину кордону творчим колективам та особам, які приймають участь у різного роду культурних заходах;

- слід активізувати державну підтримку взаємозв'язків музеїв, бібліотек, театрів. Це дозволить встановити паритетну присутність української культури в Польщі, а польської – в Україні, уникнути комерціалізації даних аспектів культурної взаємодії, та її негативних наслідків;

- потребує розбудови та адаптації до європейських зразків інфраструктура інформаційної мережі в Україні, і, частково, в східних воєводствах Польщі, з метою більш широких відомостей про культуру сусіднього народу;

- необхідно віднайти можливості фінансування пошукових та реставраційних робіт щодо місць національної пам'яті українців у Польщі;

- порушуючи питання національно-культурного життя національних меншин, української в Польщі, та польської в Україні, слід зосередити увагу на активізації фінансової підтримки їх діяльності.

Вище перелічені заходи дозволять Україні втілити у життя якісно нову модель транскордонного культурного співробітництва, а це у свою чергу активізує економічні та політичні відносини між державами. У такий спосіб буде забезпечено реалізацію стратегічного партнерства між Україною та Польщею у частині гуманітарних взаємовідносин і це стане однією із сходинок на шляху до повноправного входження України до Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Неопубліковані джерела:

Поточний архів управління інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Волинської обласної державної адміністрації (м. Луцьк)

1. Інформація про упорядкування українських місць пам'яті на території Люблінського воєводства Республіки Польща станом на 31.12.2014 р. Від 2014 р.

Поточний архів управління культури і туризму Волинської обласної державної адміністрації (м. Луцьк)

2. Договір про співпрацю між Волинським краєзнавчим музеєм у Луцьку (Україна) і закордонним музеєм у Замосці (Республіка Польща). Від 2014 р.

3. Інформація державної служби туризму і курортів про реалізацію проектів транскордонного співробітництва. Від 2012 р.

4. Напрями співпраці з Лодзьким воєводством. Від 2011 р.

5. Положення про I міжнародний телевізійний конкурс української пісні «На хвилях Світязя» в рамках XI міжнародного фестивалю естрадної пісні «На хвилях Світязя». Від 2006 р.

6. Про реалізацію туристичних проектів транскордонного співробітництва. Від 2011 р.

7. Про участь у фестивалі «Стравінський та Україна» виконавців з Лодзі. Від 2011 р.

8. Протокол про співробітництво між Міністерством культури і мистецтв України та Міністерством культури і мистецтва Республіки Польща на 1999-2000 рр. Від 2005 р.

9. Угода про співробітництво між Волинською обласною державною адміністрацією, Волинською обласною радою України та Лодзьким Воєводою і

Маршалком Лодзького воєводства Республіки Польща управління культури і туризму Волинської обласної державної адміністрації. Від 2011 р.

10. Stowaryszenie Zamojsi Klub jazzowy. Від 2006 р.
11. Straż Mogił Polskich. List. Wrocław, dn. 15.07.1993 r. Від 2006 р.
12. Umowa o współpracy pomiędzy Wołyńskim Muzeum Krajoznawczym Krajoznawczym w Łucku (Ukraina) a Muzeum Zamojskim w Zamościu (Rzeczpospolita Polska). Від 2014 р.

Поточний архів управління охорони культурної спадщини Львівської обласної державної адміністрації (м. Львів)

13. Додаток до Угоди про співпрацю в галузі охорони та збереження пам'яток культурної спадщини, укладеної між Львівською обласною державною адміністрацією та Національним центром досліджень та документування пам'яток Республіки Польща. Від 10 жовтня 2007 р.

14. Угода між Львівською обласною державною адміністрацією та Національним центром досліджень та документування пам'яток Республіки Польща про співпрацю в галузі охорони та збереження пам'яток культурної спадщини. Від 15 червня 2004 р.

15. Про реалізацію туристичних проектів транскордонного співробітництва. Від 2012 р.

Archiwum Aktów nowych w Warszawie. (Архів актів нових (м. Варшава)).

16. Zesp. Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej «Instytut Adama Mickiewicza 1990 – 2005 rr». Sygn. 13.

17. Zesp. Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej «Instytut Adama Mickiewicza 1990 – 2005 rr». Rok Polski na Ukrainie. Sygn. 272.

18. Zesp. Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej «Instytut Adama Mickiewicza 1990 – 2005 rr». Rok Polski na Ukrainie. Sygn. 273.

19. Zesp. Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej «Instytut Adama Mickewicza 1990 – 2005 rr». Rok Polski na Ukrainie. Sygn. 274.
20. Zesp. Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej «Instytut Adama Mickewicza 1990 – 2005 rr». Rok Polski na Ukrainie. Sygn. 275.
21. Zesp. Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej «Instytut Adama Mickewicza 1990 – 2005 rr». Rok Polski na Ukrainie. Sygn. 278.
22. Archiwum Aktów nowych w Warszawie. Zesp. Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej «Instytut Adama Mickewicza 1990 – 2005 rr». Rok Polski na Ukrainie. Sygn. 280.
23. Zesp. Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej «Instytut Adama Mickewicza 1990 – 2005 rr». Rok Polski na Ukrainie. Sygn. 287.
24. Zesp. Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej «Instytut Adama Mickewicza 1990 – 2005 rr». Rok Polski na Ukrainie. Sygn. 288.
25. Zesp. Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej «Instytut Adama Mickewicza 1990 – 2005 rr». Rok Polski na Ukrainie. Sygn. 289.
26. Zesp. Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej «Instytut Adama Mickewicza 1990 – 2005 rr». Rok Polski na Ukrainie. Sygn. 290.
27. Zesp. Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej «Instytut Adama Mickewicza 1990 – 2005 rr». Rok Polski na Ukrainie. Sygn. 292.
28. Zesp. Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej «Instytut Adama Mickewicza 1990 – 2005 rr». Rok Polski na Ukrainie. Sygn. 293.
29. Zesp. Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej «Instytut Adama Mickewicza 1990 – 2005 rr». Rok Polski na Ukrainie. Sygn. 294.
30. Zesp. Centralny Urząd Planowania. Sygn. 11/54.
31. Zesp. Polska Agencja Rozwoju Regionalnego PARR. Sygn. 22.
32. Zesp. Polska Agencja Rozwoju Regionalnego PARR. Sygn. 27.
33. Zesp. Polska Agencja Rozwoju Regionalnego PARR. Sygn. 28.
34. Zesp. PZPR. Komitet Centralny w Warszawie. Sygn. LXXVI-927.
35. Zesp. PZPR. Wydział Zagraniczny. Sygn. 245 (973/244).
36. Zesp. PZPR. Wydział Zagraniczny. Sygn. 246 (973/245). PZPR.

37. Zesp. PZPR. Wydział Zagraniczny. Sygn. 349 (973/361).
38. Zesp. PZPR. Wydział Zagraniczny. Sygn. 225 (973/223).
39. Zesp. PZPR. Wydział Zagraniczny. Sygn. 487 (973/496).
40. Zesp. Roczne plany sprawozdania. Sprawozdania statystyczne za 2001 – 2003. Sygn. 13.
41. Zesp. Roczne plany sprawozdania. Sprawozdania statystyczne za 2001 – 2003. Sygn. 14.
42. Zesp. Stowarzyszenie Wspólnota Polska Ośrodek ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego poza Granicami Kraju 1996 – 2007. Sygn. 2.
43. Zesp. Stowarzyszenie Wspólnota Polska Ośrodek ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego poza Granicami Kraju 1996 – 2007. Sygn. 3.
44. Zesp. Stowarzyszenie Wspólnota Polska Ośrodek ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego poza Granicami Kraju 1996 – 2007. Sygn. 4.
45. Zesp. Stowarzyszenie Wspólnota Polska Ośrodek ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego poza Granicami Kraju 1996 – 2007. Sygn. 5.
46. Zesp. Stowarzyszenie Wspólnota Polska Ośrodek ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego poza Granicami Kraju 1996 – 2007. Sygn. 6.
47. Zesp. Stowarzyszenie Wspólnota Polska Ośrodek ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego poza Granicami Kraju 1996 – 2007. Sygn. 7.
48. Zesp. Stowarzyszenie Wspólnota Polska Ośrodek ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego poza Granicami Kraju 1996 – 2007. Sygn. 8.
49. Zesp. Stowarzyszenie Wspólnota Polska Ośrodek ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego poza Granicami Kraju 1996 – 2007. Sygn. 11.
50. Zesp. Stowarzyszenie Wspólnota Polska Ośrodek ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego poza Granicami Kraju 1996 – 2007. Sygn. 12.
51. Zesp. Stowarzyszenie Wspólnota Polska Ośrodek ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego poza Granicami Kraju 1996 – 2007. Sygn. 13.
52. Zesp. Stowarzyszenie Wspólnota Polska Ośrodek ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego poza Granicami Kraju 1996 – 2007. Sygn. 14.

53. Zesp. Stowarzyszenie Wspólnota Polska Ośrodek ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego poza Granicami Kraju 1996 – 2007. Sygn. 15.
54. Zesp. Stowarzyszenie Wspólnota Polska Ośrodek ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego poza Granicami Kraju 1996 – 2007. Sygn. 16.
55. Zesp. Stowarzyszenie Wspólnota Polska Ośrodek ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego poza Granicami Kraju 1996 – 2007. Sygn. 19.
56. Zesp. Stowarzyszenie Wspólnota Polska Ośrodek ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego poza Granicami Kraju 1996 – 2007. Sygn. 20.
57. Zesp. Stowarzyszenie Wspólnota Polska Ośrodek ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego poza Granicami Kraju 1996 – 2007. Sygn. 21.
58. Zesp. Stowarzyszenie Wspólnota Polska Ośrodek ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego poza Granicami Kraju 1996 – 2007. Sygn. 22.
59. Zesp. Stowarzyszenie Wspólnota Polska Ośrodek ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego poza Granicami Kraju 1996 – 2007. Sygn. 36.
60. Zesp. Stowarzyszenie Wspólnota Polska Ośrodek ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego poza Granicami Kraju 1996 – 2007. Sygn. 60.
61. Zesp. Stowarzyszenie Wspólnota Polska Ośrodek ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego poza Granicami Kraju 1996 – 2007. Sygn. 66.
62. Zesp. Stowarzyszenie Wspólnota Polska Ośrodek ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego poza Granicami Kraju 1996 – 2007. Sygn. 91.
63. Zesp. Telewizja Polska S.A. Zbiór wczinków Prasowych 1953 – 2009 rr. Sygn. T 1.
64. Zesp. Telewizja Polska S.A. Zbiór wczinków Prasowych 1953 – 2009 rr. Sygn. T 10/31.
65. Zesp. Urząd Kultury Fizycznej i Sportu w Warszawie (1981 – 2002 r.). Sygn. 1.
66. Zesp. Urząd Kultury Fizycznej i Sportu w Warszawie (1981 – 2002 r.). Sygn. 2.
67. Zesp. Urząd Kultury Fizycznej i Sportu w Warszawie (1981 – 2002 r.). Sygn. 3.

68. Zesp. Urząd Kultury Fizycznej i Sportu w Warszawie (1981 – 2002 r.).
Sygn. 5.
69. Zesp. Urząd Kultury Fizycznej i Sportu w Warszawie (1981 – 2002 r.).
Sygn. 6.
70. Zesp. Urząd Kultury Fizycznej i Sportu w Warszawie (1981 – 2002 r.).
Sygn. 7.
71. Zesp. Urząd Kultury Fizycznej i Sportu w Warszawie (1981 – 2002 r.).
Sygn. 8.
72. Zesp. Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki w Warszawie (1981 – 2002 r.).
Sygn. 9.
73. Zesp. Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki w Warszawie (1981 – 2002 r.).
Sygn. 11.
74. Zesp. Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki w Warszawie (1981 – 2002 r.).
Sygn. 12.
75. Zesp. Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki w Warszawie (1981 – 2002 r.).
Sygn. 109.
76. Zesp. Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki w Warszawie (1981 – 2002 r.).
Sygn. 116.
77. Zesp. Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki w Warszawie (1981 – 2002 r.).
Sygn. 118.
78. Zesp. Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki w Warszawie (1981 – 2002 r.).
Sygn. 124.
79. Zesp. Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki w Warszawie (1981 – 2002 r.).
Sygn. 125.
80. Zesp. Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki w Warszawie (1981 – 2002 r.).
Sygn. 126.
81. Zesp. Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki w Warszawie 1991– 2000 r.
Sygn. 587.
82. Zesp. Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki w Warszawie 1991– 2000 r.
Sygn. 596.

83. Zesp. Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki w Warszawie 1991– 2000 r.
Sygn. 714.
84. Zesp. Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki w Warszawie 1991– 2000 r.
Sygn. 716.
85. Zesp. Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki w Warszawie 1991– 2000 r.
Sygn. 724.
86. Zesp. Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki w Warszawie 1991– 2000 r.
Sygn. 725.
87. Zesp. Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki w Warszawie 1991– 2000 r.
Sygn. 727.
88. Zesp. Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki w Warszawie 1991– 2000 r.
Sygn. 729.
89. Zesp. Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki w Warszawie 1991– 2000 r.
Sygn. 731.
90. Zesp. Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki w Warszawie 1991– 2000 r.
Sygn. 734.
91. Zesp. Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki w Warszawie 1991– 2000 r.
Sygn. 739.

Опубліковані джерела:

92. Декларація про державний суверенітет України // Голос України. – 1990. – 17. 07.
93. Декларація про загальні зсади державної молодіжної політики в Україні від 15 грудня 1992 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2859-12> – Назва з екрану.
94. Декларація про принципи та основні напрями розвитку українсько-польських відносин // Україна на міжнародній арені : збірник документів та матеріалів, 1986 – 1990 рр. – К.: Україна, 1993. – С. 27 – 30.

95. Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2007 – 2010 роки // Україна у сучасному вимірі транскордонного співробітництва. Нові можливості для регіонів. – Ужгород, 2009. – С. 37 – 39.
96. Договір між Республікою Польща і Україною про добросусідство, дружні відносини і співробітництво (18.05. 1992 р.) // Україна на міжнародній арені. Збірник документів і матеріалів. 1991 – 1995 рр. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – С. 12.
97. Договір про добросусідство, дружні взаємини та співробітництво від 18 грудня 1992 // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 43. – С. 613.
98. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (21 травня 1980 р., м. Мадрид), – Рада Європи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_106 – Назва з екрану.
99. Закон про громадянство. // [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1636-12> – Назва з екрану.
100. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді України» від 5 лютого 1993 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T299800.html – Назва з екрану.
101. Закон України «Про транскордонне співробітництво» // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 45. – Ст.499. – С. 182.
102. Консульська Конвенція між Україною та Республікою Польща, м. Варшава, 8 вересня 1991 р. // Збірник чинних міжнародних договорів України. – Офіц. Вид. – Т.1. 1990 – 1991 рр.. – К. : ІнЮре, 2001. – С. 47 – 54.
103. Меморандум взаєморозуміння зі співробітництва у сфері фізичної культури і спорту. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU05362.html – Назва з екрану.
104. Основи законодавства України про культуру // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 21. – Ст. 294.

105. Перспективи розвитку українсько-польської співпраці в сфері нових медичних технологій. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.euroosvita.net> – Назва з екрану.

106. Перший Всеукраїнський перепис населення: історичні, методологічні, соціальні, економічні, етнічні аспекти / Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, Державний Комітет статистики України. – К., 2003. – С. 57.

107. Положення про Міністерство економіки України. Затверджене Указом Президента України від 23 жовтня 2000 р. № 1159/2000 «Про Міністерство економіки України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>. – Назва з екрану.

108. Положення про Раду розвитку регіонів. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2006 р. № 1759 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua> – Назва з екрану.

109. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2006 р. № 1653 «Про утворення Ради розвитку регіонів» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua> – Назва з екрану.

110. Правове регулювання туристичної діяльності в Україні: зб. нормативно-правових актів; [під заг. ред. проф. В. К. Федорченка / Київ, ун-т туризму, економіки і права]. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 640 с.

111. Про транскордонне співробітництво: закон України від 24 червня 2004 року № 1861-IV // Голос України. – 2004. – 22 липня.

112. Про туризм: Закон України від 15 вересня 1995 р. №324/95-ВРі // Туризм в Україні: зб. нормативно-правових актів у п'яти томах. Т.1. – Ужгород: ІВА, 1999. – 328 с.

113. Програма діяльності Кабінету Міністрів України «Назустріч людям». – К., 2005. – 42 с.

114. Програма розвитку сільського туризму в Україні // Український туристичний вісник. – 2004. – № 4. – С. 14 – 17.

115. Протоколи про консультації між Міністерством закордонних справ Української Радянської соціалістичної Республіки і Міністерством закордонних справ Республіки Польща, м. Київ, 07.09.1991 // Збірник чинних міжнародних договорів України. – Офіц. Вид. – Т.1. 1990 – 1991 рр. – К.: ІнЮре, 2001. – С. 29 – 30.

116. Спільна польсько-українська стратегія транскордонного співробітництва: Люблінське воєводство, Підкарпатське воєводство, Волинська область, Львівська область. 2005 – 2015 роки. Разом у майбутнє. – Люблін, 2006. – 57 с.

117. Стратегія транскордонного розвитку «Карпати 2004 – 2011». – Ужгород, 2003. – 16 с.

118. Стратегія українсько-польського міжрегіонального і прикордонного співробітництва. – К. – Варшава: Українсько-польська Координаційна Рада з питань міжрегіонального співробітництва, 2004. – 45 с.

119. Угода між Державним комітетом з фізичної культури і спорту України та Державною адміністрацією у справах фізичної культури та туризму Республіки Польща про співробітництво та обміни у галузі спорту від 10 жовтня 1996 р. // Декларація про загальні засади державної молодіжної політики в Україні від 15 грудня 1992 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2859-12> – Назва з екрану.

120. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про міжрегіональне співробітництво, 24.05. 1993 р. // Україна на міжнародній арені 1991 – 1995 рр. : збірник документів і матеріалів. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – С. 88 – 90.

121. Угода про співробітництво між Міністерством культури і мистецтв України та Міністерством культури Республіки Польща. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk> – Назва з екрану.

122. Указ Президента України від 3 травня № 340/2006 «Про деякі питання впорядкування діяльності консультативно–дорадчих органів при

Президентів України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua> – Назва з екрану.

123. Указ Президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» із змінами, внесеними згідно Указу Президента № 587/ 2000 від 12.04.2000 // Політика і час: спецвипуск. – 2004. – № 3 – 4. – С. 33.

124. Uchwała Senatu RP z dnia 27 lipca 1990 r. «Do narodu Ukraińskiego z okazji proklamowania suwerenności państwowej Ukrainy» // Kultura. – 1990. – № 9/516. – S. 112.

125. Uchwała Senatu RP z dnia 6 grudnia 1991 r. «W sprawie niepodległości Ukrainy» // Gill W., Gill N. Stosunki Polski z Ukrainą w latach 1989 – 1993. – Toruń – Poznań, 1994. – S. 99.

Монографії, брошури, дисертації, статті:

126. Андрійчук О. Україна – Європа: тести на сумісність / О. Андрійчук. – К.: Смолоскип, 2007. – 378 с.

127. Антонюк О. Культурно-національні товариства / О. Антонюк // [Відп.ред. Ю.І. Римаренко]. – Мала енциклопедія етнодержавознавства. НАН України. – Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К.: Генеза, 1996. – 527 с.

128. Антонюк О. Практика регулювання правового статусу національних (етнічних) меншин у країнах Європи: міжнародний досвід у контексті етнополітики України / О. Антонюк // Дослідження світової політики: зб.наукових праць. – К., 2000. – Вип. 12. – С. 10 – 15.

129. Артёменко С. В., Фёдорова Л. И. Трансграничное взаимодействие в туристической сфере как фактор устойчивого развития приграничных территорий / С. В. Артёменко, Л. И. Фёдорова // Проблемы розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах. Матеріали VI

Міжнародної науково-практичної конференції, м. Луцьк, 15 – 16 жовтня 2009 р. – Луцьк, 2009. – С. 242 – 245.

130. Артёмов І. В. Проблеми і перспективи входження України в Європейський Союз: навч. посібник / І. В. Артёмов. – Ужгород, 2007. – 384 с.

131. Бабак О. І. Політика Польщі щодо України (кінець 1980 – 1990-і роки). Дисерт. на здоб. наук. ст. канд. іст. наук. Спец. 07.00.02 – Всесвітня історія. – К., 2002. – 198 с.

132. Бабак О. І. Українсько-польські відносини (від 1980-х років до 2005 р.) / О. І. Бабак. – Кіровоград, 2005. – 305 с.

133. Базив Д. П. Геополитическая стратегия Украины / Д. П. Базив. – К., 2000. – 192 с.

134. Базилевич В. Інтелектуалізація та індивідуалізація – основа формування нової парадигми класичної університетської освіти в галузі економіки та управління в контексті Болонського процесу / В. Базилевич // Вища школа. – 2005. – № 6. – С. 31 – 34.

135. Балик Н. Уроки української мови в Польщі / Н. Балик // Волинь. – 1997. – 5 квітня.

136. Бжезінський З. Дипломатія і Політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін / З. Бжезінський. – Харків: Фоліо, 2003. – 559 с.

137. Бжезінський З. Україна і Польща в контексті європейської інтеграції / З. Бжезінський // Стратегічна панорама. – 1998. – № 3 – 4. – С. 26 – 29.

138. Бжезінський З. «Я завжди знав і вірив, що буде незалежна Україна» / З. Бжезінський // Універсам. – 1998. – № 9 – 10. – С. 8 – 9.

139. Богуш Л. Г. Потенціал, проблеми і шляхи трансформації сфери охорони здоров'я в процесі забезпечення соціально-економічних передумов євроінтеграції України / Л. Г. Богуш // Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво: міжнародні відносини, економіка, політика, географія, історія, право. Тези доповідей II Міжнародної науково-практичної

конференції студентів, аспірантів і молодих науковців, м. Луцьк, 19 – 20 травня 2005 р. – Луцьк, 2005. – С. 267 – 271.

140. Богуш Л. Г. Соціально-економічні аспекти використання в Україні європейського досвіду медичного обслуговування населення на засадах загальної лікарської практики / Л. Г. Богуш // Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво. Тези доповідей III міжнародної наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих науковців, м. Луцьк, 18 – 19 травня 2006 р. – Луцьк: Вежа, 2006. – С.200 – 202

141. Боренько Я. Невдала імітація, або Європейська макроідея в польсько-українському мікропросторі / Я. Боренько // І. – 2002. – № 22. – С. 12 – 20.

142. Бураковський І. Україна та європейська інтеграція / І. Бураковський, Г. Немиря, О. Павлюк // Політика і час. – 2000. – № 3 – 4. – С. 46 – 52.

143. Бурант С. Україна і Польща: до стратегічного партнерства / С. Бурант // Політична думка. – 1997. – №.3. – С. 99 – 111.

144. Вавринюк А. В. Сільський туризм як перспективний напрям транскордонного співробітництва в євро регіоні «Буг» / А. В. Вавринюк // Проблеми розвитку прикордонних територій та участі в інтеграційних процесах: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. – Луцьк, 2006. – С. 244 – 246.

145. Висоцька Г. В. Українські об'єднання в Польщі як основа культурної діяльності української меншини в Республіці Польща (1989 – 2011) / Г. В. Висоцька // Актуальні проблеми міжнародних відносин і зовнішньої політики країн світу. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Луцьк, 11 – 12 жовтня 2012 р. / за заг.ред. В.Й. Лажніка та С. В. Федонюка. – Луцьк, 2012. – С. 222 – 225.

146. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник. – К.: Освіта, 2004. – 384 с.

147. Вівчарик М. Україна в етнонаціональному вимірі / М. Вівчарик, С. Падалка. – К., 1999. – 136 с.
148. Візовий режим України і Польщі: коментарі, аналіз, прогноз: Збірник аналітичних матеріалів. – Львів: Каменяр, 2004. – 78 с.
149. ВНУ офіційно став Східноєвропейським університетом. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.volynnews.com/news/society/vnu> – Назва з екрану.
150. Возняк Т. Геополітична роль Західної України в українському та європейському контексті / Т. Возняк // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/nltxt/vozniak2> – Назва з екрану.
151. «Воїнам УПА» чи «повстанцям»? Як поляки реагують на меморіальні написи // Українська правда. – 2011. – 28 квітня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com> – Назва з екрану.
152. Волиняни впорядкували українські могили в Польщі // Волинь Post. – 2014. – 24 квітня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.volynpost> – Назва з екрану.
153. Волога Л. Звітує Держкомнацміграції / Л. Волога // Урядовий Кур'єр. – 1999. – 20 березня. – С. 11.
154. Воронкова В. Г. Інститут / В. Г. Воронкова // Юридична енциклопедія: в 6 т. (голова редколегії Ю. С. Шемшученко). – Т.2. – К.: Укрфінська енциклопедія, 1999. – 796 с.
155. Габа М. І. Соціально-економічні особливості розвитку сільського зеленого туризму в карпатському регіоні України / М. І. Габа // Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Луцьк, 15 – 16 жовтня 2009 р. – Луцьк, 2009. – С. 142 – 144.
156. Гаврилишин Б. Україна між Сходом та Заходом, Північчю та Півднем: геополітичні можливості і обмеження / Б.Гаврилишин // Розбудова держави. – 2002. – № 7. – С. 26 – 33.

157. Гаврилюк Ю. Підляшшя – відродження українства. [Електронний ресурс] / Режим доступу: [http:// www.haidamaka.org.ua](http://www.haidamaka.org.ua) – Назва з екрану
158. Гальчинський А. Нові можливості євроінтеграційної стратегії України / А. Гальчинський // Політика і час. – 2003. – № 8. – С. 3 – 11.
159. Гальчинський А.С. Україна – на перехресні інтереси / А. С. Гальчинський. – К.: Знання України, 2002. – 180 с.
160. Гарагонич В. Єврорегіони у транскордонному співробітництві / В. Гарагонич // Україна дипломатична: наук. щорічник. – К., 2010. – Вип. 11. – С. 526 – 537.
161. Гарагонич В. Нові можливості розвитку туризму в Карпатському єврорегіоні крізь призму підготовки фахівців туристичної галузі / В. Гарагонич // Нові можливості розвитку туризму в Карпатському регіоні : матеріали Міжнар.конф. – Ужгород: Ліра, 2007 – С. 61 – 63.
162. Гарагонич В. В. Поглиблення транскордонного співробітництва крізь призму підготовки України та Польщі до Євро – 2012 / В. В. Гарагонич // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Історичні науки. – 2010. – № 22. – С. 137 – 143.
163. Гарагонич В. Транскордонне співробітництво України: мости через кордони. Монографія. – Ужгород: Карпати, 2011. – 432 с.
164. Гарбарук А.С. Передумови та особливості заснування польських національних товариств Тернопільщини у 1989–2013 рр. / А.С. Гарбарук Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук.: матеріали III всеукраїн. наук. конф. з міжнар. участю (м. Дніпропетровськ, 20 грудня 2013 р.) : у 5 ч. – Ч.1. – Д.: Інновація, 2013. – С. 55 – 58.
165. Гарбарук А.С. Польські громадсько-культурні товариства у західному регіоні України (1991 – 2013 рр.) / А.С. Гарбарук. Дис. на здобуття наук. ст. к. і. н.: 07.00.01 – історія України. – Луцьк, 2014. – 242 с.
166. Гарбарук А. С. Початок самоорганізації української полонії на тлі становлення українсько-польських відносин у 1990-х роках / А. С. Гарбарук //Актуальні проблеми міжнародних відносин і зовнішньої політики країн світу.

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Луцьк, 11 – 12 жовтня 2012 р./ за ред. В. Й.Лажніка та С. В. Федонюка. – Луцьк, 2012. – С. 218 – 220.

167. Горун Д. Українсько-польські гуманітарні взаємини в 1991 – 2001 рр. / Д. Горун // Історія в школі. – 2002. – № 5 – 6. – С. 40 – 49.

168. Градоблянська Т. Відносини з Польщею – пріоритет для кожного четвертого українця / Т. Градоблянська // Голос України. – 2010. – 14 грудня. – С. 19.

169. Гроніцкі М. Значення Польщі для України: приклад для наслідування, держава, яка межує з Україною, інтегратор? / М. Гроніцкі. – К.: Фенікс, 2001. – С. 39 – 46.

170. Дем'янець В. політична та соціально-економічна трансформація Польщі у 90-х роках / В. Дем'янець // Людина і політика. – 2000. – № 4. – С. 30 – 37.

171. Дещинський Л. Є. Міжнародні відносини України: історія і сучасність. Навч. посібник / Л. Є. Дещинський, А. В. Панюк. – Львів: Видавництво національного університету «Львівська політехніка», 2001. – 424 с.

172. Динис Г. Сучасний статус та перспективи відносин між Україною та Вишеградською групою: міжнародно-правовий механізм / Г. Динис // Україна та Вишеградська четвірка на ляху до взаємовигідних відносин / [упоряд.: В. Пулішова, Т. Стражай]. – Братіслава, 2010. – С. 154 – 157.

173. Діяльність Союзу українок у Польщі. [Електронний ресурс] / Українська Всесвітня Координаційна рада. Союз українок у Польщі // Вісник УВКР. – 2002. – № 9. – С. 5. – Режим доступу: <http://uvkr.com.ua/ua/visnyk/uvkr2002> – Назва з екрану.

174. Дні польського кіно 2012: В Україні покажуть кращі польські фільми. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://afisha.tocha.net/ua/12527> – Назва з екрану.

175. Добржанська О. Л. Українсько-польська культурна політика в умовах євроінтеграції / О. Л. Добржанська // Актуальні проблеми міжнародних відносин: збірник наукових праць / Київ.нац.ун-т ім. Т.Шевченка, Інст-т міжнар. відносин; редкол.: Л.В. Губерський та ін. Вип.74. Ч.1. – К., 2008. – С. 137 – 148.
176. Документи ЄС щодо України / Урядовий портал//[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua> – Назва з екрану/
177. Долішній М. Актуальні завдання інтенсифікації соціально-економічного розвитку регіонів України / М. Долішній // Регіональна економіка. – 2005. – № 2. – С. 7 – 14.
178. Долішній М. І. Перспективи розвитку євро регіональної співпраці в Україні / М. І. Долішній, М. А. Мікула // Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках ЧЭС и ГУУАМ: сб. науч.трудов. – Донецк: Дон.НУ, 2003. – С. 61 – 65.
179. Долішній М. Регіональна політика на рубежі ХХ – ХХІ століть. Нові пріоритети / М. Долішній. – К.: Наукова думка, 2006. – 511 с.
180. Дрозд С. Стан та перспективи розвитку транскордонного співробітництва між Україною та Польщею / С. Дрозд // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tpp.lviv.net> – Назва з екрану.
181. Дубович І. А., Василенко Т. П., Вичка О. В. Особливості та перспективи розвитку українсько-польського транскордонного співробітництва у галузі туризму / І. А. Дубович, Т. П. Василенко, О. В. Вичка // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/index.php/ua> – Назва з екрану.
182. Дух Я. «Спільне впорядкування» / Я. Дух // Пластовий портал // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.plast.org.ua/plast/press/?page=news&newsid=425> – Назва з екрану.
183. Дяченко О. Рукостискання культур / О. Дяченко // Політика і час. – 1996. – № 8. – С. 12.
184. Етнонаціональні процеси в Україні: історія і сучасність / О. Б. Беренштейн та ін.; За заг.ред В. І. Наулка. – К., 2001. – 424 с.

185. Етнонаціональна структура українського суспільства. Довідник. – К., 2004. – 343 с.
186. Жаліло Л., Солоненко І., Кунгурцев О., Мартинюк О., Солоненко Н. Наукові засади реформування охорони здоров'я в Україні / Л. Жаліло, І. Солоненко, О. Кунгурцев, О. Мартинюк, Н. Солоненко // Вісник української Академії державного управління при Президентові України. – 2001. – № 3. – С. 205 – 209.
187. Жаліло Л., Солоненко І., Кунгурцев О., Мартинюк О., Солоненко Н. Науковий підхід до питання громадянського сприяння реформам в охороні здоров'я // Л. Жаліло, І. Солоненко, О. Кунгурцев, О. Мартинюк, Н. Солоненко / Суспільні реформи та становлення громадянського суспільства в Україні / За заг.ред. В. І. Лугового, В.М. Князева. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – Т. 2. – С. 236 – 241.
188. Заброварний С. До повного примирення і щирого порозуміння / С. Заброварний // Політика і час. – 1997. – № 9. – С. 5 – 11.
189. Завітневич Н. Г. Гуманітарний чинник в українсько-польських міждержавних відносинах / Н. Г. Завітневич. Дис. на зд. наук. ст. к. п. н.: 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. – К, 2008. – 241 с.
190. Закарпаття 1919 – 2009 років: історія, політика, культура / україномовний варіант українсько-угорського видання; [під заг. ред. М. Вегеша, Ч. Фединець]. – Ужгород, Ліра, 2010. – 720 с.
191. Зарубіжні українці. Довідник. – К., 1991. – 234 с.
192. Заставний Ф. Д. Українська діаспора (розселення українців у зарубіжних країнах) / Ф. Д. Заставний. – Львів, 1991. – 146 с.
193. Зашкільняк Л. О., Крикун М. Г. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів / Л. О. Зашкільняк, М. Г. Крикун. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 752 с.
194. Зеленько Г. «Навздогінна модернізація»: досвід Польщі та України / Г. Зеленько: монографія. – К.: «Критика». – 2003. – 216 с.

195. Зеленько Г. Україна і Польща: моделі політичної модернізації: дис.. канд..політ.наук: 23.00.02 / Г. І. Зеленько. – К., 2001. – 190 с.
196. Зеленько Г. Україна – Польща: політико-владні структури в умовах модернізації / Г. Зеленько // Людина і політика. – 2000. – № 2. – С. 28 – 34.
197. Зінько Ю. В. Організаційно-господарські аспекти розвитку сільського туризму в Карпатському регіоні / Ю. В. Зінько // Аграрний екологічний туризм у країнах Центральної та Східної Європи. Матеріали I міжнародної наук.-практ. семінару (м. Стрий, 2004 р.) – Стрий, 2004. – С. 38 – 43.
198. Знахоренко О. М. Стратегічне партнерство в українсько-польських відносинах / О. М. Знахоренко. Дис.. канд.. політ. наук: 23.00.04. – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. – Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К., 2005. – 235 с.
199. Івченко О. Україна в системі міжнародних відносин: історична ретроспектива та сучасний стан / О. Івченко: монографія. – К.: РШЦУАННП, 1997. – 688 с.
200. Ігнатюк І. Що ми знаємо про Підляшшя? Підляшшя і підляшуки. Короткий історико-етнографічний нарис. [Електронний ресурс] / І. Ігнатюк // Гайдамака. – 2008. – Режим доступу: <http://www.haidamaka.org.ua/0061.html> – Назва з екрану.
201. Інституційне забезпечення державної регіональної політики: стан, проблеми та перспективи // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua> – Назва з екрану.
202. Інституційне забезпечення європейської інтеграції / Урядовий портал // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua> – Назва з екрану.
203. Калакура О. Я. Мовно-культурний розвиток сучасної польської меншини в Україні / О. Я. Калакура // Наукові записки. – К.: ІПіЕНД, 2007. – Вип.34. – С. 235 – 242.

204. Калакура О. Я. Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ ст. / О. Я. Калакура. – К.: Знання України, 2007. – 508 с.
205. Калакура О. Польська етнічна група в процесі становлення громадянського суспільства в Україні / О. Калакура // Наукові записки ІШЕД НАН України. – 2001. – Вип. 14. – С. 175 – 185.
206. Карп В. С. Гармонізація українського ринку туристичних послуг як обов'язкова умова інтеграції до загальноєвропейського туристичного простору / В. С. Карп // Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво. Тези доповідей ІІІ міжнародної наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих науковців, м. Луцьк, 18 – 19 травня 2006 р. – Луцьк: Вежа, 2006. – С. 202.
207. Карпатський єврорегіон. 5 років діалогу та співробітництва. Спецвипуск. – Ужгород, 1998. – 12 с.
208. Кирилич В. П. Українці Польщі: проблема збереження етносоціальної ідентичності, як чинник українсько-польських відносин: Дис. ... канд. політ. наук: 23.00. 04. / В. П. Кирилич / Київський національний університет імені Т.Г. Шевченка. – К. 2001. – 198 с.
209. Кіш Є. Б. Країни Центральної Європи в системі міжнародних євро інтеграційних процесів (1991 – 2007 рр.): автореф. Дис.. на зд.наук.ступеня д-ра історичних наук: 07.00.02 всесвітня історія / Є. Б.Кіш. – Ужгород, 2008. – 36 с.
210. Кіш Є. За програмою сусідства / Є. Кіш // Політика і час. – 2004. – № 12. – С. 27 – 34.
211. Кіш Є. Центральна Європа в сучасній системі європейської інтеграції: монографія / Є. Кіш. – Ужгород: Ліра, 2008. – 440 с.
212. Клімчук Б.П. Єврорегіон «Буг»: концепція та стратегія розвитку : монографія / Б. П. Клімчук, Н. П. Луцишин, П. В.Луцишин. – Луцьк: Вежа, 2002. – 416 с.
213. Коберніченко Т. О. Перспективи розвитку сільського туризму у прикордонних гірських селах Львівської області / Т. О. Коберніченко // Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних

процесах. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Луцьк, 15 – 16 жовтня 2009 р. – Луцьк, 2009. – С. 259.

214. Колесник В. П., Кучерепа М. М. Україна – Польща: важкі питання/ В. П. Колесник, М. М. Кучерепа // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Історичні науки. – Луцьк : Вежа, 2001. – № 11. – С. 3 – 8.

215. Колодяжна В.В. Становлення та розвиток договірно-правової бази українсько-польського транскордонного співробітництва (90-ті рр. ХХ – поч. ХХІ ст.): дисерт. канд.юрид.наук. Спец. – 12.00.01. – Теорія та історія держави і права; історія політичних та правових вчень. / В.В. Колодяжна. – Луцьк, 2008. – 244 с.

216. Колодяжна В. Українсько-польське транскордонне співробітництво в гуманітарній сфері: організаційно-правові засади / В. Колодяжна // Підприємство, господарство і право. – 2008. – № 11. – С. 110 – 113.

217. Колодяжна В. Українсько-польське транскордонне співробітництво: правові засади освітнього співробітництва / В. В. Колодяжна // Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах: Матеріали V Міжн. Наук. – практ.конф., м. Луцьк, 16 – 17 жовтня 2008. / ВНУ ім Лесі Українки; [за ред В.Й. Лажніка, С.В. Федонюка]. – Луцьк, 2008. – С. 77 – 80.

218. Коніщева Н. Й. Маркетингові інструменти антикризового управління розвитком туристичних підприємств / Н. Й. Коніщева // Економіка туристичних послуг, маркетинг та логістика. Вісник ДІТБ, 2012. – № 16. – С. 263 – 271.

219. Коніщева Н. Й. Удосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів сфери туризму та курортів / Н. Й. Коніщева // Вісник ДІТБ, 2011, – № 15. – С. 158 – 167.

220. Конституція Республіки Польща. Зібрання законів Республіки Польща з місцевого самоврядування та регіональної політики. [Електронний ресурс] / Тематична підбірка матеріалів // Центр досліджень адміністративної

реформи. – 2001. – № 19. – С. 2 – 9. – Режим доступу: <http://www.uaracsar.org.ua/bp-2001-1.htm> – Назва з екрану.

221. Костриця М. М. Розвиток сільського туризму: європейський досвід для України / М. М. Костриця // Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво. Тези доповідей III міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих науковців, м. Луцьк, 18 – 19 травня 2006 р. – Луцьк: Вежа, 2006. – С. 208 – 210.

222. Коцан Р.І. Становлення та розвиток транскордонного співробітництва на українсько-польському прикордонні: дис... канд.. політ.наук: 23.00.04. – Луцьк, 2012. – 240 с.

223. Коцан Р. І. Розвиток агротуризму в євро регіоні «Буг» : фінансування, досвід та перспективи / Р. І. Коцан // Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво. Тези доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих науковців, м. Луцьк, 17 – 18 травня 2007 р. – Луцьк, 2007. – С. 414 – 416.

224. Кремень В. Г. Україна: альтернативи поступу (критика історичного досвіду) / В. Г. Кремень, Д. В. Табачник, В. М. Ткаченко. – К.: «ARC-UKRAINE», 1996. – 793 с.

225. Кремень В. Г. Україна: проблеми самоорганізації: в 2 т. / В. Г. Кремень, Д. В. Табачник, В. М. Ткаченко. – К.: Промінь, 2003. – Т. 1. – 383 с.

226. Кресіна І. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси (етнополітичний аналіз) / І. Кресіна: монографія. – К., 1998. – 256 с.

227. Кудін А. Реалізація в Україні принципів і завдань Болонського процесу: забезпечення мобільності громадян / А. Кудін // Вища школа. – 2006. - № 1. – С. 29 – 31.

228. Леонова А. О. Державна етнокультурна політика України на сучасному етапі: механізми формування і регіоналізації: дис. ... докт. політ. наук: 23.00.05 / А. О. Леонова / НАН України. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2005. – 450 с.

229. Лисенко О.М. Становлення та функціонування органів державної влади України в контексті євроінтеграційних процесів (1991 – 2004 рр.). / О. М. Лисенко. автореф. дис. на здобуття наук. ст. канд. політ. наук. спец: 23.00.02 – К., 2006. – 20 с.
230. Литвин В. Україна на межі тисячоліть (1991 – 2000 рр.) / В. Литвин. – К.: Альтернативи, 2000. – 360 с.
231. Литвин В. Україна: хроніка поступу (1991 – 2000) / В. Литвин. – К.: «Альтернативи», 2000. – 516 с.
232. Лишко В. В. Українсько-польські зв'язки в галузі культури (1991 – 1999 рр.): дис... канд. іст. н., спец. 07.00.01. – історія України / В. В. Лишко. – К., 2002. – 221 с.
233. Лойко Л. І. Громадські організації етнічних меншин України: природа, легітимність, діяльність / Л. І. Лойко. – К., 2005. – 376.
234. Лопато О. В. Етносоціальні процеси в сучасній Україні / О. В. Лопато // Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво: міжнародні відносини, економіка, політика географія, історія, право: Тези доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів, молодих науковців, Луцьк 19 – 20 травня 2005 р. / за аг.ред С. Федонюка, В. Лажніка. – Луцьк: Вежа, 2005. – С.478 – 479.
235. Лотман Ю. М. Память в культурном освещении / Ю. М. Лотман // Ю. М. Лотман. Избр. статьи. Статьи по семиотике и типологии культуры. – М.: Наука, 1992. – С. 200 – 202.
236. Лотоцький С. Україна у світовому геополітичному просторі / С. Лотоцький, С. Трохимчук. – Львів, 2002. – 192 с.
237. Луцьк європейський. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.rada/itt.net.ua/guman7.html>. - Назва з екрану.
238. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопорсторові аспекти). – К.: Альтерпрес, 2002. – 436 с.
239. Люблінські студенти з Волині // Волинь. – 1995. – 19 жовтня.

240. Макар Ю., Горний М., Макар В. Від депортації до депортації: Суспільно-політичне життя холмсько-підляських українців (1915 – 1947). Дослідження. Спогади. Документи : У 3 томах. Том 2. – Чернівці: Букрек, 2014. – 899 с.
241. Макар Ю. І. Українці в Польщі: кількість і сучасне становище / Ю. І. Макар // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – Вип. 8. – К., 1999. – С. 135 – 153.
242. Максименко С. В. Туристична діяльність. Міжнародно-правові аспекти / С. В. Максименко. – О.: Латстар, 2003. – 169 с.
243. Мартиненко В. Міжнаціональні відносини / В. Мартиненко // Урядовий Кур'єр. – 2000. – 28 вересня. – С. 9.
244. Медведчук Н. А. Українсько-польське співробітництво у гуманітарній сфері: кінець 80-х – 90-х років ХХ століття. Дис... на здоб..наук.. ст.. канд.. іст.. наук: 07.00.02 – Всесвітня історія / Н. А. Медведчук. – Луцьк, 2004. – 227 с.
245. Медведчук Н. Участь Волині в реалізації культурно-освітніх програм єврорегіону «Буг» / Н. Медведчук // Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей Волинського національного університету імені Лесі Українки. Вип. 6. – Луцьк, 2001. – С. 135 – 139.
246. Медвечук Н. Участь громадських організацій в українсько-польських культурних стосунках: історія і сучасність / Н. Медвечук // Етнічна історія народів Європи. – К., 2001. – Вип. 11. – С. 33 – 37.
247. Менеджмент готелю: економіко-організаційні аспекти: навч. посіб. / Х. Й. Роглев, Г. Г. Левітас, Р. Г. Драпушко, В. В. Гарагонич; [під аг. ред. Г. Б. Муніна]. – К.: Кондор, 2011. – 443 с.
248. Миндра Л. Недержавні некомерційні організації України і Польщі як чинник демократичного суспільства / Л. Миндра // Україна і Польща в ХХ столітті : проблеми і перспективи взаємовідносин. – К.–Краків : КПУ ім. М. П. Драгоманова, 2002. – С. 289 – 291.

249. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво : монографія / Н. Мікула. – Л, 2004. – 405 с.
250. Могили у Польщі прибирали студенти-волиняни Польщі // Волинь Post. – 2012. – 6 серпня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.volynpost> – Назва з екрану.
251. Моцок В. Польська національна меншина в Україні в 1990-х рр.: досвід національного життя / В. Моцок // Міжнародний Науковий Конгрес «Українська історична наука на порозі XXI століття». – Чернівці, 2001. – Т. 2. – С. 329 – 333.
252. Музала М. На Волині українські пластуни та польські харцери відновлювали військові поховання. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.plast.org.ua/news?newsid=501> – Назва з екрану.
253. Муравський О.І. Суспільно-політичні процеси в Західних областях УРСР (1985 - 1991): міжнаціональний та міжконфесійний аспекти / О.І. Муравський : автореф. дис.. канд..іст.наук спец.: 07.00.01 – історія України. – Львів, 2009. – 20 с.
254. Муравський О. Товариство польської культури Львівщини : історія і сучасність / О. Муравський // Україна – Польща : істор. Спадщина і сусп.. свідомість: зб.наук.праць / Відп. ред.. М. Литвин/ НАН України, Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 2010 – 2011. – Вип. 3 – 4. – С. 234 – 239.
255. Національна культура. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://sd.org.ua/nevs>. – Назва з екрану.
256. Національні меншини України: Інформ.довідн./ [Упорядн. Т. І. Пилипенко, А. І. Осауленко]. – К., 1995. – 51 с.
257. Ніколаєнко С. Якість вищої освіти в Україні: погляд у майбутнє / С. Ніколаєнко// Вища школа. – 2006. – № 2. – С. 3 – 22.
258. Новини. Варшава – Підляшшя 13 – 14 липня 2007 р. [Електронний ресурс]/ Посольство України в Республіці Польща // Офіційний веб-сайт МЗС

України. – 2007. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/poland/ua/news/detail/6637.htm> – Назва з екрану.

259. Носуліч Т.М. Соціально-економічні аспекти розвитку системи охорони здоров'я України у контексті євроінтеграційних процесів / Т. М. Носуліч // Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво: міжнародні відносини, економіка, політика, географія, історія, право. Тези доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих науковців, м. Луцьк, 19 – 20 травня 2005 р. – Луцьк, 2005. – С. 271 – 273.

260. Обухова О. Ю. Польсько-українське транскордонне співробітництво: становлення та розвиток (90-ті роки ХХ – початок ХХІ століття) / О. Ю. Обухова. Дис.на здоб.наук.ст. канд.іст.наук. Спец. 07.00.02 – Всесвітня історія. – Луцьк, 2011 р. – 214 с.

261. Обухова О. Роль органів місцевого самоврядування в становленні та розвитку транскордонного співробітництва України та Республіки Польща / О. Обухова // Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис. Число 11. – Луцьк, 2012. – С. 81 – 86.

262. Октисюк А. М. Правове регулювання двостороннього співробітництва України та Республіки Польща / А. М. Октисюк. Автореф. дис. на здобуття наук.ст.к.юрид.наук : 12.00.11. – міжнародне право. – Х., 2006. – 20 с.

263. Олійник В. В. Реформування системи вищої освіти в Україні в контексті європейської інтеграції / В. В. Олійник // Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво. Тези доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих науковців, м. Луцьк, 17 – 18 травня 2007 р.. – Луцьк, 2007. – С. 545 – 547.

264. Офіційний сайт Союз польського харцерства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zhp.pl/> – Назва з екрану.

265. Офіцинський Р.А. Державотворчий процес в Україні 1991 – 2004 років (на матеріалах періодики Заходу) / Р. А. Офіцинський: автореф. дис..на

здобуття наук. ступеня д-ра іст.наук: 07.00.01 – історія України– Ужгород, 2006. – 36 с.

266. Офіцинський Р. А. Політичний розвиток незалежної України (1991 – 2004) в аспекті європейської ідентичності (на матеріалах періодики Заходу): монографія / Р. А. Офіцинський. – К. – Ужгород: Гражда, 2005. – 468 с.

267. Павлишин А. Українські могили в Польщі / А. Павлишин // Львівська газета, – 2005. 30 червня. – № 112 (678).

268. Павлюк А. Інституційне забезпечення регіональної політики України: стан і напудосконалення в контексті європейського досвіду / А. Павлюк // Збірник наукових праць. Вип. 36. / відп.ред. В. Є. Новицький. – К, 2003. – С. 257 – 263.

269. Палій О. Польща – Україна: дружба за обопільної відсутності альтернативи / О. Палій // Підтекст. – 1998. – № 5 – 6. – С. 45 – 49.

270. Патійчук В. О. Українська діаспора у Польщі як фактор посилення двосторонніх відносин / В. О. Патійчук // Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво: тези доп. III Міжнар.наук-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих науковців, Луцьк, 18 – 19 травня 2006 р.: У 2-х т. / Уклад. В. Й. Лажнік, С. В. Федонюк. – Луцьк: РВВ «Вежа» – 2006. – Т. 1. – С. 437 – 440.

271. Пачос Ю. В. Культурна співпраця України та Польщі в рамках підготовки та проведення «Євро –2012» / Ю. В. Пачос // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://dspace.vspu.net> – Назва з екрану. – 3.07. 2014 р.

272. Пекарчук В. М. Еволюція договірної основи міждержавних культурних зв'язків, як чинник відродження і розвитку культури етноменшин: тенденції (1990 – 2000-х років) / В. М. Пекарчук // Науковий вісник МДУ імені В. О. Сухомлинського. Історичні науки. Випуск 3.37 (105). – Київ, 2014. – С. 101 – 106.

273. Перепис 1959 – 1989 рр. Західні області : Івано-Франківська область. [Електронний ресурс – Режим доступу: <http://etno.uawed.org/nsklad/1989.zaxid.html> – Назва з екрану.

274. Перстньова Н. Транскордонне співробітництво або український досвід єврорегіонів / Н. Перстньова // Дзеркало тижня. – 2000. – № 28 (301). – 15 – 21 липня.
275. Пилипенко О. І. Стратегії прикордонної політики України в контексті зміни геополітичного положення її регіонів / О. І. Пилипенко // Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі у в інтеграційних процесах: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 15 – 16 жовтня 2009 р. / за ред. В. Й. Лажніка і С. В. Федонюка. – Луцьк: Волин.нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – С. 37 – 39.
276. Подлужна А. Лялькові містерії / А. Подлужна // Дзеркало тижня. – № 3. – 20.01.2001.
277. Польсько-українська стратегія транскордонного співробітництва на 2007 – 2015 роки. – Люблін – Ржешов – Львів – Луцьк – Ужгород. – 2008. – 242 с.
278. Польсько-українське примирення переноситься на осінь? // Українська правда. – 2011. 20 липня.
279. Поночовна-Рисак Т. М. Інтеграційна реформа вищої освіти на європейському просторі / Т. М. Поночовна-Рисак // Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво. Тези доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих науковців, м. Луцьк, 17 – 18 травня 2007 р. – Луцьк, 2007. – С. 542 – 545.
280. Посібник з транскордонного співробітництва. – Ужгород: Ліра, 2005. – 70 с.
281. Порозуміння Молоді Єврорегіону Буг // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fri.net.ua/node/5339> – Назва з екрану.
282. Пропозиції ЄС у галузі освіти для України // Євробюлетень. – 2005. - №19. – С. 20 – 21.
283. Пугачёва Л. Г. Ментальный аспект экономической идентификации как ресурс развития личности в современном мире / Л. Г. Пугачёва // Проблемы этничности. – Саратов, 2001. – С. 46 – 48.

284. Пушкар О. І. Чинники функціонування закладів охорони здоров'я регіону в умовах трансформації суспільства. / О. І. Пушкар // Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво. Тези доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих науковців, м. Луцьк, 17 – 18 травня 2007 р. – Луцьк, 2007. – С. 464 – 467.

285. Разиграєв О. В. Європейський колегіум польських та українських університетів як приклад міждержавного стратегічного партнерства в галузі освіти та науки / О. В. Разиграєв // Збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції «Науковий парк та інноваційна структура університету як основа розвитку освіти та науки» (4 – 5 жовтня 2013 р.). – Луцьк: Східноєвроп.нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – С. 147 – 148.

286. Рафальський О. О. Національні меншини України у ХХ столітті: політико-правовий аспект / О. О. Рафальський. – К., 2000, – 223 с.

287. Регіональна політика і механізми її реалізації : монографія / [за ред.. М. І. Долішнього]. – К.:Наукова думка, 2003. – 503 с.

288. Розширення ЄС: Ширша Європа – нові рамки відносин Україна – ЄС / Представництво Європейської Комісії. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.delukr.sdv.com.ua> – Назва з екрану.

289. Романів О. Я. Медичний туризм як форма транскордонної інтеграції національних систем охорони здоров'я в Європі / О. Я. Романів // Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Луцьк, 14 – 15 жовтня 2010 р.). – Луцьк, 2010. – С. 172 – 176.

290. Рудницька Т. Етнічні спільноти України: тенденції соціальних змін / Т. Рудницька. НАН України. Інститут соціології. – 2-ге видання. – К. 1998. – 170 с.

291. Рутинський М. Й. Сільський туризм: навч. посібник / М. Й. Рутинський, Ю. В. Зінько. – К.: Знання, 2006. – 272 с.

292. Рюзен Й. Нові шляхи історичного мислення / Йорн Рюзен. – Львів: Літопис, 2010. – 358 с.

293. Савельєва І. М. Теорія історического знання / І. М. Савельєва, А. В. Полетаєв. – СПб.:Алетейя; – М., ГУ ВШЭ, 2008. – 523 с.
294. Серебровська Т. Передмова: українсько-польське співробітництво // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ifp.kiev.ua/doc/journals/upj/05_dop/9.pdf – Назва з екрану.
295. Сирник М. Перепис населення 2002 року. Спроба аналізу / М. Сирник // Наше Слово. – 2003. – № 41. – С. 4.
296. Сомова Є. Молодь євро регіону «Буг» за дружбу та співпрацю / Є.Сомова // Волинь. – 1999. – 12 січня.
297. Сорока М. М. Світ відкриває Україну. Про зовнішню політику української держави у 1990 – х рр.: Статті. Документи. Коментарі. / М. М. Сорока. – К.: Правда, 2001. – 784 с.
298. Соскін О. Сучасний геополітичний простір і пріоритети розвитку України / О. Соскін // Економічний часопис. – 2000. – № 2. – С. 3 – 7.
299. Соціальна політика і соціальна робота. – 2000. – № 2. – 189 с.
300. Спортивні відомства України та Польщі обговорили проекти до Євро-2012. Урядовий портал. Прес-Служба державної служби молоді та спорту.- 17.05.2012.
301. Стащук О. А. Роль мистецько-культурної діяльності в загальноєвропейських інтеграційних процесах / О. А. Стащук // Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах: матеріали VII між нар.наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 14 – 15 жовтня 2010р.) / за ред. А.В. Цьося і С. В. Федонюка. – Луцьк, 2010. – С. 565 – 568.
302. Стогній О. Ксенофобією ми не страждаємо: українсько-польські відносини // Україна і світ сьогодні. – 2000. – 23 – 29 грудня. – С. 7.
303. Стоєцький С. В. Концепція стратегічного партнерста в політиці Республіки Польща щодо України / С. В. Стоєцький // Політичний менеджмент. – 2005. – № 3 (12). – С. 147 – 158.

304. Стоєцький С. В. Польща і європейський вибір України: стратегічне партнерство в дії / С. В. Стоєцький // Дослідження світової політики. Зб. наук. праць. – Вип. 26. – К., – 2004. – С. 225 – 240.

305. Стоєцький С. Україна і Польща в сучасних геополітичних координатах: проблема стратегічного вибору і асиметрії партнерства / С. Стоєцький // Україна і Польща – стратегічне партнерство. Історія. Сьогодення. Майбутнє. – К., 2002. – Ч. II. – С. 76 – 79.

306. Сторінки історії Волинського державного університету імені Лесі Українки. – Луцьк: РВВ ВДУ ім. Лесі Українки, 1998. – 108 с.

307. Стрільчук В. Культурно-мистецька співпраця в сучасних українсько-польських відносинах / В. Стрільчук // Історико-політичні проблеми сучасного світу. Збірник наукових статей. Том 27 – 28. – Чернівці, 2014. – С. 267 – 272.

308. Стрільчук В. Особливості українсько-польського транскордонного співробітництва у сфері туризму / В. Стрільчук // Волинський музейний вісник: Музеї у дослідженні та збереженні пам'яток культурної спадщини західноукраїнських етнічних земель. Наук. зб. Вип. 4. – Луцьк, 2012. – С. 215 – 218.

309. Стрільчук В. В. Транскордонне співробітництво України та Республіки Польща у сфері туризму: особливості та проблеми / В. В. Стрільчук // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : Видавництво «Гілея», 2014. – Вип. 91 (12). – С. 126 – 130.

310. Стрільчук В. Українсько-польські культурні зв'язки: виставкова та фестивальна діяльність (90-ті роки ХХ – початок ХХІ століття) / В. Стрільчук // Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис. Число 11. – Луцьк, 2012. – С. 92 – 96.

311. Стрільчук В. Українсько-польська міждержавна взаємодія у сфері молодіжної політики та спорту на сучасному етапі / В. Стрільчук // Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис. – Число 12. – Луцьк, 2013. – С. 90 – 95.

312. Стрільчук В. Українсько-польська співпраця у сфері охорони здоров'я, як один із напрямів гуманітарного співробітництва / В. Стрільчук // Історичні студії Волинського національного університету імені Лесі Українки. Випуск 8. – Луцьк, 2012. – С. 123 – 128.

313. Стрільчук Л. Єврорегіон «Буг»: історія і сучасність / Л. Стрільчук // Міжнародний Науковий Конгрес «Українська історична наука на порозі XXI століття». – Чернівці, 16 – 18 травня 2000 р. Доповіді та повідомлення. – Чернівці, 2001. – Том 3. – С. 115 – 119.

314. Стрільчук Л. В., Стрільчук В. В. Інституційні складові українсько-польських гуманітарних взаємин і співробітництва / Л. В. Стрільчук, В. В. Стрільчук: монографія. – Луцьк: Волинські старожитності, 2013. – 258 с.

315. Стрільчук Л. В. Правове забезпечення транскордонного співробітництва України та Республіки Польща / Л. В. Стрільчук / Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки. – № 11. – Луцьк, 2008. – С. 162 – 167.

316. Стрільчук Л. В. Регіональний розвиток крізь призму прикордонного співробітництва/ Л. В. Стрільчук // Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво: Тези доповідей III Міжнар.наук.-прак.конф.студ., аспір. і молодих науковців, Луцьк, 18 – 19 трав. 2006 р. – Луцьк, 2006. – Т. 2. – С. 250 – 253.

317. Стрільчук Л. Регіоналізація і транскордонне співробітництво: особливості та проблеми (на прикладі Волинської області) / Л. Стрільчук // Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету. Випуск 6. – Луцьк, 2001. – С. 154 – 158.

318. Стрільчук Л. В. Україна – Польща: від добросусідських відносин до стратегічного партнерства (кінець XX – початок XXI століття) / Л. В. Стрільчук: монографія. – Луцьк: Волинські старожитності, 2013. – 608 с.

319. Струтинський В. Політична відповідальність правлячих еліт у посткомуністичному суспільстві: етичний вимір проблеми / В. Струтинський //

Політичні та соціологічні студії: Зб.наук. праць. Т.1. – Чернівці, 2000. – С. 165 – 176.

320. Струтинський В. Україна та Польща на шляхах парламентаризму / В. Струтинський // Віче. – 1998. – № 9. – С. 115 – 128.

321. Студенти-історики та викладачі взяли участь в навчально-історичній експедиції на Любачівщині // Новини УКУ 6 серпня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ucu.edu.ua/news/9875/> – Назва з екрану. 23.12 2014 р.

322. Тима П. Звіт із міжнародного молодіжного табору «Лемківська Академія». / П. Тима // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.enkvaimans.net/znwp.zvit>. – Назва з екрану.

323. Ткаченко В. М. Україна на межі цивілізацій: історико-політологічні розвідки / В. М. Ткаченко, О. П. Реєнт, НАН України. Ін-т історії України. – К., 1995. – 159 с.

324. Ткаченко В. М. Україна: проблеми самоорганізації: начерки новітньої доби / В. М. Ткаченко, О. П. Реєнт, В. М. Головатюк. – К., 1996. – 104 с.

325. Толстов С. Україна в євроатлантичних відносинах: досвід пристосування / С. Толстов // Політична думка. – 1999. – № 3. – С. 73 – 86.

326. Тоценко Ж. М. Співпраця у галузі культури як складова українсько-польських гуманітарних відносин / Ж. М. Тоценко. Дис.на здобуття наук.ст.к.і.н.: 26.00.01 – теорія та історія культури. – К., 2012. – 211 с.

327. Траба Р. «Другий бік пам'яті». Історичні досвіди та їхнє пам'ятання в Центрально-Східній Європі / Роберт Траба // Україна модерна. – 2009. – № 4 (15). Пам'ять як поле змагань. – С. 53 – 62.

328. Трощинський В.П. Українці в світі / В. Трощинський, А. Шевченко. – К., «Альтернативи», 1999. – 352 с.

329. Троян С. С. Базові засади транскордонного співробітництва і перспективи функціонування єврорегіонів / С. С. Троян // Актуальні проблеми

вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки РДГУ. – Рівне: РДГУ, 2008. – Вип. 13. – С. 217 – 224.

330. Троян С. С. Політична система Польщі: Навчальний посібник / С. С. Троян. – Рівне: РІС КСУ, 2002. – 40 с.

331. Троян С. С. Україна в сучасних євроінтеграційних процесах: центральноєвропейський вимір / С. С. Троян // Zjednoczona Europa a Polska, Litwa i Ukraina: Materialy z konferencji Zarządu Uczelnianego Samorządu Studentów UMCS «Miejsce Polski i krajów Europy Środkowej w strukturach unijnych», Lublin, 11–13.04.2003. – Lublin: UMCS, 2003. – P.134 – 141.

332. Троян С. С. Україна і Польща в Європейському полі глобальних трансформацій / С. С. Троян // Стратегія українсько-польського соціально-економічного партнерства: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 7 – 8 грудня 2000 р.). – Львів: ЛНУ, 2000. – С.132-135.

333. Троян С. С. Український вимір інтеграційних процесів на пострадянському просторі / С. С. Троян // Regiony i pogranicza. – Olsztyn: Centrum Badań Wschodnich Osrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Ketrzynskiego w Olsztynie, 2010. – S. 193 – 199.

334. Троян С. С. Українсько-польські відносини: архітектоніка соціальної пам'яті / С. С.Троян // Література та культура Полісся. – Ніжин, 2011. Вип. 64. – С. 303 – 312.

335. Українська Асоціація «Комп'ютерна медицина» // Здравохранение. – 2001. – 12 ноября.

336. Українська діаспора у світі (довідник). – К., 1993. – 359 с.

337. Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспект: кол. вонографія / [за ред.. Ф.М. Рудича]. – К.: МАУП, 2002. – 488 с.

338. Україна – Польща: новий крок до співробітництва // Урядовий Кур'єр. – 1999. – 24 червня. – С. 2.

339. Україна і Польща: нові взаємини, перспективи (з інтерв'ю з М. Чехом) // Українська культура. – 1997. – № 7. – С. 6 – 7.

340. Українсько-польські відносини сьогодні: потреба «перезавантаження» чи продовження? : Міжнародна науково-практична конференція (Яремче, 24 – 26 вересня 2010 року). – Івано-Франківськ – Яремче, 2010. – 16 с.
341. У Луцьку покажуть польський фільм про українців. [Електронний ресурс] // Режим доступу: [http:// www.volynnews.com](http://www.volynnews.com) – Назва з екрану.
342. Управление международными ресурсами здравоохранения // Вести здравоохранения. – 2001. – 12. ноября.
343. Урядова Т. Патріотизм єднає покоління / Т. Урядова // Нове життя. – 2011. – 30 липня. – С. 3.
344. Урядова Т. Стрільці знову побували на Любешівщині / Т. Урядова // Monitor Wołyński. – 2013. – 8 серпня. – С. 4.
345. Фінансування та управління в сфері охорони здоров'я: проект фінансування Європейським Союзом // Главный врач. – 2004. – № 8. – С. 11 – 12.
346. Хом'юк К. Єврорегіон «Буг», як модель розвитку прикордонного співробітництва Волинської області: практичні здобутки, проблеми та нові перспективи / К. Хом'юк // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Проблеми і перспективи ТКС в аспекті процесів європейської інтеграції. – Луцьк; Вежа, 2000. – Вип. 15. – С. 102 – 106.
347. Центр Східної Європи Університету Марії Кюрі-Скłodовської. [Електронний ресурс] // – Режим доступу: <http://www.centrum.umcs.pl/ru/onas/historia/o-kolegium> – Назва з екрану.
348. Циганенко А. Я., Кривоносов М. В., Одинець Ю. В. Реформування системи первинної медико-санітарної допомоги та пріоритети стратегії підготовки сімейних лікарів / А. Я. Циганенко, М. В. Кривоносов, Ю. В. Одинець // Врачебная практика. – 2001. – № 1. – С. 4 – 8.
349. Чи стане панацеєю сімейна медицина? // Урядовий кур'єр. – 2005. – 20 жовтня. – № 199. – С. 20.

350. Шафран П. Об'єднання лемків у Польщі / П. Шафран // Український альманах. – 1999. – № 2. – С. 397 – 402.
351. Шахов В.А. Україна у світовому співтоваристві / В. А. Шахов, В. В. Медісон. – К.: УДАУ, 1996. – 72 с.
352. Швець І. Т. Реформування системи медичного страхування відповідно до стандартів ЄС. / Т. І. Швець // Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво: тези доп. III Міжнар.наук-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих науковців, Луцьк, 18 – 19 травня 2006 р.: У 2-х т. / Уклад. В.Й. Лажнік, С.В. Федонюк. – Луцьк: РВВ «Вежа» – 2006. – Т. 1. – С. 431 – 437.
353. Швидюк С. М. Інституційні процеси в етнонаціональній сфері Республіки Польща (на прикладі української національної меншини): дис. ... канд. політ. наук: 23.00. 02 / С. М. Швидюк / Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича. – Чернівці, 2006. – 215 с.
354. Шестакова К. Ю. Етнічна самоідентифікація мешканців польсько-українського пограниччя: фактори формування / К. Ю. Шестакова //Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво: міжнародні відносини, економіка, політика географія, історія, право: Тези доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів, молодих науковців, Луцьк 19 – 20 травня 2005 р. / за заг.ред С. Федонюка, В. Лажніка. – Луцьк: Вежа, 2005. – С.476 – 478.
355. Шпильова Ю. Б. Вища освіта в контексті європейських інтеграційних процесів / Ю. Б. Шпильова // Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво: міжнародні відносини, економіка, географія, історія, право. Тези доповідей II Міжнародно науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих науковців, м. Луцьк, 19 – 20 травня 2005 р. – Луцьк, 2005. – С. 326 – 328.
356. Щепаняк Т. Волинський монітор: Скаути без кордонів //Пластовий портал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.plast.org.ua/news?newsid=9315> – Назва з екрану.

357. Щепаняк Т. ЗІК: Бродівські пластуни та польські харцери вшанують пам'ять жертв Гути-Пеняцької // Пластовий портал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – <http://www.plast.org.ua/news?newsid=7564> – Назва з екрану.

358. Щерба Г. Шляхи активізації транскордонного співробітництва в умовах європейської інтеграції / Г. Щерба // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2009, – № 4. – С. 39 – 44.

359. Ядощук В. В. Передумови та сучасний стан розвитку туризму в Люблінському воєводстві Республіки Польща / В. В. Ядощук // Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво. Тези доповідей III міжнародної науково-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих науковців, м. Луцьк, 18 – 19 травня 2006 р. – Луцьк: Вежа, 2006. – С. 273.

360. Ядощук В. В. Туристичні аспекти, що реалізуються в євро регіоні «Буг» за участю структур ЄС / В. В. Ядощук // Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво: міжнародні відносини, економіка, політика, географія, історія, право: Тези доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих науковців. – Луцьк, 2005. – С. 405 – 408.

361. Aurzecki A. Cmentarz w Drohobyczu / A. Aurzecki // Kurier Galicyjski. – 2009. – 17 – 31 marca. – S. 15.

362. Browarek T. Mniejszości narodowe w Polsce 1918 – 1995 / T. Browarek, H. Chałupczak. – Lublin, 1998. – 248 s.

363. Budakowska E. Społeczna rola organizacji pozarządowych w budowaniu tożsamości polskiej mniejszości w perspektywie socjologicznej Kontynuacje/ Pod.red.L.Goldyki. – Zielona Góra, 1999. – S.161 –184.

364. Bug w liczbach. Urząd statystyczny w Lublinie. – Lublin, 2000. – 83 s.

365. Burant S. Problematyka wschodnia. Studium porównawcze stosunków Polski z Litwą, Białorusią i Ukrainą / S. Burant // Studia i materiały. – 1993. – № 58. – 28 s.

366. Burant S. Stosunki polsko-ukraińskie a idea strategicznego partnerstwa / S. Burant / Publikacja przygotowywana do druku. – Warszawa: Fundacja Wspomagania Wsi; Stowarzyszenie Euro-Atlantyckie, 1999. – 48 s.
367. Duber B. Społeczna i kulturowa rzeczywistość pograniczna / B. Duber // Transgraniczność w perspektywie sociologicznej. Kontynuacje i wyznania / red. J. Leskiewicz – Baczyński. – Zelona Góra, 2001. – S. 127.
368. Fedorowicz K. Ukraina w polskiej polityce wschodniej w latach 1989–1999 / K. Fedorowicz. – Poznań : Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, 2004. – 248 s.
369. Gill W. Gill N. Stosunki Polski z Ukrainą w latach 1989–1993 / W. Gill, N. Gill. – Poznań – Toruń: Wydawnictwo Adam Marszlek, 1994. – 123 s.
370. Gret Robert. European Competence Centers for Health & Medical Tourism / Robert Gret, Leonore Boscher, Tomas Mainil // Medical Tourism Magazine. – 2009. – 1 oct. [Електронний ресурс] . – Режим dostępu: <http://www.medicaltourismmag.com>.
371. Jasiński Z. Rzecz o tożsamości młodzieży polskiej na pograniczu polsko-czeskim // Tożsamość narodowa młodzieży na pograniczach / Pod red. Z. Jasińskiego, A. Kozłowskiej. – Opole, 1997. – S. 85 – 97.
372. Komunikat z plenarnego posiedzenia Komitetu Konsultacyjnego Prezydentów Rzeczypospolitej Polskiej i Ukrainy (Warszawa, 17–18 czerwca 1995 r.) // Biuletyn Ukraiński. – 1996. – № 3 (27). – S. 28 – 32.
373. Marchuk Wasil. Bezpieczeństwo Ukrainy w kontekście eurointegracji / Wasil Marchuk // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Wokół Czarnobila. Wczoraj, dziś, jutro. Bezpieczeństwo atomowe w Europie» - Gorzow Wlkp, 2010. – С.50 – 72.
374. Marczuk W. Europa Karpat - perspektywy na przyszłość / W. Marczuk //XXIII Forum Ekonomiczne/ - Krynica-Zdroj – 2013. – S.83 – 88.
375. Marczuk W. Udział Polski w operacjach pokojowych społecznej Unii Europejskiej / W. Marczuk // Polska w strukturach społecznej Unii Europejskiej/ - Lublin: Wydawnictwo uniwersytetu Marii Cure-Skłodowskiej, – 2011. – S. 45 – 60.

376. Mazepa L. Związek? Tak! / L. Mazepa // *Gazeta Lwowska*. – 1991. – 28 lutego. – S. 3.
377. Miszczuk A. Pogranicze polsko-ukraińskie a polityka zagraniczna / A. Miszczuk // *Polskie pogranicze a polityka zagraniczna u progu XXI wieku*. – Warszawa, 2002. – 480 s.
378. Najder Z. Polska polityka zagraniczna 1989–1993. Bilans zaniedbań / Z. Najder // *Arka*. – 1994. – № 51. – S. 35–42.
379. Nauka języka polskiego na Ukrainie na podstawie opinii nauczycieli // *Dziennik Kijowski*. – 1997. - № 19. – S.4.
380. Nikitowicz J. Pogranicze, tożsamość edukacja międzykulturowa / J. Nikitowicz. – Białystok : UMCS, 1995. – 187 s.
381. Nowicka E. Polacy czy Cudzoziemcy? Polacy za Wschodnią Granicą / Ewa Nowicka. – Kraków, 2000. – 397 s.
382. Olszański T. A. Perspektywy Euroregionów: głos w dyskusji / T. A. Olszański // *Україна і Польща у Східно-Центральній Європі: спадок і майбуття: Зб.наук.праць міжнародної конференції під Патронатом Прем'єр-міністрів України і Польщі*. – С. 3 – 28.
383. Olszański T. A. Przyszłość stosunków polsko-ukraińskich między Lwowem a Donieckiem (uwagi polemiczny) / T. A. Olszański // *Ukraina a Polska – partnerstwo strategiczne. Historia. Czas teraźniejszy. Przyszłość*. – K., 2002. – Część druga. – S. 53 – 58.
384. Sierkowa I. Problemy szkolnictwa polskiego na Ukrainie / I. Sierkowa // *Dziennik Kijowski*. – 1997. – № 11. – S.2.
385. Slesariewa L. Naukowcy łączą swoje wysiłki/ L. Slesariewa// *Dziennik Kijowski*. – 1998. - № 23. – S. 2.
386. Slesariewa L. Wielki romantyk bliski dla obu narodów / L. Slesariewa // *Dziennik Kijowski*. – 1998. – № 24. – S. 2.
387. Strilchuk Ludmyla. Issue of Custody of Places Memory within Modern Polish-Ukrainian Interstate Relations / Ludmyla Strilchuk // *British Journal of*

Science, Education and Culture. No.1. (5), January-June, 2014. Volum II. "London University Press" – London, 2014. – P. 129 – 134.

388. Stonski H. Problemy Narodowego Odrodzenia Polakow na Ukrainie / Henryk Stronski // Między Polska a Ukraina. Pogranice-Mniejszości-Współpraca regionalna. – Rzeszow, 1999. – 295 s.

389. Surmacz B. Współczesne stosunki polsko-ukraińskie. Politologiczna analiza traktatu o dobrym sąsiedztwie / B. Surmacz. – Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. – Lublin, 2002. – 267 s.

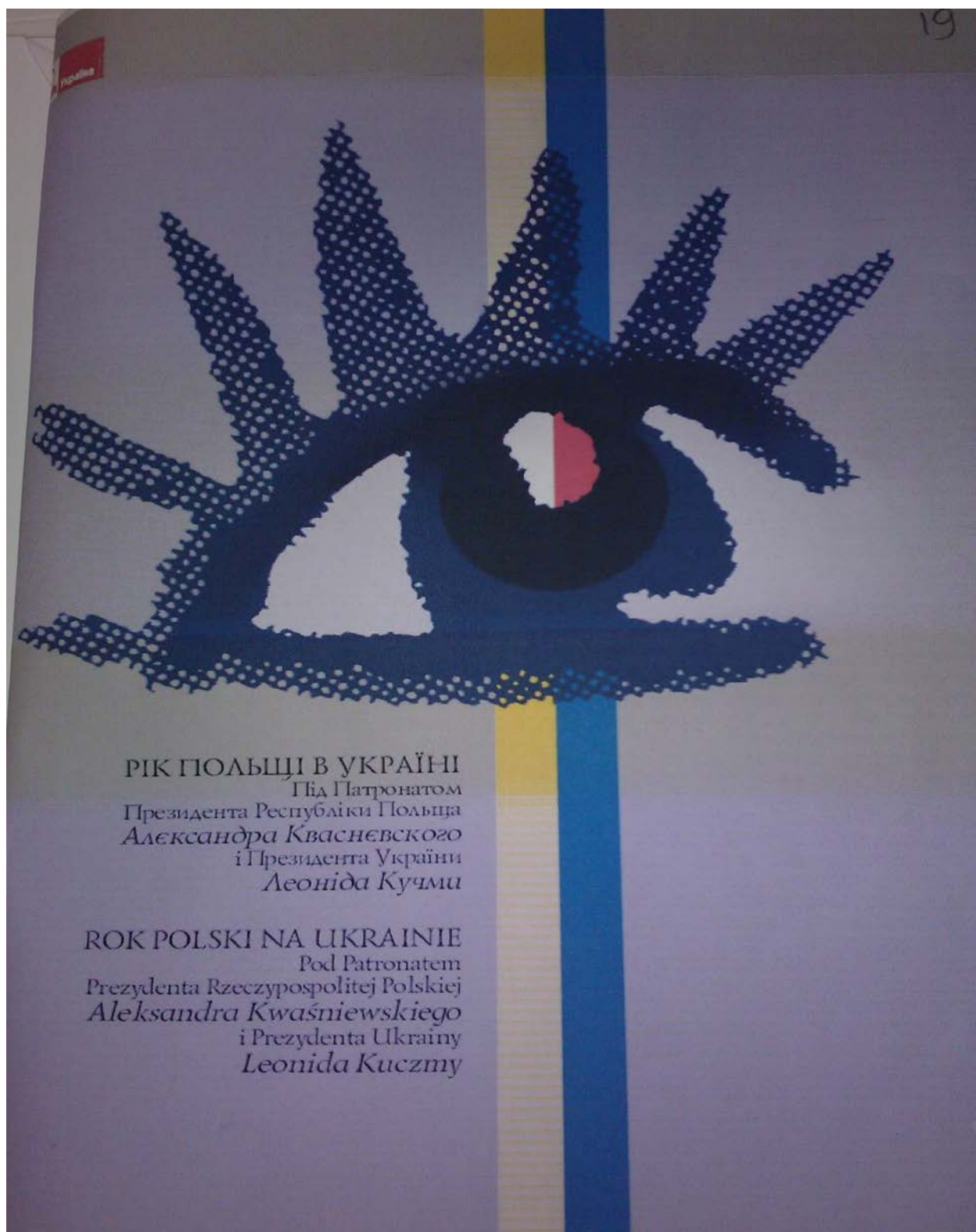
390. Turystyka polska w 2004 roku. Układ regionalny / Ministerstwo Gospodarki i Pracy. – Warszawa: Instytut Turystyki, 2005. – 167 s.

391. Wojakowski D. Pogranicze polsko-ukraińskie: lokalność jako czynnik warunkujący stosunki etniczne /D. Wojakowski //Studia socjologiczne. – 1998. № – 4. – S. 67 – 86.

392. Życie. – 1999. – 19 marca.

ДОДАТКИ.

Додаток А.

Афіша року Польщі в Україні.

AAN w Warszawie. Zesp. Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej «Instytut Adama Mickiewicza 1990 – 2005 rr». Rok Polski na Ukrainie. Sygn. 272. S. 123.

Додаток Б.

Емблеми рлоку Польщі в Україні.

AAN w Warszawie. Zesp. Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej «Instytut Adama Mickiewicza 1990 – 2005 rr». Rok Polski na Ukrainie. Sygn. 273. S. 74.

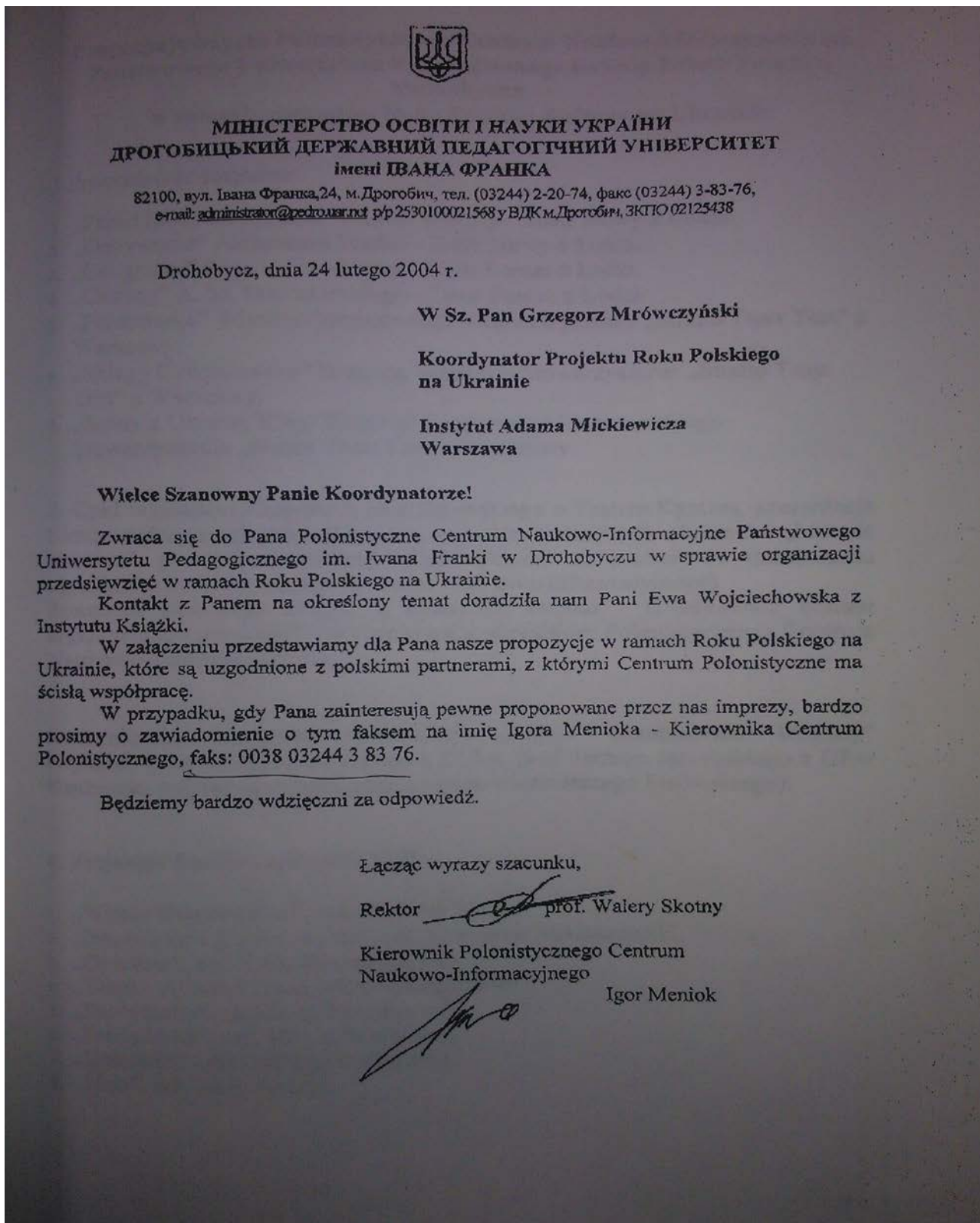
Додаток В.

Афіша культурно-мистецьких заходів, що проводилися в рамках року Польщі в Україні.

AAN w Warszawie. Zesp. Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej «Instytut Adama Mickiewicza 1990 – 2005 rr». Rok Polski na Ukrainie. Sygn. 274. S.

Додаток Г.

**Документальне забезпечення проведення заходів в рамках року
 Польщі в Україні.**

AAN w Warszawie. Zesp. Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej
 «Instytut Adama Mickiewicza 1990 – 2005 rr». Rok Polski na Ukrainie. Sygn. 275. S.
 63.

Додаток Д.

MINISTERSTWO KULTURY
 РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА
 MINISTERSTWO KULTURY
 І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ
 ПОСОБСТВО РЕЗІДЕНЦЬКИ
 ПОЛЬЩА В УКРАЇНІ
 ПОЛЬСЬКИЙ ІНСТИТУТ У КИЇВІ
 ДП "ПРИНЦИПАЛ ДЕРЖАВНА
 КОНЦЕРТНА КОМПАНІЯ"

Polska i Ukraina razem w Europie
 Polska i Ukraina razem w Europie
 UK POLSKA W UKRAJINIE POD PATRONATEM
 PREZYDENTA REPUBLIKI W POLSCE
 ALEXANDRA KWAŚNIEWSKIEGO
 I PREZYDENTA UKRAJINY LEONIDA KUČMY

Instytut Adama Mickiewicza
 Center for Contemporary Art
 Центр Сучасного Мистецтва

Центр Сучасного Мистецтва при НАУКМА / Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej "Instytut Adama Mickiewicza"

презентують / present

ЗАНУРЕННЯ ZANURZENIE

ГРИКА GRYKA МАШЛЯНКО MASZLANKO МИЦА МЫСА НОВОСЕЛЬСЬКИЙ NOWOSIELSKI
 ПЛОТНИЦЬКА PLOTNICKA СМОЧИНЬСЬКИЙ SMOCZYŃSKI ТАРАСЕВИЧ TARASEWICZ
 І ЖЕРЗЬ ОНУХ JERZY ONUCH

22.05 – 11.07.2004

Відкриття – 21 травня, п'ятниця, о 19:00
 Центр Сучасного Мистецтва
 вул. Сковороди 2, Київ
 тел.: 238 2446, факс: 238 2448
 e-mail: art@cca.kiev.ua

Opening – May 21, Friday, at 7 p.m.
 Center for Contemporary Art
 Yul. Skovorody 2, Kyiv
 tel.: 238 2446, fax: 238 2448
 e-mail: art@cca.kiev.ua

Головний медіа-партнер
 Антеновий медіа-партнер
 Медіа-партнер виставки
 Медіа-спонсор ЦСМ
 Наш Інтернет-партнер

Афіша культурно-мистецьких заходів, що проходили в рамках року Польщі в Україні.

AAN w Warszawie. Zesp. Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej
 «Instytut Adama Mickiewicza 1990 – 2005 rr». Rok Polski na Ukrainie. Sygn. 272. S.
 143.

Додаток Е.

16.07.2004

strona główna
co nowego na stronach
informacje aktualne
reflektor
co, gdzie, kiedy
instytucje kultury
architektura
literatura
muzyka
sztuki wizualne
film
teatr
czasopisma
sylwetki
eseje
archiwum
indeksy
wyszukiwanie
o nas

NOVA sezon polski we francji POL

szukaj

kultura polska za granicą

"ZANURZENIE"

Ukraina, Kijów, Centrum Sztuki Współczesnej, 21 maja - 11 lipca 2004

wersje język

W Centrum Sztuki Współczesnej w Kijowie, do 11 lipca 2004 roku, oglądać można prace polskich artystów - Jana Gryki, Mirosława Maszłanko, Anny Mycy, Jerzego Nowosielskiego, Anny Płotnickiej, Mikołaja Smoczyńskiego, Leona Tarasewicza - wybranych przez kuratora wystawy, Jerzego Onucha, do realizacji wystawy ZANURZENIE.

O koncepcji wystawy i jej przesłaniu tak pisał kurator wystawy, rozpoczynając od cytatu z Jerzego Nowosielskiego:

"Złote Wrota"
Tarasewicz

"Polska, w jej ostatecznych państwowych granicach, leży na linii przebiegającej od północy Europy po Bałkany, dzielącej kulturę łacińską zachodnio-katolicką i kulturę greko-słowiańską, bizantyjską. Dawniej, przed rozbiorami (XVIII stulecie), linia ta przebiegała przez sam środek Rzeczypospolitej, raczej trochę na zachód, także geograficznie większą część Polski i Litwy była po stronie Bizancjum. Teraz tylko mały skraj wschodni i południowy państwa polskiego pozostał po tej bizantyjsko-ruskiej stronie, a granica o której mówię, biegnie tylko nieco dalej na zachód od wschodniej i południowej granicy Polski.

Państwo polskie było i pozostaje granicą dwóch kultur, dwóch typów duchowości można by rzec cywilizacji, zachodnio-rzymskokatolickiej wschodniej prawosławno-unickiej. Współczesna Polska jest spadkobiercą wielu historycznych Rzeczypospolitych z ich nieustającym przenikaniem wartości duchowych, kulturalnych i artystycznych. Przepływ taki istni

Афіша культурно-мистецьких заходів, що проходили в рамках року Польщі в Україні.

AAN w Warszawie. Zesp. Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej «Instytut Adama Mickiewicza 1990 – 2005 rr». Rok Polski na Ukrainie. Sygn. 272. S. 148.

Додаток Є.

Oto kopia strony <http://www.pogranicze.sejny.pl/kalendarium/> zapisana przez Google w 31 Lip 2004 00:41:04 GMT.
 Kopia Google to obraz strony jaki znaleźliśmy przy ostatnim przeszukiwaniu Sieci.
 Z upływem czasu strona mogła się zmienić. Tutaj znajduje się aktualna wersja strony.
 Kopia może zawierać odwołania do obrazów, które nie są już dostępne. Kliknij tutaj, aby otworzyć kopię tekstową strony.
 Aby utworzyć łącze lub zakładkę do tej strony, użyj następującego adresu url:
http://www.google.com/search?q=cache:VHx_PIAkvIwJ:www.pogranicze.sejny.pl/kalendarium/++%22dni+Kultury+Polskiej+w+Wilnie%22&hl=pl

Google nie jest w żaden sposób związany z autorami tej strony i nie odpowiada za jej treść.

Znalezione słowa zostały podświetlone: dni kultury polskiej w wilnie

kalendarz pograncza

2002				2001				2000				1999				1998	
I-III	IV-VI	VII-IX	X-XII	I-III	IV-VI	VII-IX	X-XII	I-III	IV-VI	VII-IX	X-XII	I-III	IV-VI	VII-IX	X-XII	I-III	IV-VI
2003				2004													

3 - 14 września 2004 roku
Tratwa Muzykantów pomiędzy Nowym Jorkiem a Sejnamy - Sejny-Kukle

10 sierpnia 2004 roku
 Wtorki filmowe w Pograniczu
"Tratwa Muzykantów pomiędzy Nowym Jorkiem a Sejnamy", scenariusz i realizacja: Małgorzata Sporek-Czyżewski Szroeder, Paweł Figurski, produkcja: Ośrodek "Pogranicze - sztuk, kultur, narodów", Sejny

DOM POGRANICZA, godz. 17:00, wejście od ulicy, (wstęp wolny)

3 sierpnia 2004 roku
 Wtorki filmowe w Pograniczu
"Ulica Hester" reżyseria: Joan Micklin Silver, produkcja amerykańska, 1974 rok
 DOM POGRANICZA, godz. 17:00, wejście od ulicy, (wstęp wolny)

27 lipca 2004 roku
 Wtorki filmowe w Pograniczu
"Karpaty: 50 mil, 50 lat" realizacja: Yale Strom, produkcja francuska, 1996 rok
 DOM POGRANICZA, godz. 17:00, wejście od ulicy, (wstęp wolny)

20 lipca 2004 roku
 Wtorki filmowe w Pograniczu
"Iżhak Perlman. W domu skrzypka" realizacja: Joshua Waletzky, produkcja amerykańska, 1995 rok
 DOM POGRANICZA, godz. 17:00, wejście od ulicy, (wstęp wolny)

17 lipca 2004 roku
 Udział "Kapeli Klezmerskiej Teatru Sejneńskiego" w koncercie plenerowym "Jazz na Buduku". Leśniczówka Buduk koło Brodu

4 lipca 2004 roku
 Międzynarodowa Nagroda im. Alexandra Langerera 2004 dla Fundacji "Pogranicze" zostanie przyznana w Bolzano 4 lipca 2004 r. godz. 10⁰⁰ podczas międzynarodowego spotkania "Euromediterranea" poświęconego "Europie 25, przykład Polski". Więcej informacji na stronie internetowej Fundacji "Pogranicze".

27 czerwca - 4 lipca 2004 roku
 Uczestnictwo "Kapeli Klezmerskiej Teatru Sejneńskiego" w Festiwalu Kultury Żydowskiej w Krakowie. Planowane: 27 czerwca koncert z Frankiem Londonem oraz udział w koncercie finałowym na ul. Szerokiej na krakowskim Kazimierzu

Календар культурно-мистецьких заходів, що проходили в рамках року Польщі в Україні.

AAN w Warszawie. Zesp. Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej «Instytut Adama Mickiewicza 1990 – 2005 rr». Rok Polski na Ukrainie. Sygn. 273. S. 118.

Додаток Ж.

Личаківський цвинтар до та після реконструкції.

Додаток 3.

А. Кваснівський та В. Ющенко на відкритті Личаківського цвинтаря.

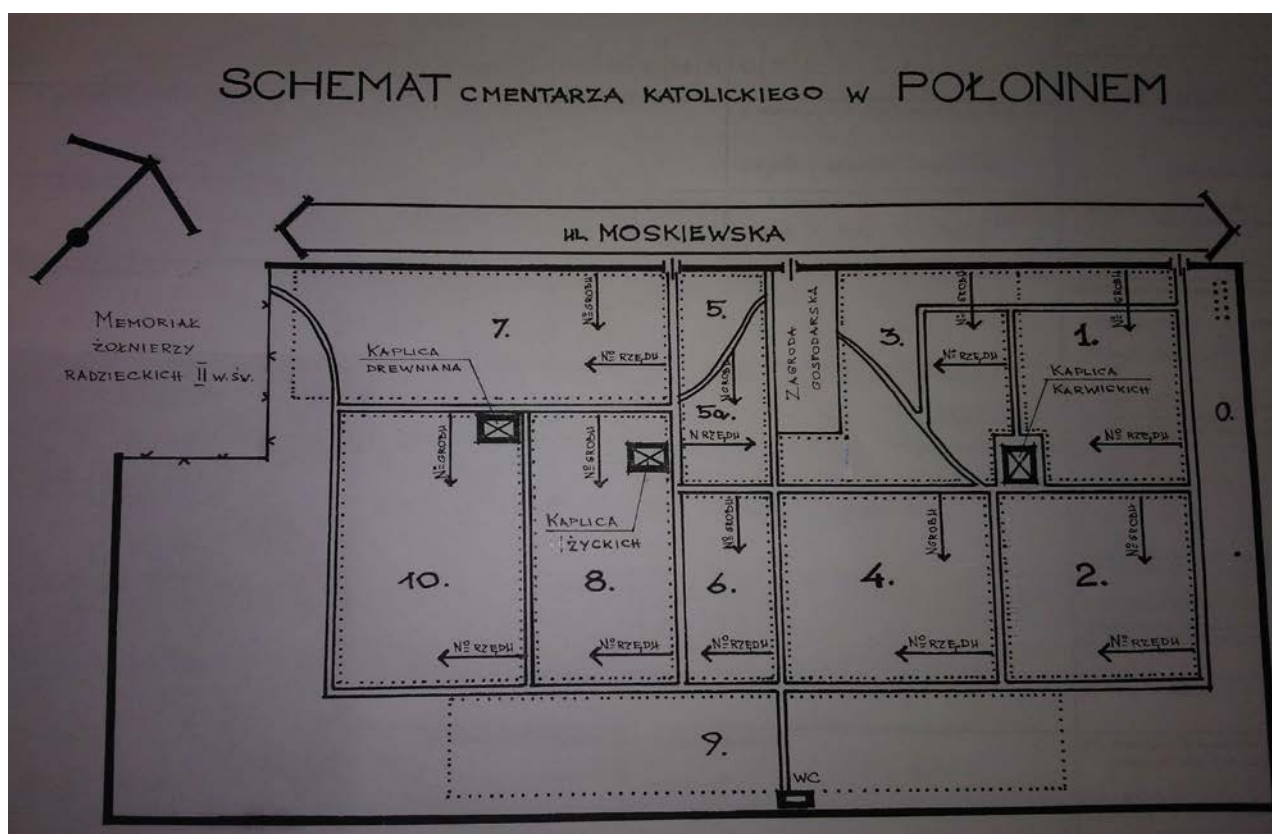
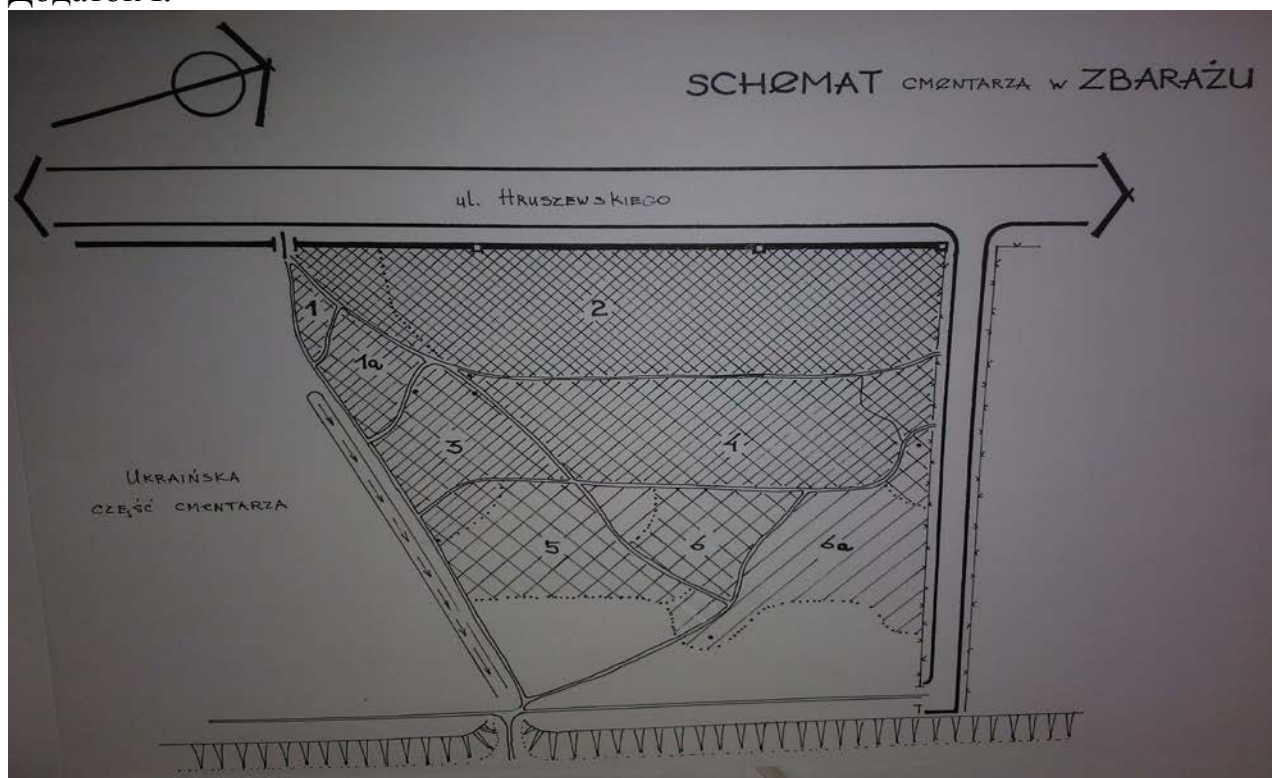
Додаток И.

**Пам'ятник українцям вбитим у 1945 році у с. Павлокома, Республіка
Польща, відкритий у 2006 році.**

AAN w Warszawie. Zesp. Telewizja Polska S.A. Zbiór wczinków Prasowych 1953 – 2009 rr. Sygn. T 10/31. S. 311.

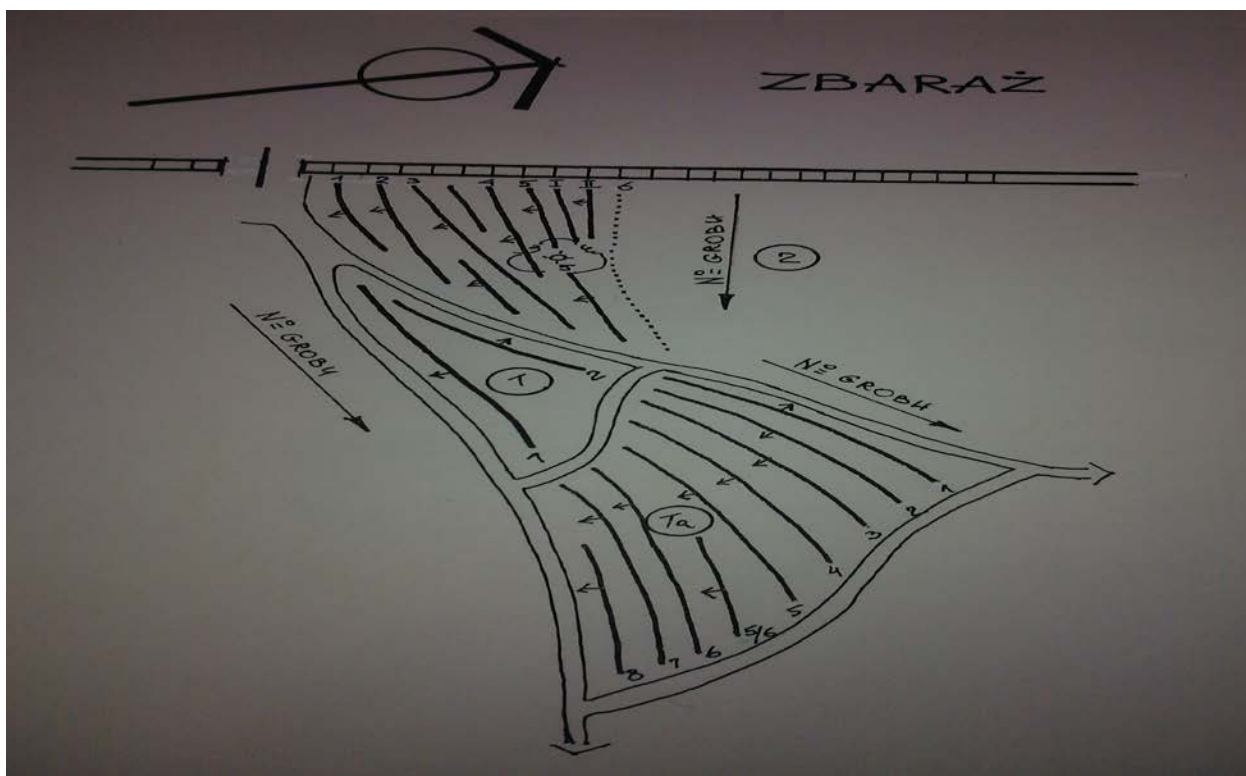
Додаток I.

Схеми польських цвинтарів на Україні, впорядкованих та задокументованих.

AAN w Warszawie. Zesp. Stowarzyszenie Wspólnota Polska Ośrodek ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego poza Granicami Kraju 1996 – 2007. Sygn. 14. S. 3, 31.

Додаток І.

Документи щодо польських цвинтарів на Україні, впорядкованих та задокументованих.
 AAN w Warszawie. Zesp. Stowarzyszenie Wspólnota Polska Ośrodek ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego poza Granicami Kraju 1996 – 2007. Sygn. 16. S. 26, 37.

Додаток Й.

A B C D E F G H I J K L M N O P R S T U V X Y Z												Nr No	
1. Określenie zabytku (definition) GRÓB FRANCISZKA STANKIEWICZA						2. Materiał, technika (material, technique) Wapień						11. ZBARAZ Miejscowość (locality)	
3. Styl (style)		4. Czas powstania (date) ok. 1928		5. Autor, warsztat, szkoła (author)		6. Wymiary: (dimensions) 287 X 99 X 99 wys. (h), szer. (w), głęb. (d).		7. Ilość (quantity) 1		TARNOPOLSKIE województwo (voivodship)			
8. Historia (history)						9. Opis, znaki, sygnatury, napisy (description, marks, signatures, inscriptions) U wierzchołka zatartej mogiły ziemnej na dwustopniowej piętce prostokątny cokół o wydłużonej szóstym narożnikiem podstawie, otoczony półką w górnej części, ozdobioną wklęsłą, dringającą ostrosłupowate zwieńczenie i figurą Najświętszego Serca Jezusowego. Na froncie frontu cokołu prostokątna, półkolistą zamknięta nisza z płaskonocnym podcięciem św. Franciszka. Na prawej ścianie frontu wyryty napis: Tu spoczywa FRANCISZEK STANKIEWICZ żył lat 75 zm 23/12. 1928 Prosi o Aułów Pański .						12. Miejsce przechowywania (location) Cmentarz komunalny przy ul. Hutniczej kw. 1a n. 1 an. 5	
						13. Właściciel, jego adres (owner's address)							
						14. Udostępnienie (accessibility) Stare							
						15. Data i nr rejestru (designation, date, No)							
						16. Akta (records)							
						17. Ikonaografia i negatywy fotograficzne, Nr (iconography and negatives, No)							
						10. Źródła i bibliografia (sources and literature)							

A B C D E F G H I J K L M N O P R S T U V X Y Z												Nr No	
1. Określenie zabytku (definition) GRÓB PIOTRA ZABŁOCKIEGO						2. Materiał, technika (material, technique) Wapień						11. ZBARAZ Miejscowość (locality)	
3. Styl (style)		4. Czas powstania (date) ok. 1919		5. Autor, warsztat, szkoła (author)		6. Wymiary: (dimensions) 131 X 49 X 39 wys. (h), szer. (w), głęb. (d).		7. Ilość (quantity) 1		TARNOPOLSKIE województwo (voivodship)			
8. Historia (history)						9. Opis, znaki, sygnatury, napisy (description, marks, signatures, inscriptions) U wierzchołka zatartej mogiły ziemnej wychodzącej z prostokątnego bloku o sferowanym krawędziach, kryta o ramionach z półkolistym zakończeniem pomonum po bokach wklęsłymi spływami. U nasady dolnego ramienia łocne ścianu pomonone do wymiaru bloku podstawy półkolistymi wyrytymi spływami. Na kryciu wyryty napis: TU SPOCZYWA PIOTR ZABŁOCKI żył 17 lat + 1919. . Obok krycia leżą osobne elementy cokołu: podstawa 45x52x53 i tron 93x39x42.						12. Miejsce przechowywania (location) Cmentarz komunalny przy ul. Hutniczej kw. 1 n. 2 gr. 1	
						13. Właściciel, jego adres (owner's address)							
						14. Udostępnienie (accessibility) Stare							
						15. Data i nr rejestru (designation, date, No)							
						16. Akta (records)							
						17. Ikonaografia i negatywy fotograficzne, Nr (iconography and negatives, No)							
						10. Źródła i bibliografia (sources and literature)							

Документи щодо польських цвинтарів на Україні, впорядкованих та задокументованих.

AAN w Warszawie. Zesp. Stowarzyszenie Wspólnota Polska Ośrodek ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego poza Granicami Kraju 1996 – 2007. Sygn. 42. S. 8, 15.

Додаток К.

A B C D E F G H I J K L M N O P R S T U V X Y Z							Nr No
1. Określenie zabytku (object definition) Nagrobek Adama Tyszewicza				2. Materiał, technika (material, technique) PIASKOWIEC BIAŁY			11. Nagórzanka
3. Styl (style, period)		4. Czas powstania (date) 1922		5. Autor, warsztat, szkoła (author) LOKALNY		miejsowość (locality) b.pow. CZORNÓWSKI	
6. Wymiary (dimensions) 213 x 78 x 80 wys. (h), szer. (w), głęb. (d)		7. Ilość (quantity) 1		powiat (district) Tarnopolskie		województwo (voivodship)	
8. Historia (history)						12. Miejsce przechowywania (location) Cmentarz greko - Katolicki	
9. Opis, znaki, sygnatury, napisy (description, marks, signatures, inscriptions)						13. Właściciel, jego adres (owner's address) Gmina	
 <p>Miejsce pochówku oznaczone krzyżem stylizowanym na pień drzewa na cokole w formie skałek, kwadratowej podstawie i poziomej płycie nagrobnej. Całość otoczona żeliwnym, stylizowanym ogrodzeniem. Dwu – stopniowy cokół w formie prostopadłościanu o szerszej podstawie. Na trzonie cokołu wypukły relief w formie trapezu zakończony łukiem odcinkowym, poniżej wkleśła tablica inskrypcyjna w kształcie prostokąta, otoczona wypukłą ramą. Inskrypcja ryta: ADAM TYSZEWICZ/ KOMISARZ P.P./ UR.70\8 1889 W/SMOWCE UM.[...]1922/ CZEŚĆ JEGO PAMIĘCI</p>						14. Udostępnienie (accessibility) Wolny dostęp	
						15. Data i nr rejestru (registration, date, No)	
17. Ikonaografia i negatywy fotograficzne, nr (iconography and negatives, No)						Negatyw w Kole Historyków Sztuki ATK w Warszawie film numer 2866 zdjęcie numer 24	

A B C D E F G H I J K L M N O P R S T U V X Y Z							Nr No
1. Określenie zabytku (definition) Ludwik Strutyński				2. Materiał, technika (material, technique) Kamień			11. m.Nadwórna
3. Styl (style)		4. Czas powstania (date)		5. Autor, warsztat, szkoła (author) Lokalny		miasto (city) Nadwórniańska	
6. Wymiary (dimensions) 0,9 x 0,4 x 0,2 wys. (h), szer. (w), głęb. (d)		7. Ilość (quantity) 1		powiat (district) Iwano-Frankiwskie		województwo (voivodship)	
8. Historia (history)						12. Miejsce przechowywania (location) Cmentarz	
9. Opis, znaki, sygnatury, napisy (description, marks, signatures, inscriptions)						13. Właściciel, jego adres (owner's address) Gmina	
 <p>Płyta grobowa pionowa, cokół, obok leży krzyż łaciński, tablica inskrypcyjny z białego marmuru, napis: „T. † S./ LUDWIK/ STRUTYŃSKI/ *25/VIII 1936/ † 31.VIII.1936/ SPIJ DROGA/ DZIECINO//</p>						14. Udostępnienie (accessibility) Otwarte	
						15. Data i nr rejestru (registration, date, No)	
17. Ikonaografia i negatywy fotograficzne, nr (iconography and negatives, No)							

Документи щодо польських цвинтарів на Україні, впорядкованих та задокументованих.

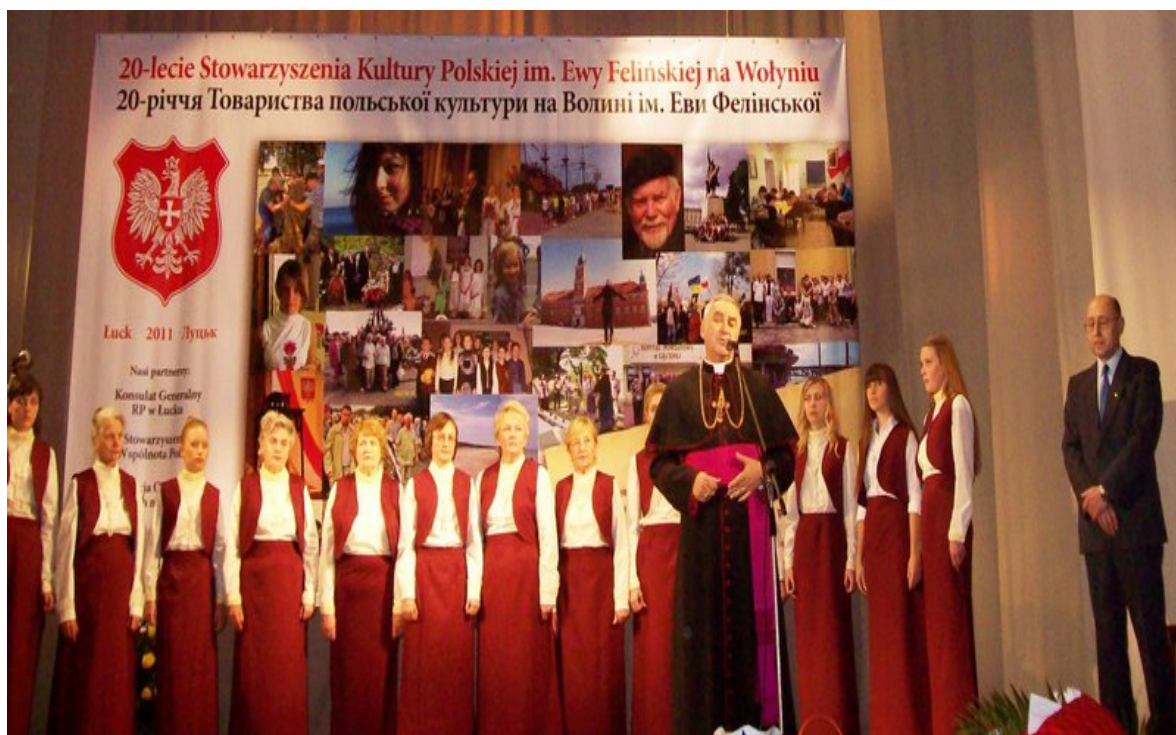
AAN w Warszawie. Zesp. Stowarzyszenie Wspólnota Polska Ośrodek ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego poza Granicami Kraju 1996 – 2007. Sygn. 57, 58.

Додаток Л.

А. Кваснєвський та Л. Кучма на відкритті меморіалу українсько-польського примирення на Волині, с. Павлівка.

Додаток М.

Культурно-мистецькі заходи польської національної меншини в Україні.

Додаток Н.

Щорічний фестиваль лемківської культури (Республіка Польща).